

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

ION POP: „DE ZIUA LIMBII ROMÂNE”

„Din «miradorul» de la Prut, s-a putut vedea destul de limpede că și pe celălalt mal zisul «interes» n-a fost mai mare pentru țărișoara mică și necăjită de la marginea Europei și a Imperiului rusc. Drept care, din nevoia unei compensații prea puțin cugetate, destulă lume își mai pune speranța în firul de pai ce plutește pe apele tulburi în care pescuiesc, iată, din nou un număr de politicieni cinici și nedemni.” (P. 5)

ANA BLANDIANA: „CONSTRUCTORUL UNEI RARE SOLIDARITĂȚI POETICE”

„Prin capacitatea sa de a se dăruia celorlalți, prin știința sa de a se pune în valoare nu numai pe sine, ci și tot ceea ce iubea și prețuia, prin felul în care știa să îndeplinească altruismul cu intuiția artistică și să coaguleze energiile artistice prin forța propriei energii intelectuale, Petru Cărdu a fost ctitorul unui alt mod, mai vital și mai eficient, de a înțelege poezia, constructorul unei rare solidarități poetice.” (P. 7)

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Alberto Basciani, cu o carte polemică de istoria Basarabiei, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

EDITORIAL

ARCADIE SUCEVEANU: „EXERCITII PENTRU COLOANA VERTEBRALĂ”

ARCADIE SUCEVEANU, „EXERCITII PENTRU COLOANA VERTEBRALĂ”
MUSEUL DE ARTA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ DIN SAINT-ETIENNE
© MIRCEA V. CIOBANU

„Chiar cu riscul de a părea patetici, vom spune că pe 31 august sărbătorim o limbă care zeci, sute de ani a fost nedreptățită și umilită la ea acasă, o limbă căreia i s-a schimbat denumirea și i s-a impus un alfabet străin, căreia i s-a rezervat, în toate epocile – mai întâi

sub ocupația țaristă, apoi sub cea sovietică, dar și în perioada actuală, când s-ar părea că nimic nu o mai împiedică să revină în elementul ei firesc – rolul de cenușăreasă. Iar cei care au ales să-și sărbătorească vorbirea, sunt un

fragment de popor desprins cu forța și ținut departe de spațiul matricial, sunt acea parte vitregă care nu a cunoscut bucuria și binefacerile întregului decât o scurtă perioadă de timp (1918-1940).”

„CREDINȚĂ”, „EXOD”, „VIS”, „CLOVN”

„(...) închisă
m-ai lăsa
cu privirea în gol
în afara pământului
a lumii
a tot ce știu
n-aș mai găsi calea îndărăt
între coperti
lumea s-ar izbi
ca un râu înfundat între maluri”

< 12

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

TEOFANII ÎN FORMAT A4 – P. 4
TEO CHIRIAC: „ESEU DESPRE AGRAFIE”

IN SFUMATO – P. 8
EUGEN LUNGU: „PODELE CU MOTORINĂ”, „CUM DEMONSTREZI CĂ EUGEN BARBU A FOLOSIT NEGRI LA SCRIS”, „INFERNUL LUI AUGUST”

CRONICĂ LITERARĂ – P. 9, 10, 16, 20
ION CIOCANU, MIRCEA V. CIOBANU, LUCIA ȚURCANU ȘI MARIA PILCHIN

DEBUT – P. 23
VERSURI DE ARTIOM OLEACU ȘI IOANA ISAC

POEZIE

DE SVETLANA COROBCEANU

CUPRINS

EDITORI:
**UNIUNEA SCRITORILOR
din Moldova
UNIUNEA SCRITORILOR
din România | Filiala Chișinău**

ANUL 3 | NUMĂRUL 8 (22) | AUGUST | 2017

24 **ALBERTO BASCIANI: „BASARABIA ȘI ROMÂNIA MARE: 1918-1940”**

03 **„EXERCITII PENTRU COLOANA VERTEBRALĂ”**

19 **„DE PATRIE”**

04 **TEOFANII ÎN FORMAT A4**
„ESEU DESPRE AGRAFIE”
DE TEO CHIRIAC

05 **MIRADOR**
„DE ZIUA LIMBII ROMÂNE”
DE ION POP

06 **BASARABIA LITERARĂ**
„BASARABEANUL DIMOV” (III)
DE RĂZVAN VONCU

07 **REFLEXE**
„CONSTRUCTORUL UNEI RARE
SOLIDARITĂȚI POETICE”
DE ANA BLANDIANA

17 **POEME DE JOSEF STRAKA,
TRADUSE DIN LIMBA CEHĂ
DE MIRCEA DAN DUȚĂ**

08 **IN SFUMATO**
„RĂZLEȚE”
DE EUGEN LUNGU

09 **BREVIAR**
„CONTURURILE ADEVĂRULUI”
DE ION CIOCANU

10 **CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE**
„ETERNELE CUMPLITE VREMI” (II)
DE MIRCEA V. CIOBANU

14 **PROZĂ**
„CENUȘĂ RECE”
DE MIHAELA PERCIUN

16 **CRONICĂ LITERARĂ**
„POEZIA LUCRURILOR MICI”
DE LUCIA ȚURCANU

18 **PLURALIA TANTUM**
„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI
LITERARE” (III)
DE LEO BUTNARU

19 **VOX CLAMANTIS**
„CASA ȘI LUMEA”
DE GRIGORE CHIPER

20 **SEMN DE CARTE**
„DE LA COMPARAȚIE
LA METAFORA CULTURALĂ”
DE MARIA PILCHIN

22 **CHIȘINĂUL ȘI
LOCUITORII LUI**
„STRADA MEA”
DE DINU MIHAIL

23 **DEBUT**
ARTIOM OLEACU & IOANA ISAC

Revista Literară
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Secretar de redacție: Grigore Chiper

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă,
Eugen Lungu, Leo Butnaru, Mircea V. Ciobanu,
Matei Vișniec (Paris), Răzvan Voncu (București),
Ion Pop (Cluj), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Cassian
Maria Spiridon (Iași), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: offset.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

 MINISTERUL PENTRU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Ministerului
pentru Românii de Pretutindeni – www.mrp.gov.ro.

 **INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN**

Această revistă apare cu sprijinul
Institutului Cultural Român – www.icr.ro.

Toate textele și imaginile inserate în paginile
publicației *Revista literară* nu pot fi reproduse și nici
distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 7 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau Mac OS.

Conținutul publicației „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a Ministerului pentru Românii de
Pretutindeni sau a Institutului Cultural Român.

EDITORIAL

de ARCADIE SUCEVEANU

CONSTANTIN NOICA DESPRE LIMBĂ

„Numai în cuvintele limbii tale se întâmplă să-ți amintești de lucruri pe care nu le-ai învățat niciodată. Căci orice cuvânt este o uitare și în aproape oricare s-au îngropat înțelesuri de care nu mai știi. Cum altfel am putea da folosință vie cuvintelor? Dar dacă în orice cuvânt există o parte de uitare, este totuși vorba de uitarea noastră și ea devine propria-ne amintire. Iar acesta e actul de cultură: să înveți noutatea ca și cum s-ar ivi din tine. (...) Ce stă sub [«uitarea» românească] poate fi bun, dar trebuie făcut cu adevărat bun, trebuie răs-bunat. Cu istoria noastră, nu am avut întotdeauna răsunetul câtorva popoare mari; cu creația noastră de cultură, poate nu încă; dar cu rostirea, l-am putea avea. Ar merita să facem astfel încât să ne înfățișăm, cu limba noastră, la judecata istoriei, atunci când năzuințele de unificare ale oamenilor și cerințele de uniformizare ale lumii mașinilor vor chema limbile naturale să spună ce drept de viață mai au. Cu limba noastră, noi dăm acea «iscusită oglindă a minții omenești», cum spunea despre scris Miron Costin, în care gândul de totdeauna și omul de pretutindeni să-și vadă chipul. Și o putem face în termeni proprii, uneori de netălmăcit în alte limbi. Este însă acesta un lucru bun? Nu ar trebui ca universalul să fie universal? Cultura științifică spune că nu e un lucru bun: trebuie să vorbim toți o singură limbă. Cultura umanistă spune că este totuși un lucru bun: universalul trebuie să se întrupeze, de fiecare dată, în câte o limbă istorică. (...) Dar cultura europeană, în linii mari, spune că este un lucru bun: că statuile trebuie să rămână statui, persoana umană, persoană, și cuvântul propriu, cuvânt. Nu cunoaștem zbucium mai frumos, în cugetul omului contemporan, decât acesta. De vreme ce zbucium este, să-l sporim cu partea noastră românească. Dacă graiul nostru spune într-adevăr lucruri ce nu s-au rostit întotdeauna în alte limbi și care le-ar putea îndemna pe acestea să se mlădieze după cuvântul nostru, atunci, în măsura în care există un rest românesc în cele ale gândului, suntem datori lumii cu acest rest. Dar ne suntem datori nouă, ca purtători ai limbii acesteia și lucrători în ea.”

(Constantin Noica, „Cuvânt împreună despre rostirea românească”, București, Editura Humanitas, 1996)

EXERCITII PENTRU COLOANA VERTEBRALĂ

De aproape trei decenii, zilele de la sfârșitul lui august se asociază în mintea basarabenilor cu Sărbătoarea limbii române, intrată în conștiința publică sub denumirea (ușor improprie) de „Limba noastră cea română”. Și tot de atâta timp ne întrebăm adesea dacă faptul de a-ți vorbi limba poate constitui un prilej de sărbătoare, dacă nu cumva, deprinși cu exagerările, se exagerează și în această privință. Or, se știe, aerul se respiră, pâinea se mănâncă, limba se vorbește – nu se sărbătorește.

Ori de câte ori suntem puși să răspundem la această întrebare, argumentul justificativ este că noi, basarabenii și bucovinenii, reprezentăm un caz aparte în istorie, și că, de fapt, în această zi nu sărbătorim doar oficializarea limbii române ca limbă oficială în R. Moldova, ci și regăsirea noastră în adevăr și istorie, revenirea la matricea ființială românească. Acțiunile legate de această dată conțin și efortul de a depăși criza de identitate, dezechilibrul moral ce ne-au măcinat ființa. Chiar cu riscul de a părea patetici, vom spune că pe 31 august sărbătorim o limbă care zeci, sute de ani a fost nedreptățită și umilită la ea acasă, o limbă căreia i s-a schimbat denumirea și i s-a impus un alfabet străin, căreia i s-a rezervat, în toate epocile – mai întâi sub ocupația țaristă, apoi sub cea sovietică, dar și în perioada actuală, când s-ar părea că nimic nu o mai împiedică să revină în elementul ei firesc – rolul de cenușăreasă. Iar cei care au ales să-și sărbătorească vorbirea, sunt un fragment de popor desprins cu forța și ținut departe de spațiul matricial, sunt acea parte vitregă care nu a cunoscut bucuria și binefacerile întregului decât o scurtă perioadă de timp (1918-1940). De aceea, Sărbătoarea limbii române continuă să fie pentru noi, așa cum s-a mai spus, o sărbătoare lucrătoare, o sărbătoare luptătoare.

Dar chiar din primii ani de după 1989, sentimentele pe care le trăim în această zi sunt contradictorii, pe lângă acea mică doză de bucurie pe care o simte suflarea națională persistă și multă insatisfacție. Motivele acestei insatisfacții sunt evidente pentru oricine. Primul este că, și după 28 de ani, „limba noastră cea română” continuă să figureze în Constituția RM cu denumirea unui idiom fictiv de limbă „moldovenească”. Alt motiv, care, de fapt, e principalul, îl constituie funcționarea ei vicioasă în sferele sociale, în spațiul public și în structurile administrative, de multe ori ea având statut de limbă oficială mai mult în vorbe decât în fapte.

În consecință, nivelul limbii române vorbite în RM este în continuare unul deplorabil (deși nu la fel de dezastruos ca

înainte de 1991). Pe de o parte, nu putem să nu recunoaștem că astăzi elita intelectuală vorbește o limbă expresivă, plastică și colorată, că în școli și grădinițe copiii vorbesc incomparabil mai bine și mai coerent limba română decât acum 15-20 de ani, că ziarele și revistele de la Chișinău, emisiunile Radio și TV au o ținută tot mai elevată, că o bună parte din cărțile editate aici poartă marca valorii autentice și este competitivă, inclusiv sub raport lingvistic, cu cărțile apărute la București sau în ale centre de cultură românească, etc. Pe de altă parte, însă, masele largi ale societății continuă să vorbească o limbă macaronică, obscenă și săracă. Deosebit de dizgrațioasă este limba străzii, acea vorbire uzuală primitivă, neevoluată, înțesată cu expresii și vocabule hibride, cu fonetisme și calchieri bizare, care circulă mai cu seamă în mediile rurale, în gări și în piețele agroalimentare.

Situația lingvistică s-a înrăutățit în mod evident odată cu desființarea abuzivă, acum mai mulți ani, a Departamentului limbilor din cadrul Guvernului RM. În lipsa acestui mecanism, a dispărut în ultimii ani controlul asupra modului în care este aplicată și respectată legislația lingvistică, au încetat să mai funcționeze programele cu finanțare de la stat de studiere a limbii române de către alolingvi. În aceste condiții, reprezentanții etniilor rusofone nu simt nici obligația și nici dorința de a o însuși, afișând în continuare aceeași ignoranță și lipsă de respect (de dragoste nici nu poate fi vorba) față de limba, istoria, cultura și tradițiile pământului care i-a adoptat. Exemple pot fi întâlnite la tot pasul. Majoritatea deputaților rusofoni, de pildă, demult nu se mai ostenesc să rostească în limba statului pe care îl conduc nici măcar acele câteva fraze protocolare, pe care statutul lor de înalți demnitari s-ar părea că îi obligă, fie și din complezență, să le afișeze. Alte mostre de ignoranță, cât se poate de edificatoare și spectaculoase, le decupăm de fiecare dată din relatările TV de la examenele la română în școlile ruse, când foarte rar mai poate fi găsit câte un licean care încheagă două-trei fraze coerente în limba română („moldovenească”, așa cum – cu ostentație și ironie, ca mari „cunoscători” în materie – țin ei să accentueze).

Această situație se datorează în mare măsură și faptului că în RM se află în vigoare până în prezent Legea din 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite, cu toate imperfecțiunile și neconcordanțele ei. Este o lege depășită de timp, adoptată încă în perioada sovietică, conform căreia noi locuim încă în RSSM și în URSS, „limba rusă se folosește pe teritoriul re-

publicii alături de limba moldovenească în calitate de limbă de comunicare între națiuni” (Articolul 3), „documentația și alte informații, care se expediază peste hotarele RSSM, se întocmesc în limba rusă sau într-o altă limbă acceptabilă” (Articolul 14), „blanchetele oficiale, textele sigiliilor și ștampilelor se execută în limba de stat și în limba rusă” (Articolul 27), etc. În mod cu totul inexplicabil, cei care s-au perindat de-a lungul timpului prin Parlament nu au găsit de cuviință să revizuiască și să reactualizeze această lege în funcție de noile realități social-politice, în baza Declarației de Independență și a Constituției RM. În diferite perioade, au existat și momente prielnice când forul legislativ întrunea o majoritate simplă, deliberativă, ce i-ar fi permis să adopte o asemenea decizie. Dacă ne amintim bine, acum câțiva ani a existat totuși un proiect de lege propus de deputata Ana Guțu, dar care a fost respins cu vehemență încă înainte de a ajunge pe masa de lucru a comisiilor parlamentare, fiind etichetat drept neavenit și „fascist”. O altă nedumerire ar fi de ce Parlamentul RM nu a ratificat până în prezent „Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare”, document ce prevede un șir de măsuri clare privind promovarea și protejarea limbilor minorităților de pe teritoriile unde acestea locuiesc compact?

Aceste și alte acțiuni, dacă ar fi fost înfăptuite la timp, s-ar fi instaurat mai multă claritate în politica lingvistică din RM, s-ar fi constituit un cadru legislativ funcțional, ferm, atât pentru limba oficială, cât și pentru limbile celorlalte etnii.

Raportată la realitatea lingvistică, Sărbătoarea limbii române pare a fi „nesinceră”, mimetică. Guvernanții încearcă să-i mențină statutul (mai exact, alura) de manifestare națională, înțelegând să o sărbătorească într-un mod patetic și festiv, pasiv, cum ai sărbători o limbă moartă. Dar atâta timp cât limba română nu va avea o funcționalitate reală în toate sferele sociale, cât nu va exista un mecanism de funcționare a legislației lingvistice bine pus la punct, aceste acțiuni nu au decât un fast efemer, de o zi. Iar noi riscăm din ce în ce mai mult să ne sărbătorim nevorbirea.

Ziua de 31 August se cuvine să fie nu doar un prilej de exaltare și bucurie în fața frumuseții limbii române, ci și un moment de evaluare a acțiunilor organelor responsabile întru punerea în drepturile ei legitime. A sărbători limba înseamnă în primul rând a o vorbi. Iar pentru noi limba română este mai mult decât mijloc de comunicare, ea este simbolul identității naționale, coloana vertebrală ce ne ține (sau nu) verticali în aceste timpuri nemiloase și complicate.

© N. RĂILEANU

TEOFANII
ÎN FORMAT A4

ESEU DESPRE AGRAFIE DE TEO CHIRIAC

De câteva săptămâni bune (de fapt: rele, teribile, îngrozitoare!), el n-a scris niciun cuvânt, nicio sintagmă – nimic. Dintr-odată, literele n-au putut (sau n-au mai vrut) să formeze cuvinte, respectiv cuvintele n-au putut (sau n-au mai vrut) să formeze sintagme. Oricât ar sta la masa de scris, în fața foii de hârtie sau a calculatorului, încercând să recapete îndemânarea scrisului, oricât ar implora providența să-i redea memoria, coerența, rigoarea – nimic. Dar absolut nimic! (În situația lui, acest semn al exclamării e mai mult decât un semn de punctuație – e o lamă de cuțit cu două tăișuri, iar punctul pe care lama își sprijină strălucirea e chiar inima lui pipernicită, ce i s-a făcut cât un purice.)

Îi împărtășesc suferința: într-adevăr, ce poate fi mai grav pentru un scriitor decât pierderea capacității de exprimare prin scris a ideilor, a sentimentelor, a emoțiilor sale? Poate doar pierderea Patriei și a graiului. Poate doar pierderea îngerului păzitor. Ca orice om lovit pe neașteptate de o boală necruțătoare, el se vaietă, se tânguiește: „Doamne, de ce tocmai mie? Doamne, de ce tocmai acum?”

Colegii lui de breaslă, unii dintre ei, scriu poezie, proză, teatru etc. din mers, cu mare ușurință, la orice oră de zi sau de noapte. Alții obișnuiesc să scrie pe așezate, după lungi ședințe de meditație, întovărășiți de tomuri groase, de dicționare și enciclopedii. Scrisul, pentru unii, pare să fie o activitate benefică, reconfortantă, ca plimbările de dimineată sau cele de seară, la poalele bătrânului Olimp. În timp ce pentru alții, scrisul e o muncă chinuitoare, plină de riscuri, ca o cățărare pe stânci. Unii practică scrisul ca pe un exercițiu al simțurilor, mai mult sau mai puțin tulburate, încercând (și adesea reușind) să facă din viața lor și a cititorilor lor o dramă, alții practică scrisul ca pe un exercițiu al minții, mai mult sau mai puțin luminate (viața acestora, iar uneori și a cititorilor lor, transformându-se într-o comedie).

În cazul colegului meu, scrisul reprezintă întregul amalgam, toată această amestecătură de sensuri diferite, unele contrare, atribuite faptului de a scrie. Totodată, pentru a limpezi lucrurile, el împarte scrisul (al său și al altora) în două tipuri calitativ distincte: scrisul urât (o refulare de energii demonice, demolatoare, concepută la nivel inferior de un meșter prost) și scrisul frumos (o emanare de energii decantate, edificatoare, create la nivel superior de un maestru). Pentru a ajunge la scrisul frumos, el obișnuia să treacă literele, cuvintele și sintagmele prin resorturile spiritului său pătrunzător, prin acel minunat *amalgamator* ce extrage aurul din marile cantități de minereuri. Rezultatele, de prea puține ori, erau peste așteptări: scrisul lui lua forma și conținutul unei mărturisiri sincere despre o mare iubire, îndelung ținută în taină, despre o relație metaforică, indirectă cu divinitatea.

Acum însă, el nu poate scrie defel: nici frumos, nici urât, nici bine, nici rău.

Încercând să uite de neputința-i de a scrie, în ultima perioadă citește tot ce are la îndemână: cărți, reviste, mesaje, inscripții zgâriate pe pereți. Asta pentru a se încredința că nu-l părăsește și ultima bucurie a vieții lui:

cititul. Printre cărțile răsfoite în speranța că-l vor ajuta să treacă de faza critică a maladiei sunt câteva titluri celebre semnate de José Saramago. Este captivat de *Eseu despre orbire*, de această scriere năvalnică, desfășurată în flux continuu, fără paragrafe și linii de dialog, cu reguli de punctuație încălcate la tot pasul, fapt ce denotă graba autorului-personaj, orbit și el, de a descrie cât mai repede efectele orbirii sale, graba unui autor îngrozit la gândul că-n scurt timp poate fi lovit de o nenorocire și mai mare – de pierderea capacității de a descrie imaginile dramatice provocate de orbirea locuitorilor orașului său, a națiunii sale, a lumii întregi.

Citește și recitește dialogul dintre medicul oftalmolog, orbit, și soția lui, văzătoare: „*Faci cum crezi mai bine, dar nu uita ce suntem aici, orbi, niște simpli orbi, fără retorică și comizerăție, lumea caritabilă și pitorească a sărmanilor orbi de la colțuri de stradă s-a terminat, acum e domnia dură, crudă și implacabilă a orbilor pur și simplu. Dacă ai putea vedea ceea ce sunt eu obligată să văd, ți-ai dori să fii orb, Te cred, dar n-am nevoie, sunt orb, Iartă-mă, dragul meu, dacă ai ști, Știu, știu, mi-am trăit viața uitându-mă în ochii oamenilor, e singurul loc din trup unde poate mai există încă un suflet, și s-a pierdut...*” Finalul dialogului este edificator și anunță finalul cărții: „*De ce am orbit, Nu știu, poate că într-o zi vom afla motivul, Vrei să-ți spun ce cred, Spune, Cred că n-am orbit, cred că suntem orbi, Orbi care văd, Orbi care, văzând, nu văd.*”

El închide cartea, ia pixul și încearcă să scrie ceva pe foaia de pe masă, dar... ceea ce iese de sub pix nu sunt litere, cuvinte, sintagme, ci cu totul altceva: niște mângălituri. Și dacă asta e începutul unei boli incurabile, a unei epidemii cumplite, despre care lumea încă nu știe nimic? se întreabă el alarmat. (În capodopera lui Saramago, epidemia de orbire începe brusc, în timp ce unul dintre personaje stă la o intersecție, așteptând culoarea verde a semaforului.) Revenind la lecturile salvatoare, după *Eseu despre orbire* continuă cu *Eseu despre luciditate*, după care, în mod firesc, se oprește la *Intermitențele morții...*

Astfel că vaietele bunului meu prieten, în loc să contenească, să se molcomească, devin și mai puternice, acestea fiind spuse cu glas tare și ascuțit: „Doamne, de ce tocmai mie? Doamne, de ce tocmai acum, tocmai acum, când Patria mea e în primejdie, când elitele ei politice și intelectuale, orbite, răătăcesc precum personajele scriitorului portughez, iar eu (dacă nu eu, atunci cine?) sunt obligat și moral, și spiritual, și sufletește să scriu un apel către cetățeni, să-i implor să-i sară Patriei în ajutor, să cerem cu toții crearea unui guvern de unitate națională, guvern care va iniția un referendum privind starea națiunii, în cadrul căruia să răspundem, toți ca unul, prin «da» sau «nu», la întrebarea: «Poți oare să le ceri străinilor să-ți respecte limba, credința și strămoșii, dacă tu însuți nu-i respecti?» Doamne, de ce tocmai acum când știu exact în ce momente sunt eu, cel fals, și eu, cel adevărat, eu, cel bun, și eu, cel rău, când bătălia dintre eu, cel rău, și eu, cel bun, bătălie crâncenă, pe viață și pe moarte, e la final și doar tu, Doamne, poți decide care dintre eu-rile mele e învinsul, care e învingătorul? Doamne, de ce tocmai acum când,

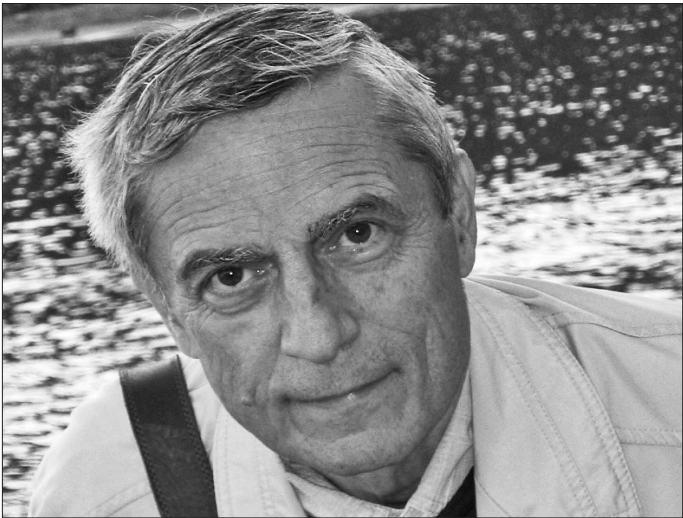
la Radio Trinitas, Sorin Lavric vorbește atât de inspirat despre Geneza metaforei de Lucian Blaga, despre metaforele plasticizante și metaforele revelatoare, despre diferențele sensibile dintre cunoașterea paradisiacă și cunoașterea luciferică, dintre enigmă, taină și mister? De ce tocmai acum, Doamne, când, după ce am citit toate cărțile tale, aş putea schimba radical modul în care scriu și percep scrisul (ca literatură), așa cum, spre pildă, descoperirile lui Einstein de acum un secol au schimbat complet modul în care gândim despre spațiu și timp? De ce, Doamne, tocmai acum, tocmai acum când sunt invitat să ridic Premiul Național pentru scrisul frumos, și eu, contrar uzanțelor, va trebui să fac o declarație scrisă, și anume: Toată viața am crezut orbește în cele patru virtuți: curajul, justiția, prudența și temperanța, iar cele trei stări de spirit – suferința, modestia și smerenia – m-au imunizat definitiv împotriva unor maladii ale tinereții, precum luciferita și demiurgita? Doamne, de ce tocmai acum când, în timp ce zac în spațiul acesta închis, îmbăcsit de murdărie, de înșelăciuni și ignoranță, scrisul frumos îmi este necesar ca o gură de aer proaspăt, ca un inhalator de oxigen? Doamne, de ce tocmai acum? Și de ce tocmai mie? Or, lipsindu-mă cu atâta îndârjire de harul scrisului, cum să-mi mai exprim eu de-acum încolo dorurile sufletului?”

În pofida vaietelor, a invocărilor fierbinți, el recunoaște cu mâna pe inimă: Domnul are suficiente motive să-l osândească nu doar la agrafie (sună la fel de frumos precum cuvântul „caligrafie”), ci chiar la starea de afazie, pedeapsa capitală. Prin urmare, aceasta ar fi plata și răsplata pentru greșelile săvârșite – cu voie sau fără voie, cu știință sau fără știință – de-a lungul vieții lui (literare): încălcarea regulilor impuse de o publicație de cultură, el fiind angajat la o asemenea publicație, lipsa unor criterii clare de apreciere a valorii scrierilor, unul dintre ele fiind cel estetic. Dar păcatul cel mai grav, păcatul capital, e lipsa spiritului critic. Iar toate acestea au fost provocate, desigur, de cenzurarea prea blândă a propriilor texte...

Resemnăt, își privește mâinile uitate pe masa de scris: parcă ar fi mâinile lui M.C. Escher, cele două mâini care se desenează una pe alta, care își scriu una alteia scurte mesaje (un mesaj, precum ecuația $E=mc^2$, sau poate o metaforă revelatoare, care cândva ar putea decide existența omenirii!)... Ușor, ușor, după ce pare că se compun pe suprafața mesei de scris, mâinile lui se caută una pe alta, se sprijină una pe cealaltă, se ridică deasupra capului, împreunându-se într-un gest înălțător de rugăciune și iertare.

Mă uit la el – are genele ridicate, ochii larg deschiși, pupilele mari, sclipitoare: pare un om uimit tot timpul.

P.S. Ceea ce am aflat cu stupoare, ulterior, explică întrucâtva criza de agrafie a prietenului meu: în acele zile și nopți groaznice, când se chinuia să scrie măcar un rând, atunci urca la ceruri sufletul lui Ion Melniciuc, profesorul său de română. Spiritul Domniei Sale și-a lut concediu de odihnă în Eternitate, o vacanță extrem de scurtă, căci, doar peste câteva zile, la 1 septembrie, începe un nou an universitar.

MIRADOR

DE ZIUA LIMBII ROMÂNE

DE ION POP

Se vede, din păcate, că după atâtea bătălii greu câștigate de apărătoarii limbii române din Moldova de peste Prut, sunt încă destule spirite malefice, antinaționale, care nu pot dormi liniștite de grija „limbii de stat”, care ar fi, nu-i așa, cea „moldovenească”. Făcătura grotescă și ridicolă a dicționarului de pomină moldovenesc-român, ispravă înregistrată acum câțiva ani, se pare că nu i-a descurajat pe cei care, sub masca patriotismului local provincial, vor să întoarcă Basarabia spre trecutul de tragică amintire al dominației ruse și sovietice. Deposedarea de limbă a fost, cum se știe, ținta cea mai sensibilă a procesului sistematic, brutal, de deznaționalizare început în 1812, reluat violent după ocupația din anii 1940-1989, fiindcă, rămas fără posibilitatea expresiei celei mai autentice de sine, un popor este definitiv învins, sortit pieirii. Reintroducerea alfabetului chirilic după smulgerea acestei părți a Moldovei din teritoriul românesc fusese un act deja semnificativ pentru intențiile de resorbire a lui în spațiul Imperiului care, sub steaguri noi, călca în picioare demnitatea națională a locuitorilor acestui ținut prigonit și mai aspru prin deportările masive în regiunile îndepărtate ale imensei împărății roșii. Răsturnările din jurul anului 1989, dezmembrarea Uniunii Sovietice în special, au favorizat recuperarea unei părți substanțiale din memoria istorică a basarabenilor, au dus la recâștigarea alfabetului latin, atributul românesc al graiului

transprutean a devenit din ce în ce mai prezent în mediile de comunicare publică, în instituțiile de toate gradele. Istoria românilor și-a regăsit și ea locul în programele de învățământ, limba însăși, mutilată și deformată de intemperiiile politice, și-a limpezit în acești ani sunetele și armătura gramaticală, iar literatura a făcut salturi spectaculoase de reintegrare în spațiul creator mai larg al culturii române fără frontiere. Îndeosebi generațiile mai noi au dat proba organicității acestui proces, sporind zestrea spirituală comună cu opere de referință. Poezia pe drept cuvânt celebră și adânc înviorătoare de energii a lui Alexe Mateevici a rodit astfel până departe și este încă ținută minte în timpul nostru. Sărbătoarea limbii române reînnoită în fiecare august la Chișinău a devenit o frumoasă ocazie de a omagia această victorie majoră, cu încărcătura emoțională mereu tulburătoare, adăugată cu trecerea vremii.

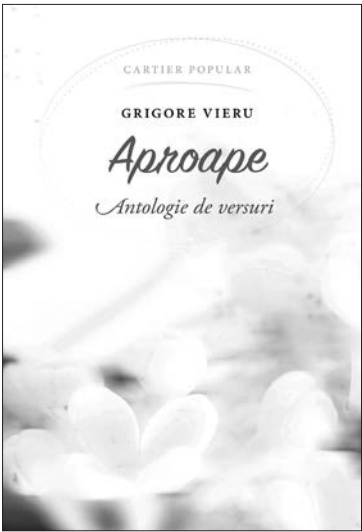
Or, tocmai această regăsire de sine îi supără pe ciudații nostalgici ai regimului sovietic, încă deținători ai unei puteri simbolice, drept care încearcă prin tot felul de mijloace să distruge ceea ce a fost renovat în ultimele aproape trei decenii, tot așa cum, în România, nu s-a stins încă speța celor care regretă, dintr-un fel de comoditate vinovată a memoriei, dictatura comunistă care binevoia să mai „dea” câte ceva mulțimii, după ce promisese marea cu sarea. Le-au alimentat, ce-i drept, aceste pseudo-idealuri paseiste și regimurile

de după Decembrie 1989, pe care numai „interesul național” nu le-a preocupat... Din „miradorul” de la Prut, s-a putut vedea destul de limpede că și pe celălalt mal zisul „interes” n-a fost mai mare pentru țărișoara mică și necăjită de la marginea Europei și a Imperiului rusesc. Drept care, din nevoia unei compensații prea puțin cugetate, destulă lume își mai pune speranța în firul de pai ce plutește pe apele tulburi în care pescuiesc, iată, din nou un număr de politicieni cinici și nedemni. Întrebările propuse pentru referendumul anunțat nu de mult – care, n-au putut trece, din fericire, de exigențele Constituției moldovene – amestecă viclean lucrurile, punând la un loc chestiunea despre „acoperirea” miliardului furat din băncile moldovene, cu altele, care cer în mod expres sporirea puterii președintelui cu posibilitatea de a dizolva abuziv parlamentul, apoi cu reducerea numărului de parlamentari (idee care avusese și dincoace de Prut o anumită atractivitate, din pricini lesne de înțeles) și cea referitoare la introducerea ca materie de studiu a Istoriei Moldovei. Luări de poziție posterioare acestor propuneri au arătat clar încotro se bate, – ideea apropierii de România îi indispuune pe cei gata să se supună iarăși ucazurilor rusești. Ei preferă, se vede, deznaționalizarea, prefăcându-se că apără specificul moldovenesc și o statalitate de mult amenințată prin desprinderea Transnistriei și perpetuarea acolo a trupelor sovietice ca în Königsbergul lui Kant,

rebotezat Kaliningrad... Chiar o statalitate întărită îi deranjează pe acești ipocriți susținători ai localismului provincial. Orientarea proeuropeană reafirmată la nivel guvernamental, care ar susține consolidarea instituțiilor moldovenești pe baze autentic democratice, contrazice mentalitatea de slugi ai unei mari puteri care n-a adus niciodată binele pentru basarabeni.

Situația în care se află acum Republica Moldova, prinsă între atâtea interese suspecte, subminată deopotrivă din interior și din afară, nu e, oricum, deloc de invidiat. Confrații scriitori de la Chișinău și-au spus, spre onoarea lor, punctul de vedere, care este al a unor adevărați patrioți. Pentru ei patria este în primul rând limba română – această formulă s-a înscris adânc și în memoria culturală a locului –, iar felul cum o ilustrează și o slujesc rămâne încurajator și pentru viitorul învăluit încă în destule cețuri. Ca intelectuali, adică spirite interogative în stare de veghe, în calitate de creatori însuflețiți de duhul libertății, ei au făcut deja enorm pentru partea lor de popor, și vor face, fără îndoială, în continuare. Ar mai fi nevoie ca și oamenii politici onești și cu adevărat legați de mica țară mereu răvășită de tot felul de vânturi, să fie dispuși să se angajeze într-o operă constructivă durabilă, probându-și, fie și într-un târziu, atașamentul față de locul și timpul în care trăiesc. E de sperat că acest moment al trezirii nu e prea departe.

NOI APARIȚII • EDITURA CARTIER • NOI APARIȚII

GRIGORE VIERU
APROAPE
ANTOLOGIE DE:
EMILIAN GALAICU-PĂUN
ȘI DORIN ONOFREI
COLECȚIA „CARTIER POPULAR”

„Poezia lui Grigore Vieru este expresia unei sensibilități ieșite din comun, aproape dureroase. Criticul literar care vrea să o analizeze simte o sfială, ca și cum ar trebui să atingă o rană. (...) Dincolo de teme – sacre sau profane –, ceea ce conferă o frumusețe tragică poeziei lui Grigore Vieru este conștiința valorii imense a limbii.”

ADRIAN SCHIOP
ȘMECHERIE ȘI LUME REA
UNIVERSUL SOCIAL AL MANEELOR

„Am ales tema asta pentru că mă pasiona, aveam senzația că stăpânesc oarecum subiectul și de-aia m-am băgat. A fost un job de vis – să iei bani ca să stai prin crășme sau cluburi și să vorbești cu lăutari și fani. Cât te ține ficatul, să-l tot faci. Concluzii? Că e muzica băieților răi din România, a bagabonților, băieții de la colțul străzii, și a șmecherilor, tipii cu conexiuni mafioate. Că stă într-o măsură semnificativă pe banii gri ai interlopilor (întrucât grosul banilor vin din cântări la evenimente private, cele mai multe de interlopi). Că le glorifică voalat modul de viață, exultând șmecheria și banii făcuți ușor. Că, spre deosebire de hip-hop, unde lucrurile sunt spuse pe față, manelele codifică mesajul, îl spun oarecum cifrat – mai direct în anii '90, din ce în ce mai eliptic acum. De ce se întâmplă asta? Pentru că șmecheria devine o valoare tot mai dubioasă. În anii '90, șmecheria făcea legea și oamenii se mândreau cu asta, că fac bani prin orice mijloace; acum, șmecheria e din ce în ce mai stigmatizată și oamenii nu o mai scot la vedere. Dar să nu ne iluzionăm – ea e în continuare acolo, doar că a dispărut din spațiul public. Acum oamenii tac și fac.”

BASARABIA LITERARĂ

BASARABEANUL DIMOV (II)

PRECIZĂRI BIO-BIBLIOGRAFICE, ÎNTR-O CORESPONDENȚĂ DE DRAGOSTE*

de RĂZVAN VONCU

Am văzut, în episoadele anterioare, că epistolele către Lucia Salam dezvăluie multe dintre biografe-mele lui Dimov.

La fel de bine însă ne dezvăluie și prezența incipientă a unor structuri ale operei. În perioada trecerii dinspre adolescență înspre maturitate, se cristalizează, practic, elementele esențiale ale poezicii dimoviene. În 1957, când un accident biografic îi închide, vremelnice, porțile editurilor, el era un poet format, în posesia principalului element al viitoare sale mitologii: visul.

Am făcut observația că, deși se declară rus, tânărul Leonid (care și semnează, uneori, în alfabet chirilic) aspiră să devină poet român. Scrie versuri, pe care, expeditiv, le și divulgă iubitei. În fapt, prima poezie apare în cea de-a doua scrisoare. Asemeni oricărui adolescent obișnuit, s-ar putea spune. Desigur, dacă poemul în cauză n-ar fi un sonet: o modalitate dificilă, de virtuozitate și meticulozitate. Un sonet, adaug, a cărui corectitudine formală trădează lungi exerciții, cu atât mai mult cu cât nici conținutul nu e de neglijat: „Căzute greu în clipe ce dispar/ Pălite frunze învelesc durerea/ Trecutei seri pierdută în tăcerea/ Aprinsă-n zarea timpului hoinar.// Zăvoare vechi închid pe veci palate/ Clădite-n cerul gândurilor mele;/ În turnul lor, simțirea să și-o-nșele/ Păzesc mereu ființe minunate.// Sunt visuri mari, răpuse de destin/ Dar care nu vor flacăra să-și stingă/ Și care ard mereu în vremi ce vin.// Și-mi dumiresc simțirile pustii/ Pornite jalea clipelor s-o plângă/ Pe drumuri mari, bătute de vecii.”

Chiar dacă suntem încă departe de sunetul inconfundabil al poemelor dimoviene de mai târziu, recunoaștem cu ușurință căutarea perfecțiunii formale și explorarea unor registre de limbaj foarte largi, trăsături care vor defini, mai târziu, poetica dimoviană.

Remarcabil este și faptul că, în timp ce colegii săi de generație – albatroșiști, baladiștii Cercului Literar de la Sibiu și suprarealiștii din grupul Naum – explorează fie „poezia insurgentă”, fie hieratismul rilkean, Dimov străbate alte direcții poetice. Pasionat de formele fixe, fără să cultive balada, în căutarea metaforei rare, fără să atingă dicteul suprarealist, Dimov își caută un drum care este, categoric, al său.

Al doilea element fundamental care apare în corespondență este, desigur,

visul. Impresia pe care o are cititorul acestui volum de corespondență este că Dimov trăiește foarte mult în vis. Visează mult, în somn, și îi transcrie iubitei unele vise, mai mult pentru curiozitatea derulării lor, decât în căutarea unor tâlcuri. Cu alte cuvinte, tânărul nu încearcă, asemeni celor de vârsta sa, să afle semnificațiile viselor, ci se mulțumește să le contemple. În aceste scrisori de tinerete se află, categoric, rădăcinile *Cărții de vise* pe care o va publica în 1969, dar și cele ale *onirismului estetic*.

Desigur, tânărul tratează încă visul la modul romantic. În numele viselor (înțelese ca idealuri), îndrăznește să curteze o tânără care are aspirații pe care el nu le poate îndeplini, din cauza sărăciei și a marginalizării. În numele viselor (înțelese ca principii de morală socială), Dimov alege să trăiască marginal, mai mult decât modest, nădăjduind în virtuțile compensatorii ale lecturilor și creației. În numele viselor (înțelese ca viitor compensatoriu), poetul insistă să înnoade firele, adesea rupte, ale relației cu Lucia, chiar când între ei se petrec fapte grave (mai exact, adulterul lui Leonid).

Însă preocuparea pentru narativitatea viselor de noapte – unele, categoric inventate de poet – prefigurează ideile onirismului estetic, curent care nu speculează funcțiile inconștiente ale visului, asemeni suprarealismului, ci încearcă să reproducă, în structuri omoloage, valențele estetice ale visului.

S-a făcut mult caz de jurnalul lui Ludovic al XVI-lea, care, în ziua de 14 iulie 1789 (când izbucnește Revoluția), consemnează „Rien”. S-a omis însă faptul că regele ținea un jurnal *cinegetic*, consemnând plimbările campestre, capturile și trofeele de vânătoare, iar ziua respectivă nu înregistrase nimic la aceste capitole.

Ei bine, un alt element surprinzător al corespondenței lui Dimov – element care ne deschide o poartă de acces spre om, dar și spre operă – este *absența de-săvârșită a socialului și politicului*, ca referenți ai corespondenței dintre cei doi iubiți. Or, relația lor se desfășoară între 1943 și 1954, perioadă dintre cele mai tragice în istoria României. Mai întâi, a fost războiul, apoi ocupația sovietică și instaurarea comunismului, pierderea Basarabiei natale, epurările, naționalizarea, nimic din toate acestea nu transpare, totuși, în scrisorile tânărului Leonid.

O stranie impresie de atemporalitate se degajă din aceste pagini, care par a fi scrise într-un timp fără timp, în afara istoriei... Este cu atât mai ciudat, cu cât, într-o scrisoare anterioară, Leonid, am văzut, suspina după pământul patriei ruse... Cu toate acestea, el este departe de a profita de șansa reîntoarcerii într-o Basarabie rusificată și se îngroapă în Bucureștii săi proletari și triști...

Recunoaștem, în această atemporalitate a scrisorilor (și gândirii) lui Leonid Dimov atât de particulara *absență a referentului concret*, din poemele de după 1966. Ca și, simt nevoia să adaug – spre a corecta interpretările tendențioase ale unor idolatri lipsiți de spirit critic –, totala opacitate a poetului față de împrejurările sociale, din anii notorietății sale literare. Dimov nu a fost un dizident: ca și Nichita Stănescu, nimic altceva, în afara poeziei, nu conta pentru el. Pe cât de opac a fost față de constrângerile regimului antonescian ori față de libertatea relativă a perioadei 1944-1947, tot așa va rămâne și în timpul stalinismului, ca și, mai târziu, în anii ceaușismului.

mului. Pentru Dimov, *lumea visului* este cea adevărată; lumea socială este doar un appendice inutil, o povară care nu trebuie prea mult luată în seamă, dacă dorești să creezi...

Chiar în absența totală a celeilalte jumătăți a corespondenței – scrisorile Luciei Salam, pierdute –, dezvăluirea acestor importante documente de istorie literară este salutară. Fără să eclipseze poezia lui Dimov, corespondența sa ne dezvăluie un tânăr artizan al stilului, migălind epistole impecabile pentru a o seduce pe inaccesibila Lucia. Totodată, ea ne deschide porțile, până acum, greu accesibile, ale spiritului dimovian, sugerând rețeaua fină de obsesii care va structura, mai târziu, unul dintre cele mai originale și mai profunde universuri lirice din literatura română contemporană.

*** Leonid Dimov, „Scrisori de dragoste” (1943-1954), ediție îngrijită, studiu introductiv, biobibliografie, notă asupra ediției și note de Corin Braga, Editura Polirom, București, 2003.**

NOI APARIȚII • EDITURA ȘTIINȚA

VALENTINA PELIN
MANUSCRISE ROMÂNEȘTI
DIN SECOLELE XIII-XIX
ÎN COLECȚII STRĂINE (RUSIA, UCRAINA, BIELORUSIA)

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE:
ACAD. A. EȘANU, DR. V. EȘANU, V. COSOVAN

Ediția de față cuprinde un catalog de 337 de manuscrise slavo-române, române și latine, realizate în spațiul românesc sau de românii din diasporă în secolele XIII- XIX, păstrate în biblioteci, arhive și muzee din Rusia, Ucraina și Bielorusia. Aceste relicve au un conținut religios, beletristic și științific. Catalogul a fost alcătuit de către cercetătoarea Valentina Pelin, specialistă în domeniu, cunoscută prin editarea în 1989 a unui substanțial *Catalog al manuscriselor bibliotecii mănăstirii Noul Neamț din Basarabia*. Este o lucrare postumă a autoarei, care apare sub egida Academiei de Științe a Moldovei, Institutului de Istorie și Bibliotecii Naționale, fiind îngrijită de acad. A. Eșanu, dr. în istorie V. Eșanu și V. Cosovan. Lucrarea e însoțită de o introducere a îngrijitorilor de ediție, un studiu introductiv al cercetătoarei, o serie de anexe cu lista instituțiilor deținătoare de manuscrise, indici de titluri, de nume și o bibliografie a lucrărilor publicate de Valentina Pelin. **(Editorul)**

Era într-o noapte de mai în 2011 când, înainte de a închide computerul pe la ora 2, mi-a sosit un mesaj de la o scriitoare din Belgrad care-mi scria că tocmai a aflat, și nu-i vine să creadă, că a murit Petru Cârdu. A doua zi urma să ne întâlnim la Timișoara pentru vernisajul expoziției „Rusaliile Negre”, dedicate deportărilor de pe granița iugoslavă din 1951, unde urma să vorbească și el. În ultimele zile schimbasem mai multe email-uri cu detalii despre hotel și program. În aceste condiții, vestea dispariției apărea halucinantă, ca un fel de fruct absurd al oboselii și nopții. Cu câteva luni în urmă ne întâlniserăm la Belgrad cu prilejul unor lecturi publice pe care le făcuserăm împreună, eu ca autor al unui volum de versuri apărut și el ca traducător și editor în limba sârbă. Petrecuserăm alături o zi întreagă împreună și mă frapase faptul că pe parcursul ei nu mâncase și nu băuse nimic, ca și cum ar fi ținut post negru, ceea ce era cu atât mai uimitor cu cât între timp era de un umor debordant și într-o continuă efervescență. Felul în care modera sesiunea de întrebări de după lectură făcea o asemenea priză la public, încât dialogul devenea un act de cunoaștere reciprocă și aproape de prietenie. Era viu într-un mod superlativ, nu părea obosit, deși venise de la Vârșet în cursul nopții și se întorcea seara, era viu într-un mod care – pentru că părea să nu mănânce și să nu doarmă niciodată, dar era mereu vesel – îl transformase într-un fel de elf, într-o ființă existând doar prin spirit și dăruire.

În drum spre Timișoara și apoi mai departe spre Vârșet pentru a fi prezenți – oricât ar fi părut de neconceput – la înmormântare, ne-am gândit continuu la el, la opera și destinul poetului care a fost în stare nu numai să existe în același timp în două culturi, evoluând pe granița dintre ele și reușind să o estompeze, nu numai să-și scrie cărțile, să scoată o excepțională revistă de poezie internațională, să conducă o editură capabilă să reziste publicând poezie (KOV), să susțină și să decerneze timp de decenii presti-

CONSTRUCTORUL UNEI RARE SOLIDARITĂȚI POETICE

de ANA BLANDIANA

osul Premiu European de Poezie, dar a fost în stare într-un mod aproape miraculos – continuând și dezvoltând inițiativele lui Vasko Popa – să transforme un orașel de la frontiera sârbo-română, Vârșet, într-o adevărată capitală culturală europeană.

Felul în care Petru Cârdu și-a închinat viața și talentul extraordinarului fenomen literar care se numește KOV este fără pereche în lumea artistică, unde fiecare este preocupat doar de propriile opere, de succesele personale mereu în concurență cu ale altora. Prin capacitatea sa de a se dăruie celorlalți, prin știința sa de a se pune în valoare nu numai pe sine, ci și tot ceea ce iubea și prețuia, prin felul în care știa să îndeplinească altruismul cu intu-

iția artistică și să coaguleze energiile artistice prin forța propriei energii intelectuale, Petru Cârdu a fost ctitorul unui alt mod, mai vital și mai eficient, de a înțelege poezia, constructorul unei rare solidarități poetice. Fixat geografic și artistic pe frontiera dintre sensibilitatea sârbă și cea românească, el a fost avant la lettre un autentic reprezentant al Europei, un cetățean al lumii unificate prin poezie.

Într-o vreme în care România își renega geniile răspândite pe glob, românul Petru Cârdu, poet de limba română și sârbă și cetățean al Iugoslaviei, îi vizita și le lua interviuri, care apăreau în marile ziare de la Belgrad, lui Emil Cioran, lui Eugène Ionesco, lui Mircea Eliade. Nu mă îndoiesc că pre-

zența, atât de calificată și de entuziasată, alături de ei a acestui tânăr român a reprezentat o bucurie și o compensare pentru marii dezțărați acoperiți de gloria restului neromânesc al lumii. Pe marginea gropii din cimitirul din Vârșet, în timp ce doi preoți, unul român și unul sârb, îl prohodeau fiecare în limba lui, mi-am amintit cum ne-am cunoscut. Era în 1982, se anunțase că mi se atribuisese premiul Herder, dar nu eram încă sigură că voi primi viza de ieșire pentru a lua parte la ceremonia decernării, când m-a căutat la biblioteca Institutului de Artă plastică, unde lucram, un adolescent brunet care mi-a cerut un interviu pe care avea să-l publice în Iugoslavia. Am răspuns întrebărilor foarte inteligente pe care mi le-a pus fără să fiu convinsă că ceea ce spun va fi publicat, atât de tânăr îmi era interlocutorul și atât de desprins de complicatele probleme, în mijlocul cărora ne mișcam, părea. Cu atât mai mare mi-a fost uimirea când, ajunsă aproape prin absurd la Viena cu doar câteva ore înaintea ceremoniei, am găsit în holul hotelului „Imperial” ziarul iugoslav *Borba* deschis la pagina cu fotografia mea și interviul.

Pentru mine, prietenia noastră a început prin acea bucurie pe care mi-a dăruit-o cu gingășie, chiar în ziua solemnă, și care a reușit să șteargă în mine tot stresul memoriilor și audi-ențelor suportate în speranța că voi putea ajunge în aula vechii universității vieneze, acolo unde fusese student Eminescu, fără să știu dacă nu sunt zadarnice.

Faptul că Premiul European pentru Poezie se va numi de acum înainte Premiul European pentru Poezie „Petru Cârdu” este nu numai omagiul firesc adus marelui poet care a fost, ci și un act de dreptate prin care, după ce a dăruit totul acestei opere, opera se întoarce pentru a se așeza, ca un soclu, numelui și staturii sale în posteritate. Astfel, el se înscrie în strălucitul șir de poeți ai lumii aleși de el însuși să formeze pleiada de premianți KOV, deținătorii unui mare premiu al poeziei și empatiei poetice.

Eugen Cioclea și Dumitru Matcovschi. Adunarea Generală USM (1994)

Aureliu Busuioc și Gheorghe Vodă. Adunarea Generală USM (1994)

IN SFUMATO

de EUGEN LUNGU

RĂZLEȚE

**PODELE CU MOTORINĂ
CUM DEMONSTREZI CĂ EUGEN BARBU
A FOLOSIT NEGRI LA SCRIS
INFERNUL LUI AUGUST**

PODELE CU MOTORINĂ

Radu Ciobanu, un romancier român autoexilat în Germania, e forțat de un ziarist care îl interviuează să se întoarcă în trecut: „Cum era Deva în care v-ați mutat după Timișoara?”. După 1973, scriitorul a fost profesor la Deva, despre care Sadoveanu scria că e un târgușor care mirosea a magiun. R. Ciobanu scoate din amintire un detaliu izbitor pentru cei de azi, dar o realitate persistentă pentru cei de atunci, din anii '50-60 ai secolului trecut: „dughenile în care mirosea, da, a magiun, dar și a podele date cu motorină”.

Acest detaliu barbar (motorina pe dușumele) m-a reîntors brusc în copilăria mea, spre Hăsnășeniul meu. Amănuntul s-a înfățișat pe două căi simultan – optică și olfactivă. Fiindcă am revăzut instantaneu, cu ochiul minții, podelele negre de altădată și am resimțit mirosul dur, aproape înțepător, de motorină a acestora. Așa arăta și așa mirosea podeaua clubului din satul meu și probabil a tuturor satelor din Basarabia acelor vremuri.

Clubul ocupa casa unor foști „chia-buri”, ridicăți și duși la urșii albi. Prin anii '60 s-au întors. O familie numeroasă cu fetețe având ochi migdalați, după modelul șefului clanului, un venetic din pustietățile siberiene, cu care se căsătorește una dintre femei. Tipul avea ochii și pomeții largi, de mongoloid sadea. După un timp a dispărut, lăsând Hăsnășenilor sămânța sa nordică relevată prin ochii înguști ai fetelor. Clubul era probabil casa „deschiaburiților” de până la a fi exilați. Evident, era o casă mare pe lângă pragul căreia treceau în fiecare zi, căci trăiau în aceeași curte. Cum s-o fi simțit oare străini la ei acasă?

În club, podelele date cu motorină, aveau un aspect urâcios și trăsneau a petrol. De ce se recurgea la această soluție sălbatică, nu știu. Nu era vopsea? Mirosul de motorină pătrundea în toți porii mai ales duminica, atunci când erau proaspăt unse. Procedura se repeta

săptămânal înainte de film și de dansurile care se organizau acolo. Cei veniți aici să se „culturalizeze” duceau apoi pe tălpi izul urât prin tot satul.

Așa se face, că filmele copilăriei mele aduceau vehement a petrol. A petrol aducea nu numai a șasea artă, prețuită îndeosebi de Lenin, ci, prin contagiare, și celelalte. Senzație estompată cu anii și „dezgropată” din cotoanele memoriei de spusele lui Radu Ciobanu. Ce „madlenă”!

Deva e departe de noi, tocmai în Transilvania mirosind a magiun în interbelic, după spusele lui Sadoveanu, și puțind infernal a motorină în epoca socialismului „biruitor”. Întocmai ca și în Hăsnășenii mei. Cum se vede, „soluția” era una de sistem, putoarea de motorină fiind unica ce ne înrudea cu România socialistă. Că alte posibile înrudiri erau curmate cu strășnicie.

Mirosul fatidic de motorină m-a regăsit și aiurea, deoarece în armata sovietică am fost tanchist.

Acum realizez, pe o neobișnuită cale a olfacției, că „marea” cultură socialistă a mirosit mereu a tanc.

18 mai 2015

CUM DEMONSTREZI CĂ EUGEN BARBU A FOLOSIT NEGRI LA SCRIS

În *Istoria...* lui N. Manolescu controversatul Eugen Barbu e tratat cu multă duritate – nimic din ce i s-ar fi putut imputa autorului *Gropii* nu rămâne nespus. I se contestă chiar și cunoașterea limbii române: în *Princepele* „lexicul este în bună măsură inventat și uneori greșit (exemplul cu *testemelul*, considerat aliment, a fost dat de mai mulți)” (*Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, p. 976).

Cuvântul cu pricina apare în roman de două ori. Odată incorect, cu sens impropriu de fel de mâncare (partea I, capitolul *Ciuma*): „În casele lui Ianachi Moruzi petrecură den a patra zi pă-

nă-ntr-a șaptea. Erau mulți, prieteni si neprieteni, înfrățiți gustând cu mare osteneală *testemelurile* [subl. mea – e.l.] făcute la mănăstirea Mărcuța, strafidele negre, chiuțuzise, strafide roșii si razachii, măslinile negre triglenes, măslinile verzi si câte altele. În timpul ospățului musafirii aruncau sub masă bucăți mari de carne de vită și din cupe scurseră vinul cel dogorător pentru morți. Printre picioare amușinau câinii de casa, mare zaveră făcând”.

Nicio îndoială – contextul ne spune că E. Barbu a luat *testemelul* drept fel de bucate. Mare lucru să nu se fi produs confuzia între *testemel* („Bucată de pânză pătrată, de obicei colorată și înflorată, cu care își acoperă femeile capul; basma, tulpan, bariș, năframă”) și *ostropel* („Fel de mâncare preparată din carne (de pasăre), cu sos de oțet, făină și usturoi; ostropeț”).

A doua oară, termenul e utilizat corect (partea II, capitolul *Praznic domnesc*): „Cocoanele mai trecute își așezau pe frunte fesul cel alb, legat cu *testemel* și bibiluri, ale tinere își arătau sculele căpătate încă de pe acum, după cine știe ce întâlniri de taină cu bărbați bogați. Paftalele și dragonii prețioși scân-teiau sub luminile de ceară galbină”.

Această dihotomie *greșit-corect* la un singur autor demonstrează încă o dată, dacă e nevoie, că E.B. a folosit „negri” la scris. Unul dintre acești sclavi anonimi a știut bine ce înseamnă *testemel*, altul a cam chiulit de la lecțiile de română. Iar boss-ul fie că nu i-a supravegheat atent, fie că nu s-a trudit să deschidă un dicționar, lăsându-se pe mâna inexpertă a șerbilor săi.

30 aprilie 2017

INFERNUL LUI AUGUST

În timpul, în accepția lui climatică, s-a mutat cu aproximativ o lună mai târziu. În sens că ceea ce se întâmplă cândva în iunie, acum se

întâmplă în iulie, iar luna lui cuptor nu mai e consacratul iulie, ci august. Căci august, cel care venea altădată cu răcori autumnale începând cu Sf. Ilie (două ale lunii pe stil vechi; există și un proverb în acest sens, mai greu de rostit în public), e acum cea mai perpelitoare vreme a anului. Temperaturile depășind 30°C nu mai sunt excepția, ci regula. Ne apropiem încet, dar sigur, de inimaginabila altă dată cotă 40°C! Infernul pe pământ! Pare că nu mai trăim, ci doar supraviețuim. În curând ne vom transforma în beduini, iar ca mâine șmecherașii vor și lansa traficul cu placidele cămile!

Imaginați-vă că în aceste zile de august în flăcări, când simți cum te lichefiezi la propriu, cineva trebuie să lucreze în bătaia soarelui ucigător. I-am văzut așa pe sărmanii asfaltagii sau cum le-o fi zicând. I-am urmărit câteva zile la rând cum toarnă plasma sulfuroasă în piațeta din fața sediului Ministerului Muncii, Protecției Sociale și încă a ceva. Nici nu-mi prea forțez memoria să-mi amintesc acel ceva, căci, oricum, instituțiile de acest gen gestionează la noi doar Nimicul. Piațeta era acoperită până mai ieri cu dale mari de beton. Roase, hrentuite și tăbărând una peste alta ca sloiurile primăvara. Trebuia să pășești atent pe suprafețele roase până la armătură, răsucite alandala, altfel riscai să-ți rupi membrele. Natura delăsătoare a moldovenilor realizase de la sine ceea ce un cunoscut arhitect a obținut prin îndelungate calcule. Se spune că la Auschwitz sau poate la Buchenwald, muzee azi în aer liber, s-au făcut cărării pavate cu plăci de beton. Arhitectul care le-a proiectat a deviat special de la proverbiala acuratețe occidentală și a dispus ca plăcile să fie aranjate sub un anumit unghi una față de cealaltă. În felul acesta, vizitatorii muzeelor erau obligați să privească atent pe unde calcă, altfel puteau să se împiedice și să cadă. Țineau deci capetele în jos. Era tocmai ceea ce își dorise arhitectul: frunțile plecate erau un semn de omagiu pentru deținuții morți în lagărele naziste.

Cum noi n-am ieșit încă bine din lagărul comunist, avem locuri din astea câtă frunză și iarbă. „Amenajate” din voia hazardului și a indolenței noastre. Merg zilnic prin piațeta de care vă vorbeam spre serviciu, așa că eram sătul până în gât de slalomul obligatoriu (tur-retur!) printre dalele hârbuite.

Iată că exercițiile mele de balet haotic aveau să ia sfârșit prin strădania bieților oameni. Frige infernal de sus și frige la fel de necruțător de jos, asfaltul unsuros, negru și fierbinte de mama focului ne sugerează destul de palpabil cum arată halele iadului în plină activitate stahanovistă!

Asfaltagii ispășesc pe pământ ceea ce-i așteaptă pe alții în dincolul mistic, când vor intra în „vacanța mare” de apoi. Interesant, având atâta chin aici, vor fi scutiți oare de cel hărăzit dincolo? Li se va face un rabat ceva, o ștergere de pe răboj a celor ce intră sub incidența păcatului culpabil? Vor fi mai miloși oare îngerii dreptății cu ei?

Căci, deocamdată, nu-i cruță nici august, nici *npopaō*-ull... Vai de steaua lor neagră!...

4 august 2017

BREVIAR

CONTURURILE ADEVARULUI

(DESPRE GRIGORE VIERU)

de ION CIOCANU

Avăzut lumina tiparului o carte interesantă, incitantă, actuală și utilă procesului instructiv-educativ al elevilor, liceenilor și studenților filologi, iar de altfel – bine-venită pentru toți iubitorii de lecturi stimulative ale energiei spirituale. Chiar dacă autorii ei nu cuprind – în dialogul lor viu, pe alocuri de-a dreptul acaparant, – întregul spectru al literaturii române din Republica Moldova, lectura textului favorizează o înțelegere corectă și argumentată a multor aspecte esențiale ale mișcării poeziei și prozei românești est-prutene. E un dialog susținut de cunoscutul exeget, profesor universitar, Andrei Țurcanu cu o mai tânără, marcată de o tot mai sigură putere de ascensiune colegă de breaslă Nina Corcinschi, publicat inițial în revista „Sud-Est cultural”, iar acum în volum aparte: *Cartea din mâna lui Hamlet. Andrei Țurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi*. Editura Cartier, Chișinău, 2017.

În eseu de față vă facem atenți, stimăți cititori, la modul în care e prezentat de cei doi convorbitori regretatul, dar mereu prezentul între noi – prin opera sa – poet Grigore Vieru, care a fost de-a lungul vieții și rămâne până azi o icoană a spiritualității românești, în pofida multor critici violente, nemăsurate și chiar fundamental eronate. Într-un atare context Nina Corcinschi pune întrebarea: ce forme a luat la noi așa-numita rezistență prin cultură? Distinsul cercetător literar răspunde simplu și corect că „în amestecul general de renunțare și uitare de sine o excepție este Grigore Vieru” (p. 14), consemnează că poetul „a urmat o linie ascendentă”, iar după *Numele tău* „a preferat să se adâncească în niște esențe poetice pe care în cartea sa cea mai bună, *Aproape* (1974), le-a distilat până la transparența lor primordială” (*Ibidem*). E o apreciere meritorie a scrisului vierean, mai cu seamă situată în nemijlocita vecinătate cu evocarea traiectoriei urmate în literatură de Ion Druță.

Că și autorul *Frunzelor de dor* are unele păcate literare, dar și politice, la care nu e cazul să închidem ochii, e adevărat. A avut păcate și Grigore Vieru; Andrei Țurcanu, cercetător literar atent, perseverent, adesea necruțător cu unii colegi, amintește, la un moment dat, de refuzul marelui poet de a fi semnat epocala *Scrisoare a celor 66* (în apărarea limbii române și a alfabetului latin) și pune la îndoială valoarea subversivă a poeziei viereane *Curcubeul*. E o opțiune

personală. Spre onoarea autorilor cărții, opțiunea în cauză e amendată pe loc de Nina Corcinschi, care afirmă răspicat: „Nu pot fi de acord cu Dvs. Poezia *Curcubeul* are totuși un substrat subversiv...”, apoi de interviueatul însuși: „Trebuie să recunoaștem, Grigore Vieru a fost un poet, iar în volumul *Aproape* a fost chiar un mare poet...”, dar – continuă exegetul – „nu și un luptător capabil de îndrăzneli diversioniste...” (p. 23).

Acum, după trecerea anilor, ajunși în condițiile unei libertăți ciudate și nemăsurate, putem discuta până la răgușeală dacă aranjarea culorilor în joaca celor trei „băieți nătăfleți” a fost una aleasă de Grigore Vieru în chip conștient sau printr-o intuiție divină, sau...

Noi înșine, încă în 2000, am considerat această operă – în „Literatura și arta” din 6 iulie – o „bijuterie poetică” subversivă. Am trăit în Uniunea Sovietică timpuri groaznice, când acrostihul *România* dintr-o carte destul de ordinară *Hora luminii* (1980) a lui Gheorghe Cutasevici a prilejuit neplăceri insuportabile unor lucrători ai Editurii „Literatura artistică”, între care și subsemnatului. Au fost nimicate cărți bune, ca *Descăntece de alb și negru* de Dumitru Matcovschi (1969), *Săgeți* de Petru Cărare (1972), textul cu les al volumului *De pe două margini de război* de Ion Vatamanu (1983), *Temerea de obișnuință* de Mihail Ion Ciubotaru (pe aceasta din urmă Andrei Țurcanu o desconsideră pe nedrept). În acele condiții, nici Grigore Vieru nu-și putea permite ieșiri îndrăznețe împotriva regimului comunist dușmănos față de literatura combativă, drept care poetul a ales o modalitate oarecum esopică de a spune adevărul despre frăția noastră cu românii de peste Prut. Faptul că Andrei Țurcanu pune la îndoială caracterul subversiv al capodoperei viereane și al celorlalte cărți „cu bucluc” rămâne să-l aprecieze, în ultimă instanță, cititorul, atent la toate exagerările exegetului referitoare și la alți poeți, prozatori, critici literari...

Revenim la opiniile Domniei Sale despre Grigore Vieru, pe care îl parafrazează în sens pozitiv „Cât caracter, atâta literatură” (p. 49) și căruia îi ia apărarea: „Printr-o identificare abuzivă a formelor întârziate și a tradiționalismului liricoid din literatura basarabeană cu poezia lui Grigore Vieru, se insistă într-un mod exacerbat și cu rea-voință asupra „banalității”, „lipsei de valoare” și chiar a influenței „malefice”, parazitare a autorului „Albinuței” asupra procesului literar

autohton și asupra gustului literar în genere. Simptomatic e faptul că orice „gălăgie” în jurul oricărei noi manifestări zgomotoase a vreunui „nimic estetic” sfârșește, invariabil, cu o altă, încrâncenată, „despărțire de Vieru” (p.51). Referindu-se la „agățarea de imaginea lui Grigore Vieru a multor veleitari (majoritatea, de pe lângă literatură!), încremeniți într-o expresie poetică elementară, caducă”, Andrei Țurcanu are conștiința „dramei gustului estetic, viciat pe parcursul multor decenii de o politică literară restrictivă, fixat și menținut în percepția doar a unor forme literare explicite, pe înțelesul „cititorului simplu”, incapabil acum să facă față provocărilor noilor metode artistice ori... să distingă în molozurile trecutului valoarea autentică, suflul viu al inspirației... de inerție, falsuri sau sterilități de artizanat” (p. 51-52).

Totuși, înalta prețuire a lui Grigore Vieru se simte și se înțelege din citarea ilustrului poet și din combaterea de către Andrei Țurcanu a câtorva opinii minimalizatoare despre creația lui, lansate de încrâncenatul demolator al literaturii antemoderniste Iulian Ciocan, căroră interviueatul dnei Corcinschi le opune considerații pertinente și aprecieri elogioase ale creației viereane, emise pe parcurs de pătrunzătoarea exegetă Alina Tofan-Ciobanu, după care conchide – logic și convingător – că „nu avem dreptul să uităm... eforturile celor care au schimbat cursul literaturii...”, eforturi prin care „Vieru, Druță ș.a. chiar sunt deschizători de drumuri” (p.54-55). Andrei Țurcanu remarcă adevărul că „în cariera sa literară, el (Grigore Vieru) a avut un moment de grație, care l-a propulsat în rândul marilor poeți ai secolului al XX-lea” și că volumul *Aproape* e „de o profunzime și o originalitate tulburătoare, de netăgăduit” (p. 36).

Andrei Țurcanu e cu asupra de măsură exigent față de autorul *Albinuței*, *Abecedarului* (plăsmuit în tandem cu confratele de breaslă Spiridon Vangheli), al *Numelui tău*, al *Curățirii fântânii*, al *Rădăcinii de foc*, al *Tainei care mă apără* etc. Or, Grigore Vieru e o expresie etică și artistică a timpului său și nu e corect să-l plasăm azi în contextul „țesuturilor vii” ale lui Emilian Galaicu-Păun sau al destăinuirilor licențioase ale fraților Vakulovski, beneficiari ai cu totul altor circumstanțe social-politice, cultural-estetice și (ne)etice. Ne rămâne să ne declarăm satisfăcuți de reacția morală a exegetului la afirmația Ninei Corcinschi

„Vieru a realizat, prin imaginea maternității, o redimensionare fundamentală a percepției artistice a Patriei spre sfera umanului” și de comentariul său inspirat pe tema respectivă, Andrei Țurcanu citând în acest sens realizările artistice viereane *Cămășile* și *Maică blândă* și punând în evidență rolul deosebit al baladescului ca „modalitate estetică prin care sentimentul își celebrează victoria asupra interdicțiilor dogmatice...” (p. 95).

Aprecieria meritată se lasă înțeleasă din asemănarea de către exeget a *Verdelui matern* din poezia lui Grigore Vieru cu *Verbul matern* al lui Liviu Damian (p. 98), din interpretarea de către Domnia Sa a poeziei Într-o pită mierla (p. 137 și urm.) și – cum altfel? – din riposta dată „moldovanului” Victor Druță care cutezase odinioară să-l considere pe Grigore Vieru „un produs indirect al imperialismului rusesc” (p. 166).

Noua publicație a Editurii Cartier *Cartea din mâna lui Hamlet* este rodul unei cugetări îndrăznețe, pe alocuri întrecând măsura îndrăznelii cu care ne-am obișnuit, dar merită să fie lecturată cu toată atenția, chiar dacă îl obligă pe cititor să gândească și el, cu mintea sa, la adevărurile promovate de Nina Corcinschi și Andrei Țurcanu, inclusiv la imaginea critico-literară a lui Grigore Vieru. Contururile principale ale creației poetului fiind fixate în linii mari corect, – nouă, cititorilor cărții recenzate aici, ne rămâne să depunem eforturile cuvenite întru înțelegerea aprofundată a temeiurilor obiective ale dăinuirii marelui poet și tainei care îl apără.

**CARTEA DIN MÂNA LUI HAMLET
ANDREI ȚURCANU DE VORBĂ
CU NINA CORCINSCHI
EDITURA CARTIER,
CHIȘINĂU, 2017**

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

ETERNELE CUMPLITE VREMI (II)

de MIRCEA V. CIOBANU

Adesea, în special pe segmentele descriptive și reflexive (și nu sunt puține dintre acestea), avem o proză ritmată (cu elemente repetitive, chiasme și enumerații, semne distincte ale poeziei), pe modelul psalmilor sau al rugăciunilor creștine. Sau, dacă vreți, pe modelul unor pasaje (cele reflexive, în mod special) din *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*. Iată un exemplu de acest fel, cu schimbări de voci și de ritmuri, ca într-o piesă muzicală bine orchestrată: „Veștile umblau în cruce, de la munte către apa Siretului, de la Siret către munte; tot felul de oameni, rătăciți, bejeniți, fugiți, goniți, sălbătăciți, înrăiți, tâlhari, hoți de cai, vânzători de cai, cerșetori, vrăjitori, orbi, leproși și alții de aceștia străbăteau sate, curgeau pe văi, umblau pe drumuri dintr-o parte în alta, de nu mai încetau câinii să latre, zi și noaptea, dar până la urmă și lor li se făcu lehamite și nu mai dădeau glas, căci se grijeau de viața lor, îi cuprinsese și pe ei frica – adică pe câinii ce mai rămăseră, căci mulți fuseseră uciși, străpunși de săgețile tătarilor, otrăviți ori apucașeră câmpii...”

S-ar părea – într-un moment – că avem și aici (ca și în cazul lui Druță) un soi de „proză lirică”. Dar nu e așa. Sau: nu e chiar așa. Aici nararea este „participativă”, cu implicarea afectivă a naratorului în măsura în care, pe anumite segmente, ea este expusă în formula apropiată „discursului liber indirect”, pe modelul conceptual al celui din *Zbor frânt* sau din *Viața și moartea nefericitului Filimon*: „Dar, vai, amăgi-toare era acea stare de liniște și împăcare. Și acest lucru îl pricepu Gheorghe curând, bineînțeles, mai pe urmă, când se năpusti vârtejul cel mare asupra lor a tuturor, *dar atunci credea* că iaca-i bine așa...” Sau: „Noaptea aceea se zbugiumă și se *simți ars pe dinăuntru*, iar a doua zi se dădu cu vorbe blânde și mângâioase pe lângă jupâneasă și o luă cu binișorul, și începu să-i spună cu *încredință* că a da Domnul de-or trece acele zile negre...” (sublinierile îmi aparțin, mvc).

Dar imediat narațiunea revine la formula omniscientă: „Și logofătul îi punea mâna pe umăr, apoi îi lua palma în palma lui și o ținea ca altădată, demult, când erau tineri și le era dragostea fierbinte și nestăpânită, și plină de duioșie... Numai că n-a ținut mult pacea și liniștea, și împăcarea asta. Au prins a sosi vești grele și îngrijorătoare.”

Perspectiva (narativă) este dinspre timpul de azi.: „Iar drumurile erau grele, drumuri de câmp, adesea fără poduri peste văi și pâraie, așa cum erau drumurile pe *atunci*...”. Iar autorul, fiindcă e din spița povestitorilor activi, artiști ai spusului, chiar ne îmbie, ne îndeamnă să-l însoțim în această călătorie, în acest joc: „Iar acum, dacă ar fi să ne strecurăm și noi în odaia aceasta unde se află Domnia Sa șezând, greoi la trup cum este, gâfâind pe-o laviță din cele pe care întind croitorii pânza spre a o măsura și tăia, iar în fața lui, în picioare, se află însuși chir (nu: kir? - mvc) Iancu croitorul, care îmbrăca ba o blănă, ba pe a doua...” Apropo, fraza e cam fără continuare (nu urmează nimic ce ar continua condiționalul anunțat prin „dacă...”), vrând parcă să spună că povestitorul narează... de dragul spusului frumos, nu de dragul gramaticii corecte. Pentru cine aștepta un punct culminant al exercițiului de *voyeurism*, decepția e iminentă, pentru cel care ascultă însă istoria pură (de dragul ascultării), procedeul narativ e insignifiant.

Dar ar fi trebuit (poate) să încep continuarea *notelor mele de lectură* cu niște precizări. Mai întâi, titlul [de lucru al] acestor note nu era „eternele” (nu veșnicia vremurilor o aveam în vedere), ci Perpetuele *cumplite vremi*. Dar fiindcă lambdacismul („lălăiala”, zicea el) a supărat urechea subțire a redactorului, iar autorul era plecat peste mări puține, dar țări multe, a redactat, simplificând. Or, voiam eu să precizez, *cumplitele vremi* nu-s atât veșnice, cât se perpetuează. Și s-ar putea întâmpla ca această constatare să fi fost mobilul scrierii acestei epoei. Autorul însuși sugerează că nu ar fi dorit să producă o „istorie romanțată”. Iar asta nu poate să însemne decât un lucru: istoria (chiar dacă e istoria noastră națională, chiar dacă e istoria unui cărturar celebru) nu e decât un pretext. Logofătul Miron Costin este aici personajul lui Beșleagă (și purtătorul lui de mesaj), nu personalitatea istorică bine cunoscută.

Într-un anume sens, personajul este un *alter ego* al naratorului. Meditațiile sunt ale unui cărturar de oricând, asupra unor timpuri deloc vesele, care însă nu pot fi schimbate. Ce gânduri bântuiesc o minte luminată pe vremuri de restriște? Acest *alter ego* se manifestă în mai multe ipostaze. Or, exact așa

cum Miron Costin își aduce esențiala contribuție la sintaxa limbii române, adăugând obișnuitei coordonări a frazei populare subordonarea frazei latine (chestia cu predicatul postpus sau antepus e secundară, în context), Beșleagă a ramificat frazele limbii române vorbite/scrise în Basarabia până la dimensiunea unui model, a unui exercițiu special. A se vedea în acest sens fraza *Zborului frânt*, reluată pe alocuri și în *Cumplite vremi*. Fraze pe care cunoscutul lingvist Anatol Ciobanu le vâna în mod special (o recunoscuse chiar Domnia Sa, la o re-lansare a *Zborului frânt*) pentru manualele și cursurile sale de sintaxă.

Fortând nota, am putea vedea aici și o altă „paralelă istorică”, descoperind că în mai toate cazurile „cumplitele vremi” sunt mai curând *tâmpitele vremi*. O motivație limpede a tragediei familiei Costin, care va finaliza cu decapitarea fraților Velicico și Miron (ultimul fiind mai curând o victimă colaterală), tragedie anunțată anticipativ pe tot parcursul romanului, zic o motivație clară nu există. Un grup de boieri printre care și Velicico se îngrijorează de ce se întâmplă la curte, suspectează pe alți boieri (tabăra adversă) de intrigi, se teme – nu știu de ce – că după moartea lui Constantin Cantemir pe tron vor urca fiii acestuia (și care ar fi fost problema?), complotează împotriva taberei adverse, dar de fapt împotriva domniei... Intrigile de la curte sunt doar presupuse, sunt forțate de boierii apropiați domniei, din aceleași perpetue dispute pentru influență, intrigile *boierilor disidenți* sunt vag motivate. Toate amintesc de intrigile de la toate administrațiile și guvernarile, inclusiv cea sovietică (din timpul scrierii romanului) sau „liberală” și „democrată” din vremea când romanul a fost tipărit: presupuneri, fapte puține și... consecințe dezastruoase (pentru cei implicați și pentru țară).

Scrisul domol, amănunțit (excesiv de amănunțit – iată și definiția acestei scriituri: *scriere amănunțită*), fără grabă și fără teama de preaplin își are, cu siguranță, cititorul său. Totuși, acest stil nu e pentru cititorul prins în o sută de activități, din secolul XXI. Nu îi iau în calcul pe consumatori de telenovele (episoadele acestora consumând adesea timp fără să producă și fapte, cu atât mai puțin fapte artistice), pentru

că ei nu ar putea digera o asemenea cantitate de text (scris). Inflația aceasta de cuvinte (cu puține, ziceam, fapte și, din păcate, cu puține reflecții relevante, funcționale, cu multe idei comune, inclusiv în tânguiri și lamentări la tema nedreptăților) ar putea angaja doar pe vreun devorator de cărți din epoca Dumas ori Sadoveanu (dacă mai sunt dintr-aceștia). Apropo de Sadoveanu, pe care îl mai pomenisem. Deși scriitura aceasta domoală amintește,, ca tehnică, de partea a doua („ca un râu de câmpie”) a *Fraților Jderi*, ca substanță narativă e mai apropiată timpurilor vitregi din *Zodia Cancerului*.

Cartea poartă, din păcate, patina timpului și într-un alt sens. Toată lumea e angajată într-un fel de discuții despre „dreptate”. Toți sunt eroi în felul lor, de la domnitor și până la haiducul Corbea, care – ca și nobilii costinești, de altfel – va fi executat mai curând din ticăloșia unor boieri atinși în amorul propriu, decât pentru fapte reprobabile (faptele lui nici nu sunt criminale, pentru că nu a omorât și jefuit decât străini, turci și greci – iar asta, pur omenește, se iartă, în Evul Mediu, văzut dinspre o epocă sovietică-socialistă!). În rest, haiducul nu e un hoț de drumul mare, ci un fel de poet, un fel de cavalier rătăcitor, romantic al răzbunării populare, luptător împotriva străinilor... și împotriva feudalismului. Bineînțeles că despre nedreptăți meditează și logofătul Costin și alții. Or, această uniformizare întru idealuri lipsește personajele... de personalitate (strict literar, de regulă, tocmai slăbiciunile omenești particularizează personajele).

„Implicarea” cititorului nu e făcută în cheia scrierilor moderne sau postmoderne, adică ludice și inevitabil ironice, ci solemn, ca în secolul romantic, dar mimând (și aici) scriitura din secolul XVII, proprie mai curând protagonistului narațiunii. Într-anumite momente naratorul din secolul XX, chiar dacă subliniază de fiecare dată că povestește și că ficționează din perspectiva unui veac al tehnologiilor avansate (implicit, al unui limbaj tehnologizat), devine mimetic, atras în mrejele cleioase ale limbajului costinian de la mijloc de secol XVII: „Purcedem acum, iubite și credinciosule cititor al nostru, la întocmirea paginilor celor mai grele și mai pline de durere din toată această istorisire. Mult ne-am frământat și am chibzuit cum o vom

face – ani lungi de zile am cercetat tomuri și hrisoave, și letopisețe, și însemnări până să avem dreptul și să ne luăm îndrăzneala de a porni la un drum anevoios ca acesta. Ziceam că am luat o brazdă destul de lată, cuprinzând în ea oameni mulți și de felurite stări ale obștii acelei vremi, și asta numai pentru a putea vedea mai bine și a simți și înțelege duhul vremurilor de atunci...”

Or, este aici și joc, este și cochetare cu cititorul, și o mică fală a eruditului și insistentului cercetător, dar și o explicitare a perspectivei narrative dinspre timpurile scrierii, ba chiar o justificare a prea întinsei povestiri... din considerente nobile (luând în vizor o secțiune mai amplă a societății descrise).

Sigur că după Sadoveanu și Druță, dar mai ales după demitizarea istoriei în scrierile post-moderniștilor (d.e., Groșan), această scriitură apare vetustă și anacronică (precizez: scriitura, nu subiectul istoric). Dar nu ar trebui să ne grăbim cu concluziile. Una e că avem în față un roman scris în secolul XX (într-un anturaj sovietic, care nu poate fi ignorat atât de ușor). Iar alta e că modernitatea scriiturii lui Beșleagă este una implicită, construită pe perspectiva generală a discursului dinspre modernitate, nu prin tehnica narativă afișată.

Scriitorul se întreabă, fie și indirect (întreabă cititorul, de fapt, vezi citatul de mai sus), dacă nu cumva a luat „o brazdă destul de lată”... Mărturisesc, ca cititor care răspunde întrebării, că am avut uneori această senzație: cam lată brazda, respectiv, cam lătit textul. Unele personaje, cu toate aventurile lor și destinele deloc simple, au o autonomie atât de mare, încât putem spune că au *romanul* lor, povestea lor încheiată, cap-coadă, cum zice clișeul; că întâmplător s-au rătăcit în narațiunea ce scoate în lumină *viața și frământările distinsului cărturar Miron Costin* (iată și un titlu alternativ pentru această poveste în trei cărți și patru volume).

Sigur că autorul are strategiile sale – urmate după legitățile metaliterare, nu după cursul evenimentelor – și va veni un timp când va forța adunarea eroilor în final, conform regulilor genului („iar cum legea scrierilor celor mari și întinse zice că, spre sfârșit, se cuvine să se adune cu toții dimpreună [...] iată că dăm ascultare acestui obicei...” – încă puțin și „locul de întâlnire” al tuturor personajelor ar fi putut să devină temnițele lui Constantin vodă Cantemir), dar trebuie să constatăm că aceste digresiuni întinse despre alte personaje („oameni mulți și de felurite stări ale obștii acelei vremi”): felii sociale diferite, deci un roman „panoramic”, nu doar „al unui destin”, sunt... de necuprins uneori.

Lui Beșleagă, scriitor care a probat toate stilurile posibile în materie de narațiune, îi place să se joace de-a literatura și nu uită de asta nici în acest roman. Or, pe lângă intermitentele apelări la lectorul cărții (o cochetare obișnuită la noi), în final îl introduce pe acesta în calitate de personaj. „Cititorul” (ca personaj explicit, în această secvență finală a cărții) e și primul critic (adevărat, un critic cochet, blând cu „Scriitorul”). El analizează scriitura și spune cum a aplaudat la autor „îndrăzneală și putere de cuvânt ca să-și vădească adevăratele gânduri și simțuri...” „Scriitorul” e de acord cu sentința: „Iată că ai rostit cuvântul care se învârtea pe limbă: «simțuri», «simțăminte», care îmi lipsea... Dumneata, iubite cetitorule, l-ai adus în față și ai avut mare dreptate făcând aist lucru, pentru că orice om, în afară de gânduri și fapte, are simțuri, simțăminte, care-l îndreaptă și-l împing la unele sau alte gânduri, la unele sau alte fapte...” Este aici nu numai o ipostază de „lector în fabula”, ci și o explicitare a strategiilor narrative, un element metaliterar.

Totuși, oricât de interesantă ca exercițiu (cu schimbarea registrului narativ), discuția asta riscă uneori să cadă în patetism, alteori să devină o sumă, de-a dreptul sterilă, de locuri comune („Deci: cum vom putea noi, oameni ai acestui sfârșit de secol douăzeci, să pătrundem în taina gândurilor și simțirilor acelor oameni din acel sfârșit de veac șaptesprezece” – „Da, nu-i lucru ușor, ai dreptate...”), scăzând din tensiunea dramatică și intelectuală a discursului (prin reflexivitate detașată și digresiv-lirică), nu sporindu-i/subliniindu-i această dimensiune a discursului, după cum și-ar fi dorit, probabil, autorul.

Dar tentativa în sine (de schimbare a registrelor și de multiplicare a perspectivelor) e de apreciat: „Căci numai așa vom putea afla de ce suntem în stare și ce ne e dat a făptui și a pricepe pe astă lume... Iar pentru că te văd pe tine, iubite cetitorule, cuprins de îndoială în privința acestei lucrări a noastre, ne rămâne, în cele din urmă, piatra de încercare a tuturor lucrurilor de pe lume, oricum, a celor mai multe din ele, și astă piatră de încercare sunt faptele lor.”

Tentativa experimentului e pe față (cine va examina opera scrisă a lui Beșleagă sub acest aspect, va remarca permanenta căutare și experimentare, deși se pare că a perseverat în puține genuri – nu însă și în puține stiluri/maniere: „mai mult cutezător decât pătrunzător”. Așadar, jocul continuă (prin implicarea activă a cititorului): „Pe cine dar ai vrea să ascultăm mai întâi dintre cei ce se aflau acolo, lângă mort, în casă sau afară, în preajma casei?” Iar Cititorul, la rândul-i, încearcă să fie util, să nu se implice doar formal, ci cumva rațional, funcțional: „Tocmai mă gândeam să dau cuvântul logofătului singur, apoi trimesului domnesc, dar, nu știu de ce, mi-am amintit că, atunci când acesta din urmă venea spre poarta conacului, a apărut din noapte un popă oarecare, și el ținând calea încoace [...] Cine era acela, că *parcă mă bate gândul* (iată că și „Cetitorul” e afectat-molipsit de limbajul „timpului narațiunii” – mvc) că nu altul putea fi decât singur Sfinția Sa părintele Nicodim”. Adică se dezvoltă și aici „secretul” că și „Cetitorul” face parte, ca și ceilalți (inclusiv, naratorul) din trupa de comedianți, care ne joacă pe scena istoriei noastre această dramă a vremurilor blestemate.

Lectorul acestei cronici întinse (încă puțin și îi va face concurență romanului recenzat), văzând că țin romanul lui Beșleagă *foarte la îndemână*, a apreciat (sau a ironizat?) atașamentul criticului față de victima cercetării sale. I-am mărturisit (descoperind și pentru mine acest detaliu) că citesc toate patru volume deodată: o carte o am în dormitor, pe noptieră (cine nu are o carte pe noptieră?), alta în baie (acolo citea nu numai Henry Miller, ci și Leopold Bloom... dar și toți cititorii lumii), o a treia în bibliotecă (firește, e atelierul de lucru al cititorului de meserie), iar a patra în geantă (azi, mai mult decât oricând se citesc romanele de gară), având în vedere viața nomadă (mai ales din această vară), a celui care comentează, personajele lui Vladimir Beșleagă însoțindu-mă nu numai pe traseul dintre apartamentul meu și editură (unde *alte personaje* mă așteaptă, în fiecare zi), ci și prin Lyonul lui Rabelais, prin Saint-Etienne-ul artei moderne, prin Montpellier-ul care – după cum spune clișeul – mai ține minte pașii lui Mistral și ai lui Alecsandri (iar alături, la Sète, având în preajmă *Cimitirul marin* al lui Valery), prin Viena tuturor artelor și a tuturor artiștilor, prin anticele Băile Herculane, prin mitica Curtea de Argeș, prin brâncușianul Târgu-Jiu, prin Sibiul tuturor *cercurilor literare*, prin Făgărașii istoriei și prin Sinaia anistorică...

Cine mai poate spune după asta că o lectură nu e, de fapt, o călătorie? Dar o lectură așezată, ordonată, didactic-explicativă a romanului abia urmează, așa că, *iubite lectore*, nu râde – citesc înainte!

ANIVERSARE

MIHAI CIMPOI LA 75 DE ANI

Pe 3 septembrie, Mihai Cimpoi împlinește 75 de ani. Savant și scriitor, om al literelor, dar și al cetății, academicianul Cimpoi este una dintre cele mai ilustre personalități pe care Basarabia le-a dat vreodată culturii române. Spirit enciclopedic, face parte mai curând din familia atemporală a erudiților și gânditorilor de tip „Cinquecento”. Pentru basarabeni, Domnia Sa întruchipează un fel de „Renaștere” ajunsă la maturitate, una care nu se mai mulțumește să redescopere „Antichitatea” – valorile românești și universale pe care le pârljolisă din memoria colectivă barbaria proletcultistă –, ci începe să se descopere pe sine însăși. Nu este întâmplătoare, în acest sens, opțiunea lui Mihai Cimpoi pentru filozofia culturii, deghizată subtil și artistic în critica literară: cum altfel ar fi putut să-și promoveze ideile și să-și îndeplinească dificila, aproape imposibila misiune, în Moldova sovietică, un intelectual și un gânditor de calibrul său? La fel procedase, cu câteva decenii mai înainte, un alt basarabean celebru: din setea neostoită pentru universalitate, din dorința de a construi o perspectivă cât mai cuprinzătoare și mai revelatoare asupra culturii, tânărul Eugeniu Coșeriu alegea știința limbii ca punct de pornire, dar și de convergență pentru toate cercetările sale ulterioare.

Autodidact, în fond – care basarabean nu este? –, Mihai Cimpoi ilustrează toate avantajele, dar și neajunsurile unui proces de instruire ce se desfășoară în deplină libertate, în afara constrângerilor epistemologice și metodologice, bune sau rele, pe care le presupune pregătirea universitară tradițională, după modelul occidental. Pe de o parte, e curajul și insolitul abordărilor, pe care rar spirit „scolastic” și le poate îngădui, date fiind granițele ce delimitează conceptele, dar și realitățile studiate. Pe de altă parte, e riscul de a genera mai curând o alchimie decât o chimie a limbajului, de a elabora un demers compozit în care rolul de liant este jucat de metafore poetice și nu de concepte sau argumente obișnuite.

Controversele discursului, dar și ale personalității (cu cât mai complexă e personalitatea, cu atât mai inevitabile sunt controversele) nu trebuie să împiedice viitoarele generații de critici literari și de filozofi ai culturii să studieze și să descopere adevăratele valențe ale operei lui Mihai Cimpoi. O operă care nu doar aprofundează cercetări anterioare, ci își construiește mereu, cu o tenacitate de invidiat, propriul ei obiect de studiu. Și care nu are încă un cititor pe potrivă.

La Mulți Ani, domnule academician!

Adrian CIUBOTARU

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Tinerii critici Mihai Cimpoi și Andrei Țurcanu (1978)

POEZIE

PESTE NOPTI
PESTE ZILE
de SVETLANA COROBCEANU

SVETLANA COROBCEANU S-A NĂSCUT LA 5 MARTIE 1977 ÎN SATUL USTIA, DUBĂSARI. ESTE ABSOLVENTĂ A FACULTĂȚII DE JURNALISM ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII A UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA. ÎN PREZENT ACTIVEAZĂ ÎN CALITATE DE JURNALISTĂ LA PUBLICAȚIA „JURNAL DE CHIȘINĂU” (DIN 2009). DEBUT EDITORIAL: „AM DAT UITĂRII TOTUL” (EDITURA PRUT INTERNAȚIONAL, 2000). A PUBLICAT CÂTEVA CĂRȚI DE POEZIE, PRINTRE CARE „REVERS”, APĂRUTĂ LA EDITURA CARTIER (2005) ȘI „ROZARIU”, PUBLICATĂ LA EDITURA ARC (2014).

CREDINȚĂ

și dacă el te vede fără ca tu să-l vezi
te aude
și îți vorbește fără ca tu să-l auzi
dacă ați greșit locul de întâlnire
și el s-a născut într-o lume tu în alta
și nu există uși
nicio punte de legătură
ca să ajungeți unul la celălalt

și dacă el e alături în spatele casei
e în umbra orașului
e în spatele pădurii
e după acest copac ori după celălalt
cum să nu-l caut
cum să nu-l caut
pe după noianul de stele
cum să nu-l aud

de ce mi s-a dat această viață
doar nu pentru a ne pierde
nu pentru a ne îndepărta

vom merge așa alături până la capăt
îl știu dincolo
vorbindu-mi fără să-l aud
vorbindu-i poate fără să mă audă

îl caut prin inimi
prin ochii tăi, ai lui

dumnezeule
și dacă mai sunt vieți asemenea acesteia
peste câte dintre ele ne vom întâlni

vom fi aceiași
ori vom roade lumina
cu ramuri de copac
vom fisura ziduri
cu dinți de rozătoare
poate sunt vieți
în care nu ne vom auzi
vom tuna și vom scăpăra
atât de scurte
cât doar să reușim să spargem cerul

fericiți cei care s-au întâlnit pe pământ
și de aici încolo
nimic nu-i mai desparte

stăm la capătul zilei
în fața unui cer cu stele
citești ceva în ele ca într-o carte

închisă
m-ai lăsa
cu privirea în gol
în afara pământului
a lumii
a tot ce știu
n-aș mai găsi calea îndărăt
între coperți
lumea s-ar izbi
ca un râu infundat între maluri

CODIȚA

iar vii cu codiță!
ori:
de ce ți-ai luat codiță?

codița eram noi

iuți ca focul
ne mișcam de colo colo
rupeam spărgeam distrugeam
cu lăbuțe lipicioase
pătam
tot de ce ne atingeam

din când în când ne atingeam de poalele hainei ei
(rochii scumpe, mătăsoase)
și în auz ni se împlânta un țipăt tăios ca de lance
de vase nici nu ne apropiam
și tot cădeau

eram codița cea mai insuportabilă
aducătoare de microbi

dar fără ea
bunica nu pornea la drum

în spatele ei
ne ascundeam
ca după tulpina unui agud

era cel mai trainic
cel mai sigur scut

faceam ce vrem
puteam da foc la scărta de paie ori la casă

în umbra ei
uneori o codiță
o formam doi sau trei
fetețe cu cosițe ori băieței
era o codiță verde, albastră
cu fundițe, fără fundițe
în rochițe cu buline, în pantalonași
cu bețe pentru alungat câinii
cu buzunarele adânci
pline cu pietre

țapii ne priveau suspect
se fereau din calea noastră găștele caprele
câinii lătrau
că ce mai puteau face altceva câinii
pe drum bunica se oprea
schimba o vorbă cu unii, cu alții
ne prezenta cine și ai cui suntem
acela-i de la fiică, acela – de la fecior
ne plictiseam
cât ea se tot lăuda
codița
dintr-o parte în alta
prin praf
i se mișca
tot mai nerăbdător

EXOD

în satul nostru nu există bijutieri
parfumeri
există dogari
lemnari
vinificatori

nu și un bijutier

cândva
exista un magazin
cu o vitrină în care erau orânduite
câteva dintre obiectele acelea micuțe sclipitoare
un ruj-două un parfum

o broșă rotundă
cu multe pietre roșii
strălucitoare
„made in urss”

femeile treceau pe lângă ele
de parcă nici nu le-ar fi observat
mereu grăbite
femeile de pe strada noastră alergau încolo-încoace
cu viteza
care i-ar fi ajuns unei privighetori
dintr-o zvârlitură să ajungă
până la cer

după destrămarea urss
așa au și făcut
au zbughit-o în părți
femeile acelea
scăpate ca din strânsoare
după fărâmițarea urss
de parcă în fiecare casă
s-ar fi deschis o colivie
de sus
fiecăruia i s-ar fi aruncat în jos
câte o scară

locuiește azi fiecare în lumea lui

acum prin locurile acestea
părinții vin
în ospeție
la copii

decolează la o margine de cuib stingheri
și puii aceia le vorbesc
ce-au făcut
ce-au întreprins să crească
ceva mai măricei
decât acum un an
sau doi

bărbații le fură cu coada ochilor pe femeile
înfrumusețate cu obiectele

orașelor care au dat naștere
la bijutieri
parfumeri
ce frumoase mai sunt femeile lor
și aceia, *sări-le-ar ochii* de atâta strălucire în jur
poate că nici nu le observă
la rândul lor femeile
îi fură cu privirea
pe bărbații, tot mai îngrămădiți de ani
în ce lumi mai construiesc
clădesc
sapă în pământ
se întreabă

copiii caută
pierduți în sine
rostul unor lucruri aduse de departe

VIS

se făcea
că cerul le-a întors un spate de porc
în jurul lui – agitație
mama bunica îl ghiontesc, îl scarpină
până și bunelul a alergat de pe cealaltă lume
să le ajute să-i dea o palmă să-l trezească
să fie iar cer
să le redea speranța
fără de care
totul în lume ar curge la întâmplare
un haos
o scursură
într-o groapă de canalizare

am căutat speriată în jur
un vis urât?
în zori
țipai!...
am alergat spre geam
lumea – aceeași
și totuși

*a fost furtună astă-noapte, a distrus totul în grădină,
cerul s-a întors cu spatele spre noi*

partidul cutare și cutare anunță un nou protest
”un nou vulcan trezit la viață în Indonezia”, ”încă o
navă dispărută pe mare”...

*nu avem bani
ne-au amenințat că ne închid întreprinderea
ce să facem
dumnezeu a uitat de noi
ne pradă hoții ziua în amiaza mare
ce frig e
ce timp posomorât afară
de parcă ar căuta spre noi
prin geam
un cap de porc*

CLOVN

peste noapte tristețea s-a întins
apoi peste zi
vin unii care își pierd timpul pe aici
dar tristețea aceea nu e molipsitoare

odată am râs atât de mult
dar tot n-am alungat tristețea

am descoperit însă că râsul meu e molipsitor

nu mai știu niciun remediu
nu mai cunosc nicio pavăză
tristețea aceea continuă să se aștearnă

peste nopți peste zile
cu toate ale lumii în adânc
și cu un râs
deșteptător
la suprafață

NOI APARIȚII • EDITURA ȘTIINȚA • NOI APARIȚII

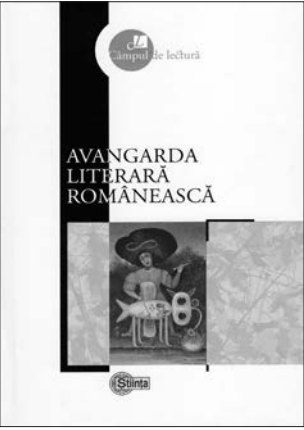
GHEORGHE BEZVICONI
PROFILURI BASARABENE, VOL. 1-2
PREFAȚĂ DE FLORIN FAIFER
TEXT SELECTAT ȘI ÎNGRIJIT DE MIHAI PAPUC

Ediția valorifică cele mai importante scrieri ale istoricului literar Gheorghe Bezviconi (1910–1966), membru fondator al Societății Scriitorilor Basarabeni, editor al revistei “Din trecutul nostru” (Chișinău, 1933-1939), angajat în 1938 la Institutul pentru Studiul Istoriei Universale, condus de N. Iorga. Lucrările sale încorporează informații adunate cu tenacitate și migală, autorul năzuind să întocmească “o istorie adevărată a acestui pământ”. Din evocările sale se desprind “chipuri” de înaintași basarabeni, „figuri” din Iașii de odinioară, „aspec-te”, peste care s-a așternut uitarea, din Chișinăul de altcândva. Medalioanele de scriitori (C. Stamati-Ciurea, Al. Donici, Ion Sârbu, Costache Negruzzi, Dimitrie Moruzi, Constantin Stere, Leon Donici ș.a.) alcătuiesc un adevărat compendiu de literatură basarabeană.

Volumul 1 cuprinde texte din cărțile, semnate de Gh. Bezviconi: Costache Stamati. *Familia și contemporanii săi* (1942), cu un cuvânt introductiv de Artur Gorovei; *Pușkin în exil* (în colaborare cu Scarlat Callimachi, 1947), *Manuc Bei* (1938) și culegerea de articole *Din alte vremi* (1940).

Volumul 2 include culegerea de articole *Profiluri de ieri și de azi* (1943), la care s-au adăugat trei texte din periodice: *Românismul frunțașilor Moldovei din-tre Prut și Nistru sub stăpânire străină* (1941), *Dintr-un sfert de veac de scris moldovenesc* (însemnări biobibliografice dintr-un manuscris inedit, păstrat în fondurile Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”) și *Din Jurna-lul lui M.C. Zozulin* (1884-1891, text tradus din rusește și comentat de Gh. Bezviconi).

Editorul

AVANGARDA LITERARĂ ROMÂNEASCĂ
ANTOLOGIE • COLECȚIA „CÂMPUL DE LECTURĂ”
SELECȚIE, PREFAȚĂ, NOTE DE NICOLAE BÂRNA

„Totuși, ce este cert e că avangarda literară din România a fost – chiar dacă relativ «enclavizată» etc. – un factor important de dinamizare a evoluți-ilor literare. Se poate spune că, dincolo de mani-festările ei directe – și de faptul că din sânul ei au provenit direct câțiva mari scriitori, cu «carieră» literară de lungă durată, precum Gellu Naum (...), avangarda a lucrat în chip «subteran», prin puterea exemplului, întru consolidarea modernismului.”

Nicolae BÂRNA

© N. RĂILEANU

CENUSĂ RECE*

de MIHAELA PERCIUN

PROZĂ

Nu țin minte să fi trimis pe cineva acasă după preot. Și nimeni nu l-a dirijat spre casa noastră. A venit singur, ne-a găsit. S-a ținut de cuvânt, a citit rugăciunile clar, tare. Mi-a arătat că trebuie să îngenunchez la Sfânta Evanghelie, mi-a pus patrafirul pe cap, sub el s-a alăturat și Mărioara. Prohodul a durat mult, prea-mult. Rostea cu voce joasă începutul versetului iar coristele îngânau atente la semnalul lui.

Când să scoată sicriul din casă, femeia cu ștergarul luat de pe cruce, a început să țipe isterizat. Era gata să se culce și ea în sicriu, de prea multă jale ce o podidise dintr-o dată. Preotul a dat undă verde la bocit și ea a țipat continuu frizând ridicolul: „Unde-o duceți! Nu te duce! Mi-ai frânt inima de durere! Uite câtă lume a venit la tine! Cui ne lași, cui ne lași?! Scoală, scoală... cumătră dragă!”

Am privit-o lung, pentru că n-am înțeles dacă e întreagă la minte, se preface, sau îmi joacă farse. Au privit-o cu aceeași înțebare în ochi și celelalte femei care aveau grijă să scoată pomul, pomenile, colacii cu podurile. În loc să ajute, să ridice sicriul, ea îl trăgea cu toată forța în jos, să-l pună pe taburete, la locul lui. Preotul a luat-o de la spate, a scos-o afară șoptindu-i ceva important la ureche. O vreme n-a scos un cuvânt, nu s-a mai dat în spectacol.

Drumul spre cimitir a fost lung și întortocheat. A durat mult mai mult decât îmi imaginasem. Urmam cu exactitate ruta prestabilită. Cortegiul a trecut prin mijlocul satului, a făcut mai multe opriri. Două femei, care tăbârceau un paner, înșirau ștergarele pe care puneau câte un colac, în mijlocul lui o cană, alta dintr-o căldare turna apă, apoi se alătura o alta care aprindea lumânarea și care de cele mai multe ori se stingea la prima adiere de vânt. Lângă colac arunca o cutie de chibrituri în care, din timp, cu grijă, cineva băgase niște bănuți, o monedă de douăzeci și cinci sau de cincizeci. Fiecare cu strictete își îndeplinea misiunea. Abia după aceea treceau cu năvăliile peste așa numitele *poduri*, iar eu trebuia să le dau de pomană, să le împart celor care ieșeau pe la porți. Căutam să-i văd pe cei pe care Mărioara îi menționase anterior, tot ea mă sfătuisese să dau podurile celor care n-au primit nimic în curte. În curte primiseră colaci, cratițe, farfurii, căldări cu ștergare toți cei prezenți. Alergam cu colacii pe la porți să dau de sufletul răposatei. Aveam senzația că împart nu douăzeci și patru de poduri ci patruzeci și două, poate chiar mai multe.

Cortegiul trecuse deja de casa primarului, când acela ieși la poartă, cu certifi-

catul împăturit în mână. Am bănuț că era certificatul. Prinsă în vâltoarea împărțirii, după ce au trecut cu năvăliile peste ultimul pod din preajma fântânii, l-am ridicat și fuga! să dau ochii cu primarul. Să i-l dau. Podul. Dacă ar fi venit acasă la bunica, ar fi primit unul mai consistent. La sugestia Mărioarei, îi pregătisem o căldare emailată. Primarul cam fudul de fire, fără să vadă ce i-am dat, ori de emoții, ori ca să-și demonstreze indiferența față de datină, că nu râvnește la pomană, a strâns ștergarul cu ce avea în el și l-a îndesit la subsuoară. Apa, bine că nu era cana plină, s-a curs și i-a udat pantalonii până la călcâie. Chiar și pe sandalele prăfuite au ajuns câțiva stropi. Așa-i trebuie! Am râs în sinea mea de aroganța și îngâmfarea lui. Ar fi pupat colacul ca un creștin adevărat, ar fi gustat din apă, cum se face după tradiție – n-ar fi pățit-o. Supărat și oarecum rușinat, s-a retras în curte, bine că totul s-a petrecut lângă poarta lui. A uitat și de certificat. Nici eu nu aveam unde-l pune, nici să mă întorc din drum. Că nu se întoarce mortul de la groapă, cică nu-i a bine!

Luată de val, preocupată de întrebarea dacă i-am dat sau nu i-am dat? nici n-am observat cum am ajuns în poarta cimitirului. Acolo ne așteptau deja rudele ultimului înhumat în cimitir. Un bărbat cu șiroaie de lacrimi pe față, la care n-am putut să privesc. I-am observat urciorul din sticlă cu vin roșu, colacul mare și tava plină cu biscuiți, pe care abia de o ținea. Repede le-a împărțit celor din cortegiul nostru. Primul care a degustat vinul a fost Vanu. A băut cu poftă și a mai cerut un pahar, pentru că de acasă până la biserică, prin centrul satului i se limpezise capul. Și cei care au purtat sicriul n-au ratat ocazia, s-au întremat și ei nițel. Forțe noi pentru cei câțiva pași rămași până la buza gropii. Te pomenesti că ar fi căzut în bot de oboseală.

Abia atunci mi-am dat seama că n-am avut timp să merg alături de sicriu, s-o privesc pentru ultima dată, să-i văd paloarea frunții, să-i pipăi mâinile încălzite de soarele amiezii, pe care se sprijinea o iconiță cu Maica Domnului, adusă de preot. Obosită de alergătura cu pomenile, m-am trezit pe malul gropii ce o aștepta căscată pe bunica.

Chiar fără-fără niciun ghinion – nu se poate! Ajunși pe marginea gropii, o văd pe Nătălița, care în mare grabă se apropie să mă anunțe că cineva a zis că se vede sicriul lui bunelul și că trebuie să arunc peste el măcar o batistă, neapărat să arunc ceva și s-o fac imediat.

„Altfel ce va fi? Oare chiar n-o va primi bunelul? De unde să vă iau aici basma sau prosop? De pe cruce poate?” am găsit pute-

rea s-o întreb. Fără vreo replică Musea îmi zâmbi strângând din umeri, era în imediata mea apropiere și mai avea de împărțit doar o bucată din cei nouă colăcei. Mă privi cu seninătate, iar în ochii ei am citit: descurcă-te! Neavând altă soluție, m-am adresat ei să mi-o împrumute, că oricum s-a boțit de la colaci înșirați pe ea. I-am promis că-i dau alta, mai scumpă, mai bună, cu fir lucit, doar să mi-o cedeze pe a ei. Firele lucite făcuseră mare vâlvă printre babele satului care se întreceau în strălucirea basmalelor lor. Nu mi-a părut rău, am dat de pomană ce mi-au cerut, ce nu mi-au cerut, ce n-am avut – am cumpărat. Le-am dat ca să le astup gurile, să se potolească, să nu vorbească nimic rău despre bunica. Le-am dat să aibă amintire de la ea.

„Neapărat cu fir galben!”, m-a atenționat aceea și mi-a întins-o. În astfel de cazuri lumea-i înțelegătoare, fără mari pretenții. Imediat i-am transmis-o Nătăliței, să facă ce vrea cu ea. Adică ce trebuie. La rândul ei, s-a apropiat de preotul care săvârșise ultima rugăciune. El a luat-o și, probabil din obișnuință, căci mereu i se dau ștergare și basmale, o împături gata s-o bage în buzunarul pierdut printre faldurile anterului. Nătălița îi arătă prin gesturi că trebuie s-o arunce în groapă. El privi în adâncul ei. Nicidecum în adâncuri. Probabil văzu acele câteva așchii de lemn vechi neputrezit încă. Fără grabă și fără plăcere, desfăcu basmauă și o lăsă să cadă în groapă. Ori pentru că n-a știut cum s-o arunce, ori poate vântul și-a făcut mendrele, dar basmauă plană și se ghemui tocmai în celălalt capăt al gropii, cum ar veni la picioare. Nătălița a strămbat din nas nemulțumită de basmauă boțită. O privi cu un fel de iritare, căutând groparul care să se bage în groapă s-o îndrepte cum se cuvine. A ezitat. Groparul era gata să sară când răsună propunerea să mai arunce una, căci scopul era să acopere așchiile care se zgâiau din pământ în capătul gropii.

„Lăsați-o cum a căzut.” Preotul încheie frământările tuturor, grăbindu-se să dicteze celor prezenți:

„Apropiați-vă, rudele, prietenii, pentru *ultima sărutare* cu roaba lui Dumnezeu Antonina!” Prima în listă imediat s-a înscris Mărioara. Își ceru iertare de la bunica, mai mult în șoaptă decât în glas. Slobози o lacrimă în colțul ochiului drept, o șterse lejer cu degetul și se îndepărtă de sicriul pus pe marginea gropii. Celelalte au făcut la fel. N-a mai plâns nimeni și, doar femeia care-mi ceruse ștergarul cel mare de pe cruce, doar ea preluă rolul cu strigătele isterice.

„Un-te-duce, Antonică! Un-te-duce, nu te duce! Scoală, scoală, și vezi cum te jelește

toată lumea, Antonică, hăi!” Resemnată, lumea tăcea. Chiar și eu amuțisem. Mai demult. Am sărutat-o pe fruntea caldă și moale. Da' dacă n-a murit? Nu degeaba femeia cu ștergarul de pe cruce răcnea să o scoale, să o trezească. Cum s-o înmormântăm caldă? Dacă învie și n-o mai aude nimeni s-o scoată din groapă?! Asta ar fi vestea cea mai bună! Căci organismul rezistă mult mai mult de trei-patru zile... Poate într-adevăr să mai așteptăm? M-am uitat rugător la preot. El m-a privit cu o duritate blândă, m-a luat și m-a dat la o parte, rostind la ureche:

„Te compătimesc copilă, dar n-am ce face! Atât i-a fost! Trage-ți sufletul! Unde-i apaosul?”

N-am înțeles ce mi-a cerut și m-am uitat la Mărioara, să-i răspundă ea.

„Nu cumva l-ați uitat?”, zise preotul în glumă.

Pecetluirea coșciugului a decurs în tăcere. În mare liniște, cu împăcare și potolire. Părintele a arătat spre florile depuse de la cap până la picioarele buncii. Cele două femei din preajma lui imediat le-au luat din sicriu. Părintele i-a tras pânza peste fața, a aranjat-o cât s-a priceput el de bine, apoi a turnat din sticluta cu ulei și vin, pe care una din femei a ținut-o tot drumul în mână, făcând semnul crucii cu acel lichid galben-violet imiscibil, murdărind coșciugul și pe interior și pe dinafară. De ce vin și ulei? Restul din sticluta, rotit de câteva ori, a curs pâlnie peste sicriul coborât deja în groapă.

„Primește-o, Doamne, în împărăția ta și odihnește sufletul roabei tale Antonia! Amin! Dumnezeu s-o ierte! Iar voi - să trăiți, s-o pomeniți!”

Au răsunat loviturile de ciocan care loveau nu atât în scândură cât în timpanele mele. Greu de suportat acest sunet-tunet și am vrut să plec. Lumea de pe marginea gropii mai voia să privească, să-i arunce un pumn de țărână. Mi-a fost imposibil să mă retrag din acea gloată care urmărea cu atenție toate etapele, nu cumva să le scape ceva! Și nu dă doamne să fie incurcată rânduiala, sau să nu fie respectate obiceiurile! La fel de grele și pustiitoare au fost sunetele primilor bolovani aruncați peste sicriu cu fraza: „Să-i fie țărâna ușoară!” Lumea arunca bolovani să nu-și murdărească mâinile, să nu le intre praful sub unghii. Concomitent, părintele cu hârlețul a făcut cruce dintr-un mal pe altul al gropii, pecetluind astfel groapa, și patru lopeți s-au pus sârguincios pe treabă. Cuverturile atârinate în jurul gâtului se împleteau în cozile de lopată sau hârleț. Groparii le aruncau de pe un umăr pe altul, până s-au priceput să le lase pe o cruce din apropiere, că nu le ia nimeni.

Masa de pomenire am făcut-o la cantina școlii. Acolo ar fi încăput și o sută de persoane. E mai simplu să ducem oalele cu sarmale, pârjoalele și mititeii la școală decât să încărcăm și să transportăm toate mesele și scaunele până în curtea noastră. Și dacă plouă? Bucătăria școlii ne-a asigurat cu farfurii și furculițe. Ostenită, lumea s-a adunat imediat, chiar și groparii au ajuns în timp util. Pe râpă. De fapt, toți care au mers la masă, au trecut râpa. Părintele a ținut un Tatăl Nostru sobru, iar Vanu s-a așezat de rând cu ceilalți, n-a mai fost obligat să umble de la unul la altul cu paharul. Fiecare își turna cât dorea. Am rugat prin mahala, am împrumutat toate paharele și mai mari, și mai mici. Câte unul lângă furculița de aluminiu - lux nemai-

văzut până atunci la mesele de pomenire. Pârjoale și mititei – au fost pe săturate, câte vreo cinci-șase în fiecare gură. Parte din ele au ajuns în pachete, pentru că așa se preconizase. După primul pahar servit, închinat în memoria răposatei, lumea s-a înveselit și au început să-și amintească și istorii hazlii despre bunica. După al doilea au uitat cu totul de ocazia adunării, că s-au întrecut la povestit bancuri, unele din ele chiar scabroase, la care și preotul râdea cu plăcere. A trebuit să punem pe masă orezul cu lapte și stafide, o plachie, un indemn direct la sculătoare, dar lumea nu s-a prea grăbit... că, mă rog, de ce și unde să se grăbească. Nu le mai scoteau cloștile, nu mai făta vaca nimănui.

Când își amintea Preotul că trebuie să fie exemplu pentru toți ceilalți, pe loc devenea posomorât și chiar mahmur. Autocontrol riguros!

„E om și el, cum să nu râdă dacă-i de răs!”, îi luă apărarea una din coriste, cea care dădea tonul.

Apoi preotul a repetat de două ori că-i obosit, că s-ar duce acasă... Bine că Mărioara a avut grijă să mă întrebe câți bani îi dau și că trebuie să iau în calcul și coristele. Mai aveam o parte din cele cinci mii pe care dimineată mi le-a adus poștărița. O întreb: „Cât trebuie?”

„Cu cât te-ai înțeles?”

„Nu m-am înțeles, nici n-am știut că și popa trebuie plătit!”

„Da’ despre ce ați vorbit, dacă nu te-ai înțeles? Că ai fost parcă la el?”

„Cât trebuie?”

„Cât nu ți-i jale!”

„Frumos răspunsul!”

„O sută-i bine?”

„Nu”

„Două?”

„Nici.”

„Trei?”

„Ce? Poate ții jale?”

„De patru mi-i jale!”

„Să nu-ți mai fie! Trei pentru preot dacă ai plătit taxa la biserică, iar pentru coriste câte o sută de fiecare!”

Mărioara i-a dat pe șupurite banii și părintele s-a mai înveselit nițel, părea să-i fi trecut oboseala. A rămas la masă până s-a inserat, până toți s-au săturat și de pârjoale și de mititei, iar eu – de ei toți. Ei erau cu ochii pe mine, și eu nu mai aveam ochi să-i văd.

Ochiul, structură miraculoasă, bulă neagră într-o alta albastră, înglobate într-un bulb alb. Structură creatoare, distrugătoare, defăimătoare. Rea și bună. Două lumi diferite, paralele. Te sperie negrul din centrul ochiului, pentru că el te dezghioacă, te pătrunde până în adâncuri cu raza lui de energie focusată. Privești fără să conștientizezi că acea pupilă neagră este lumina ochilor tăi, lumina vieții pe care o savurezi și pe care n-o prețuiești la adevărata valoare, care ți se pare perpetuă, dăinuitoare, veșnică... Deochiul? Energia creierului, energia mentală grea, una distrugătoare și care e capabilă să stopeze ascensiunea altora. Energia invidiei răzbate prin aceeași pupilă, prin același ochi distrugător. Ochiul al treilea? Ochiul minții? Ochiul de veghe? Ochiul care nu se vede? Ochiul care vede dincolo de vedere? Care pătrunde, despică cu simțul deosebit, simțul dat tuturor și pe care nu știu să-l înțeleagă cei mulți. Intuiția? Ochiul care despică, dezghioacă neînțelesul și inexplicabilul? Care-l face și mai inexplicabil și mai de neînțeles... care creează impresia unei clarități, a unei dominări a materiei,

a adevărului, a tainelor lumești, a tainelor de dincolo... a tainelor nepătrunse pentru mintea de dincoace.

Unora pleoapa le cade ireversibil peste ochi. Ptoză se numește. De ce oare?

Într-un târziu m-am văzut acasă. Îmi doream doar liniște. Obosită de nu vedeam cu ochii, flămândă, abia așteptam să ajung în pat. Acasă, lăsată în pace, m-am simțit abandonată. Singură într-un sat rătăcit la fel ca mine. Într-un sat părăsit de lume, în plinul sens al cuvântului. Eram sigură că vecinele n-o să mă mai viziteze, dulapurile fuseseră golite.

Încă la masă, o binevoitoare veni cu sugestia că ar fi bine să nu rămân pe noapte singură în casă.

„De ce?”

„Da’ nu ți-i frică?”

„De cine?”

A ezitat să mai continue dialogul, a înțeles că nu știu ce-i frica. Nici să dorm pe la vecini nu-mi imaginam. Eram în casă, acasă. M-am încuiat cu ambele chei, adormind imediat, buștean. M-am trezit devreme. Speriată parcă de liniștea suspectă ce se lăsase peste casă, peste gospodăria bunicii. O liniște ce mă absorbea, ce mă copleșea prin senzația că s-a oprit lumea, că nimic nu mai mișcă. Iar peste mine coborâse senzația că nici eu nu mai sunt, ci doar visul în care mai puteam să mă afund mă ținea trează. În rest – nimic. Timpanele parcă îmi erau sparte. Fără durere. Durea liniștea profundă pe care încercam s-o conștientizez. O liniște pustie, cu iz de cenușă rece. De unde? Ce s-a întâmplat? Vecinele s-au aciuat pe la casele lor? Nu se mai aud? Oare au rămas mulțumite de pomeni și de pachetele cu mititei și salate? Ah, nu le-am dat vin, n-am avut în ce să le torn. Oare și-au epuizat sfaturile prețioase?

Nici vântul nu mai bate, nu mai bâzâie nici muștele băgărețe... Liniște? Ca înainte de furtună? Brusc mi-a revenit memoria. Mi-am amintit că de câteva zile nu mai hrănisem rațele din coteț. Nici nu le auzisem în tot acest răstimp. Pe deoparte bine că nu se auzeau, nici n-am avut timp de ele. Oare să fi fost atât de înțelepte? S-au priceput că bunica nu-i și m-au lăsat în pace? Mă trăsni această întrebare plină de curiozitate și de mister. Cu greu, cu o fibrilație musculară precoce, m-am ridicat din pat. Am ieșit în curtea posterioară a gospodăriei. Ușița de la poietică era încuiată. Exact cum o lăsa bunica pe noapte. O fi pierit bieteile păsări fără mâncare și apă atâtea zile, chiar mi se făcuse jale de ele. Bănuind că voi găsi o imagine dezolantă în acel coteț, cu mâinile tremurânde, descui. Ușița se trăneste de perete, aplec capul să nu mă lovesc de pragul de sus și, cu mari emoții și culpabilitate față de bieteile păsări, intru. Spre surprinderea mea poietica era goală. Imagine total neașteptată. Unde-s? Cum? Când? N-am înțeles din prima ce s-a întâmplat. Le-au furat? Le-au gâbjit fără să se audă măcăitul rațelor revoltate? M-au eliberat de povară! Un mare-mare bogdaproste celui care și mi le-a luat de pe cap! Bogdaproste! Pe bune.

Când eram cu mortul pe masă, nici vecinelor nu le ardea de compătimire. Și-au dat seama că niciodată nu-i prea târziu să regreti după un om bun și s-au grăbit să recupereze. A urmat un șir de vizite pline de comizerăție, milă, regrete, păreri de rău, care culminau cu același pahar ridicat în memoria bunicii și cu tradiționalul „Să trăim și s-o pomenim!” Pomenitul ăsta e ceva deosebit! Că nu pomenești de foaie

verde – pomenești când ai o amintire de la defunct! Acum, că nimeni nu ne mai deranjează, când nimeni nu nărăvește să se bage în vorbă, iată ocazia propice pentru exprimarea dorințelor sincere, a sfaturilor de care nu avusem nevoie vreodată. Dar cine te mai întreabă! Vecinele n-au înțeles, n-au ținut cont, au îndrăznit. Fiecare, cu scopul ei bine definit, a purces la o competiție: se întreceau în laude! La adresa mea, bineînțeles! Ce rost ar fi avut să se laude una pe alta? Îmi vorbeau despre voința, puterea și stăpânirea mea de sine, despre cât de bine am isprăvit o ditamai procesiune de înmormântare, unde nici ele, care-s trecute prin ciur și dârmon, și care au trăit o viață, și au văzut mai multe, n-ar fi făcut față. Atâta față!

Mi-ar fi reușit fără banii bunicii? Întrebam în sinea mea și mă ofuscam: oare ce au în vedere, ce mai urmăresc, că de urmărit, eram sigură mai urmăreau ceva. Gândurile ascunse nu se lasă ascunse pentru mult timp, ele ies la suprafață. Una mi-a cerut o haină pe care a dosit-o sub un pat, alta – ceva de după sobă. Hainele bunicii au devenit o ținută, „pentru că tu oricum n-o să le porți, că-s demodate, că-s pentru femeii în etate, nu pentru o fetișcană.” Parcă se vorbiseră între ele. Le-am dat de pomană tot ce am găsit de cuviință. Mi-am păstrat ca amintire doar acel capot negru cu flori roșii, mari, pentru că-mi plăcea și mie. S-au uitat chiorăș la mine, dar am avut tăria să le ignor, nu le-am observat măhnirea. Mică fiind, îl îmbrăcam și mă roteam până mă împleticeam și împiedicam, mă sprijineam cu palmele de oglindă, gata să cad peste ea. Rămăneau amprente, iar când bunica mă întreba ce am căutat acolo – ridicam din umeri a nevinovăție. Cineva o fi murdărit-o, se vede clar, dar nu eram eu aceea. Frica de bunica nu mă împiedica să mă admir. Mi-am păstrat și o bluză de mătase chinezească care-i plăcea foarte mult. O ținea pentru ieșiri mai speciale, dar și pentru că îi era mică și o incomoda pe la subsuori. Mie – tocmai bună. Vecinelor le-am dat paltoanele și căciulile de care s-au bucurat. Musea a refuzat pălăria bunicii, cea cu boruri mari pentru că în sat nu se poartă pălărie.

„Nu poartă cine n-are!”, i-am răspuns eu. Tot n-a vrut-o, dar a luat-o. Am dat multe. Am dat tot.

„E mai bine să dai cu mâna ta, decât să te prade!”, un sfat prețios venit de la o femeie cu o vedere excelentă. Anume ea pusese ochiul pe anumite obiecte, anume ea mi-a arătat cu degetul că le vrea. I-am dat și mașina de tocat carne. O lua cu

împrumut și de fiecare dată îi aminteam s-o întoarcă. Bunica mă trimitea, zicând că și nouă ne va prinde bine. Nicidecum nu-mi imaginasem că-mi vor cere olanele de Jimbolia, o mică rezervă păstrată încă de tatăl ei, pentru cazul când puteau să se spargă cele de pe casă. „În timp totu-i posibil”, spunea bunica. Un vecin mi le-a cerut. Pe toate. Că-i trebuie. Că vrea să mai construiască și că bunica i-ar fi promis să i le dea.

„Dacă ți-a promis – de ce nu ți le-a dat cu mâna ei?”

„N-a reușit, că nu se prea urca în pod.”

„Crezi că mie-mi face mare plăcere să dau cu capul în pânze de păianjen?”

„Mă urc eu, le aduc până la gura podului, tot eu le dau jos... o chem și pe nevastă-mea să mă ajute... Nu-ți face griji!”

Cât de binevoitor și insistent a fost când și-a urmărit marele interes. Nu mi le-a furat, i le-am dat.

Nici poștărița satului nu era cea care îmi aducea poșta, nu. Nătălița și Mărioara mă informau cu mult entuziasm despre minciunile și bârfele satului. De parcă m-ar fi interesat ce bârfește satul despre mine, despre procesiunea de înmormântare, despre pomenile date și masa de comandare. Li se servise o temă de discuție pentru mult timp înainte. Aveau de spălat oscioare cel puțin până la următoarea înmormântare. Nunți și cumetrii nu se prea făceau. Câte o mahalagioaică mai tupeistă mă impunea s-o ascult. Îi declaram franc – nu mă interesează, ea nu auzea, continua. Tăcea o clipă, apoi o lua de la capăt: nu trebuia s-o înmormântezi miercuri, că de ce m-am grăbit, puteam s-o mai țin o zi? Că de ce n-a venit mama din Italia? A trimis vorbă că vine?

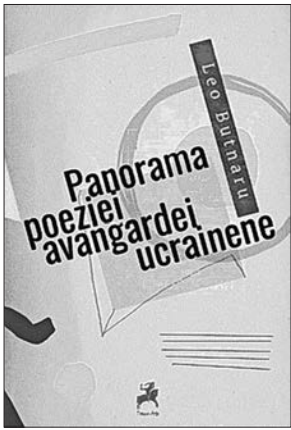
Aș fi așteptat și o săptămână, mi-aș fi dorit să vină, să mă susțină, să mă ajute să țin piept băbăritului guraliv. De răul bârfelor am decis să le las baltă, să-și fiarbă minciunile între ele până vor da în clocot. Să se coacă în propriile baliverne, să le născopească, să le povestească și repovestească până se vor plictisi de moarte. De răul lor am decis să încui și să plec. În secret. Fără să anunț pe nimeni. Pentru o săptămână, poate două. Suficient timp să mă restabilesc, să-mi pun cap-coadă gândurile, ideile. Dar cel mai important era să păstrez suspansul, să creadă că voi veni diseară, mâine, cel târziu poimăine.

Azi e vineri sau sâmbătă? Bunica a murit miercuri? Când au trecut aceste zile?

***Fragment din romanul „Cenușă rece”, în curs de apariție la Editura Polirom.**

SEMNAL

LEO BUTNARU
PANORAMA POEZIEI AVANGARDEI UCRAINENE
BUCUREȘTI, EDITURA TRACUS ARTE, 2017

Marele pictor Kazimir Malevici scria că e ucrainean. Dar David Burlik, „tatăl futurismului rus”, de unde e? Sigur, din Ucraina, de lângă Harkov. Uneori, el chiar susținea că ar fi un „futurist tătaro-zaporojan”. Apoi alți lideri ai avangardei ruse – Aleksandr Arhipenko, Aleksandr Ekster – de asemenea ucraineni au fost... Et caetera. Chiar cu o remarcă ușor... derutantă: mai sunt încă destui exegeți care tratează ca pe o ciudățenie noțiunea de „avangardă ucraineană”, de parcă nu i-ar fi venit și timpul acesteia – timpul recuperărilor, omologării, propagării. Iar prezenta panoramă reprezintă și ea un argument de necombătut în motivarea de a rosti și de a scrie răspicat: avangarda ucraineană a exista, există, merită atenție, – precum subliniază mai mulți istorici occidentali ai artei rusești care, concomitent, studiază și avangarda ucraineană. **L.B.**

CRONICĂ LITERARĂ

POEZIA LUCRURILOR MICI

de LUCIA ȚURCANU

În *Cele mai mici proze* (Colecția Vorpall, Editura Nemira, 2017), ca, de altfel, și în volumele anterioare (*Duduca de marțipan*, Univers, 2000; *E vremea să porți cercei*, Aula, 2001; *Cartea burților și a singurătății*, Pontica, 2003; *Poeme de trecere*, Vinea, 2005; *Ritmuri de îmblânzit aricioaica*, Cartea Românească, 2010; *Cusături*, Cartea Românească, 2014), Doina Ioanid face poeme în proză care amintesc de pagini dintr-un jurnal, dar care, în același timp, se constituie într-un discurs perfect poetic, deși realizat cu mijloacele autobiografismului și – cât de oximoronic sună! – ale minimalismului. Se pare că prozopoemul este cea mai potrivită formă pentru genul de poezie practicat de această autoare (mai este nevoie să amintesc că suntem într-o epocă a hibridizării genurilor?): chiar de la începutul cărții se poate observa tendința de narativizare a lirismului și de orientare a interesului către așa-zisul „a-poetic”, deși în fiecare text ne așteaptă revelații cu adevărat poetice, „mici bijuterii pentru degustătorii de elită”, cum constata Luminița Marcu despre *E vremea să porți cercei*.

O artă poetică de la pagina 51 din *Cele mai mici proze* sugerează specificul și tendințele întregului volum: „Cele mai frumoase cuvinte sunt cele care-ți apar pe vârful degetelor într-o zi de octombrie trimisă din depărtări. Îți freci ușor degetele, și ele apar. Uneori seamănă cu sticletele de la fereastră, alteori, cu o privire căprui. Și de cele mai multe ori se întind dinspre intersecțiile din palmele mele spre alte degete”. Doina Ioanid va face o lirică a simțurilor, dar și o poezie de notație – a lumii din afară și, prin refracție, a stărilor și senzațiilor –, o poezie a întâlnirilor și despărțirilor, o poezie a memoriei, a amintirilor individuale ale eului, dar și a celor colective, pe care stă amprența social-politicului. Această poezie e greu de încadrat (și nici nu e neapărat nevoie) în vreuna dintre direcțiile/tendențele din ultimii ani ale evoluției genului. Textele Doinei Ioanid sunt, mai curând, produsul „feminizării intelectuale a discursului” (Luminița Marcu) și dovada unei sensibilități artistice accentuate, căreia umorul rafinat ce pigmentează mai toate poemele nu-i permite totuși să alunece în sentimentalism (în pofida așteptărilor pe care ar putea să le aibă scepticii depreciatori ai „poeziei feminine”). Iată un text în care

ironia și poanta finală schimbă perspectiva asupra interpretării tradiționale a conceptului de poezie feminină/lirism feminin: „O culegere de poeme, un cules de probleme. Să fie genul neutru? O fetiță aplecată, cu fustele suflecate, adună într-un pliu al fustei ceva ce seamănă cu un zâmbet strâmb, iritat, apoi o păpușă stricată, o cretă muiată, o bucăți-că de faianță. Fetițele de azi își adună problemele unde? În ce pliu? Sau poate le taie, asemenea blugilor și colanților hătrăniți. Sau poate găsesc alte pliuri. Mai greu e după aia cu depliatul”.

Predilecția pentru poezia de notație atrage atenția chiar din primul poem: „O veioză care poate lua forme de ascunziș. Doi porumbei înghesuiți lângă un burlan. O podea albă pe care lunecă un fir de păr și o armonică în apartamentul dedesubt. Jaluzelele cărămizii mijind un zâmbet de departe. Și-apoi liniștile. Liniști de seară”. Poeta valorifică notații de ordin pur vizual (obiectele ordinare, nesemnificative intră în vizerul său: autobuzul, tramvaiul, bicicleta, veioza, podeaua, mușcatele, loboda, porumbeii, vrăbiile etc., etc.), dar și notații ale stărilor și senzațiilor. Iar în ceea ce privește senzațiile, Doina Ioanid se pare că face apel la toate simțurile pentru a le sugera sau a le descoperi: „Există flori de piper. Cum miros ele? Mie mi se pare că uneori negresele miros a piper. Cum de nu-i apucă strănutul pe bărbați? Parfum cu piper există. Există parfum și cu sare? Poate. Dar când ieși din marea iodată, pielea adună sare albăstruie, care se albește la soare. Îmi place s-o răzui cu degetul și s-o gust. Piperul e de mai multe feluri, negru, alb, verde. Crește pe crengi înalte, de vreo zece metri, în grape”. Vizualul, tactilul, olfactivul, gustativul, auditivul se întâlnesc, se amestecă pentru a sugera discret stări, emoții, sentimente, regrete, năzuințe. Nu lipsește nici dimensiunea senzuală în poemele de *Cele mai mici proze*. Descoperim un erotism transpus poetic cu multă delicatețe, ca în următoarele secvențe: „Îmi amintesc sărutul tău bine ajustat pe piciorul meu, cel mai fin ciorap, într-un aici, într-un altundeva”; „Un bărbat scufundat în mine, ca-ntr-o mare”; „Lemn dulce. Odată, un bărbat m-a pus sub limbă ca pe un lemn dulce”. Ultimul citat este de fapt un poem autonom și mai există texte de acest fel în carte, de aceea aș putea spune că cele mai mici dintre cele mai mici proze sunt, în realitate, poeme într-un vers, construite pe o

metaforă/un comprimat metaforic (iată încă un exemplu: „Un cârlig pe gresia din baie. Un tangou mas”).

Se produce în poezia Doinei Ioanid și un fel de alternanță nebanuită între reprezentări ale realității obiective și imagini de-a dreptul onirice: „Fugi pe stradă cu un cap de cal după tine. Pus-tiu, ba nu, doar ceva lume discret-indiferentă sau mirată. Un bărbat cu două crengi de cireș, înflorit, deși nu-i sezonul. Apoi, într-o cameră-acvariu. Și-apoi, alt bărbat îți șoptește: «Dormi!». Lumina de cer cenușiu peste lanul de grâu copt. Și prin miezul de pâine mi-am săpat un tunel până la tine. Un tunel alb și pufos până la tine. Mi-a zis el”. Câteva imagini vizuale din acest text – capul de cal, bărbatul cu două crengi de cireș înflorit, camera-acvariu – trimit cititorul la onirismul tablourilor lui Marc Chagall, apoi se trece către tristețile și disperările lui Van Gogh („cer cenușiu peste lanul de grâu copt”), iar în final (prin ultimele trei fraze) ni se propune un splendid poem al regăsirii (sinelui? iubirii? dumnezeirii?). E, pentru mine, și cel mai ambiguu poem din volum. Totodată, e o secvență în care se realizează strălucit jocul subtextelor.

Într-un interviu acordat lui Mihail Vakulovski pentru revista *Tiuk!* (aprilie-mai 2004), Doina Ioanid afirma, cu referire la tipul de scriitură pe care îl practică: „Pentru mine, poemul în proză este cea mai potrivită formă de exprimare. Așa pot să spun povești, despre mine, despre ceilalți, oameni apropiați sau pur și simplu anonimi, pentru că fiecare om e un soi de cronică vie, dacă vrei. O poveste simplă, conturată la modul cel mai naiv, poate surprinde foarte bine poezia lumii în care trăim”. Textele din *Cele mai mici proze* sunt tot un fel de povești („povești din Țara Papucia”, zice undeva poeta), povești cu amintiri despre sine sau despre ceilalți. Motivul amintirii/memoriei apare destul de frecvent în carte (exprimat direct: „tramvaiul întoarce pe șine tot felul de amintiri vecine” sau sugerat doar: „Mă plimb prin orașul vechi, printre clădiri givrate. Fac fotografii, beau o bere. O iau iar la pas. Un ochi se deschide înapoi, un ochi cu un deget pe buze”). Iar cele mai expresive (și mai răvășitoare) îmi par poemele în care memoria individuală (a confesorului) se deschide către memoria colectivă (a părinților și bunicilor trecuți prin dramele necruțătorului secol XX). Ni se relevă astfel o altă dimensiune

ne a liricii Doinei Ioanid – poezia cu referințe la social-politic. Uneori e suficient un singur toponim ca să fie evocată drama istorică: „E o zi de toamnă. Stau cu fundul pe o găletușă. Intră perfect. Un fund într-o găletușă de plastic la marginea careului, dar gândul meu nu e pe asfaltul careului, ci la zâmbetul tăcut al bunicilor, care nu vor să mă vadă ziler pe tarlăua comuniștilor. Ne adunăm. Culegem roșii și fasole verde. Avem normă, firește, toată lumea știe asta /.../ Vrejurile sunt pe trecute. Mai departe, pe câmp, zidurile cenușii. Ziduri cenușii, despre care nu știu cum se face că nu întreabă nimeni. Bunicii spun că acolo e la *jilava* [s.m., L. Ț] și tac, chipurile parcă le sunt o clipă cenușii ca zidurile”. Alteori, este utilizată imaginea-simbol: „De ceva vreme, nu știu cum, tot vine vorba despre mușcate și beci. Mai bine beciul acesta decât celălalt, despre care am aflat mai târziu, pe alte timpuri”. În unele cazuri, evocarea ia forma expunerii reporterești: „Și limba mamei mele e peticită. Peticită cu povești. De-ale ei sau de-a lu’ mama-mare /.../ Și-apoi, în altă seară, așteptând poștașul cu pensia, limba mamei mele spune alte povești despre bercețenici, despre averi luate cu lacrima pe obraz sau averi luate cu japca. De bunica mi-a zis că era bună și iute, dar și aprigă. Fusese dusă la beci, așa cocârjată, cu șira frântă de muncă și le-a zis securiștilor că, dacă nu-i dau drumul ea se cacă acolo, în mijlocul lor. Și despre primul soț al bunicii. Se zvônise c-a murit pe front, așa că i-au făcut pomană, că n-aveau vești deloc de la el. Și când s-a întors de pe front, a zis că el, într-o zi, când stătea în tranșee, a simțit miros de borș cu pește. Și pe urmă l-a călcat, *cică* întâmplător, o mașină, când se ducea să-și vândă vițica, să n-o dea la colectivă”. Din această împletire a memoriei individuale cu cea colectivă rezultă poeme cu adevărat răvășitoare, minimaliste la nivel de imagistică, dar impresionant de profunde prin realitățile pe care le evocă.

Doina Ioanid scrie o poezie inconfundabilă, atât prin formă și scriitură, cât și prin atmosfera pe care o creează, prin trăirile/amintirile eului poetic, prin umorul rafinat și intelectualizarea dozată a imaginii. Volumul *Cele mai mici proze* este o dovadă în plus a acestei individualizări.

DOINA
IOANID
cele mai mici
proze

NEMIRA

DOINA IOANID
CELE MAI MICI PROZE
COLECȚIA „VORPAL”
EDITURA NEMIRA, 2017

TRADUCERI

DOAR PLANURI APROXIMATIVE

de JOSEF STRAKA

JOSEF STRAKA ESTE UN AUTOR DE MARE FORȚĂ, DAR ÎN ACELAȘI TIMP DE O EXEMPLARĂ MODESTIE ȘI UN PROFESIONALISM IMPECABIL, JOSEF STRAKA, POET, ORGANIZATOR DE PROGRAME CULTURALE, MODERATOR, REDACTOR DE CARTE ȘI EDITOR, S-A NĂSCUT PE DATA DE 1 DECEMBRIE 1972 ÎN LOCALITATEA JABLONEC NAD NISOU. A PUBLICAT PÂNĂ ACUM DOUĂ VOLUME DE POEZIE ÎN ANII '90 AI SECOLULUI TRECUT, INTITULATE ȘI... ALTE TIMPURI ȘI DE CE, PRECUM ȘI ALTE PATRU, PE CARE LE NUMEȘTE CĂRȚI DE TEXTE POETICO-PROZAICE: HOTEL BRISTOL (2004), ORAȘUL MONS (2005), BISERICA ÎN CEAȚĂ (2008) ȘI MICILE EXILURI. AUTORUL A PUBLICAT ÎN NUMEROASE REVISTE ȘI MAGAZINE CULTURALE DIN CEHIA ȘI DIN STRĂINĂTATE, TEXTELE SALE FIIND TRADUSE ÎN ENGLEZĂ, GERMANĂ, POLONĂ, SÂRBĂ, SLOVENĂ, OLANDEZĂ, MAGHIARĂ, ROMÂNĂ ȘI PORTUGHEZĂ. A PARTICIPAT LA NUMEROASE FESTIVALURI LITERARE CEHEȘTI ȘI INTERNAȚIONALE, ORGANIZATE ÎN SERBIA, OLANDA, GERMANIA. DE MENȚIONAT, DE EXEMPLU, FAPTUL CĂ ÎN 2013 I S-A ORGANIZAT O SEARĂ INDIVIDUALĂ DE AUTOR LA AMBASADA CEHĂ DIN BERLIN. ÎN CREAȚIA LUI JOSEF STRAKA SE REFLECTĂ PREGĂTIREA DE PSIHOLOG A AUTORULUI ȘI PREOCUPAREA SA ÎN DIRECȚIA PSIHOLOGIEI ECONOMIC CRITICE ȘI PRIVIND ANUMITE ASPECTE ALE CALITĂȚII VIEȚII ȘI IDEII DE LENTOARE. DE ASEMENEA, ÎN ACESTE DOMENII DESFĂȘOARĂ ȘI O INTENSĂ ACTIVITATE DE CONFERENȚIAR*.

(zcela neznáme dekády...)

decenii mai degrabă necunoscute**

încă participăm, ne lăsăm examinați cine știe cum
este un joc al evitării emoțiilor
este un joc a evitării multor emoții
a nu fi de acord cu decursul lunilor anterioare
aparenta lipsă de logică se „explică” prin inexplicabil
a aștepta mereu ceva ce nu are cum să nu fie, trebuie să se afle
nu departe de apartamentul tău
probabil că acum nu mai avem posibilitatea de a ne revărsa sentimentele
din matcă
de a fi doar înlocuitorul cuiva
a pierde ceva și a nu găsi absolut nimic
alte băi, cu prosoapele din dotare
cineva plănuiește să facă nuntă să aibă copii: cu nimeni

(díváme se přes industriální budovy)

ne uităm printre clădirile industriale

niveluri afective care cică există oarecum
cuvinte blocare în anunțurile din gări
și o privire incoerent de blajină:
începem în alte gări
încet-încet, anumite evidențe ne provoacă amețeală
dar știm atât de puțin despre ele

(že... „to ještě trvá” říkáš)

spui că... „va mai dura”

da, dar timpul se scurge tot mai încet
pătrunde în cuvintele noastre
în privirile pe care le aruncăm către suprafețele respingătoare ale obiectivelor
industriale
sau cum să numesc ciudățenia aceasta de sub noi sau din noi
scurpi din tine vorbe pe care nu le crezi
de parcă le-ai arunca în ungherul camerei, fiindcă oricum
nu mai poți crede nimic
privirile din balcon sunt poate ultimul lucru pe care îl mai trăiesc aici
un apel telefonic undeva pentru a nu afla, încă o dată, nimic
toate aceste frezii toți acești trandafiri trebuie uciși fără drept de apel
la fel ca și propozițiile „încep să mă obișnuiesc” și „nu iubesc nimic,
totul mă îngrozește”

pe urmă nici nu mai știi ce răspuns sau ce întrebare să-ți alegi
agităm stindardul demnității
separat, fiecare în camera lui
telefonul pe care nu-l ridic timp de câteva zile „după aceea”

și după aceea este un răspuns, la fel ca și frământarea receptorului în mâini
nu ne vom fi niciodată nimic

în telefon respirația ta în locul vocii, vocii pe care mi-o refuzi, pe care n-o vrei
la fel ca și pe mine
numai că mie nu-mi spui asta, lui însă da
ce „simplu” este să-ți urăști propria viață

(jen přibližné plány)

doar planuri aproximative

încercăm să aruncăm scurte priviri asupra
limbii încă necesare
dar care se pierde
se va vorbi altfel
a elimina ceva în permanență
un fel de sentiment în mintea noastră
câteva linii care sugerează doar o presupusă legătură între ele
ne împiedică să facem ceva, dar ce?
pășuni – cine să știe cum să le străbată
a palpa spațiul
hangare, ne îndreptăm neobosiți către clădirile în curs de prăbușire
apoi case, vreo câteva
sosirea în oraș (anunțată cuiva prin telefon)
se amână cu peste o jumătate de oră

(ne-samozřejmost začíná být pochybná)

ne-evidența începe să fie îndoielnică

pași imposibili, nesiguri
privim pentru o clipă
pentru a doua oară în Krumlov fără tine
nici nu știu cum să (de)turnez timpul
și nici dacă, de fapt, vreau asta
Treptele din cartierul Plešivec cu râsuflarea ta
transpirația ta parfumată pe care acum o simt
cu insistență, cu stăruință
doare când lingi în gând transpirația întoarsă cu spatele spre tine
ceva se întoarce mereu, cicluri, trasee circulare către înapoi, degete înfipte în aer
posibile urme în zăpada anului următor
detalii neobservate
acum doare mai mult
frica atârnată pe troleul din baie
îți speli părul și iar uiți ceva pe rafturi

* **Prezentare autorizată de Josef Straka și tradusă de Mircea Dan Duță.**

** **Poeme traduse din limba cehă de Mircea Dan Duță.**

PLURALIA TANTUM

JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (III) de LEO BUTNARU

9.XI.1970

Deasupra patului meu atârnă poza cu o secvență din spectacolul „Eminescu” după Mircea Ștefănescu. În poză, actorul Valeriu Cupcea (Eminescu) îmbrățișat cu Chiril Știrbu (Creangă). Când Nic. Roș. intră cu cele două suflete naive, și nu prea, Vt. mă întrebă cine sunt cei doi din fotografie. Mai mult în glumă, zic: „Tatăl și cu bunicul”. O! și unde prinseră delicatele ființe a-mi găsi trăsături comune cu Cupcea-Eminescu – nasul, gura, ochii! Pentru ca, după ce isprăviră cu „tata”, să treacă la bunicu’ și nepotu’! N. R. prinse firul și confirma tot ce auzea. La rândul meu, văzând că, totuși, e de glumit cu musafirele, n-am mai intervenit ca să divulg „falsul”. Unde mai pui că, inventiv și cam farsor cum este, R. reușise să le descrie extrem de captivant, cu elemente-trăsnet, biografia mea, legată, bineînțeles, de biografiile celor doi, îmbrățișați în spectacol.

Dar să trecem la o geantă mereu... gravidă. De-mult îmi tot ziceam să găsesc timp pentru a „inventaria” conținutul genții mele de student. Iată, acum, o deschid, întrebându-mă de ce mi-ar părea rău, dacă ar fi să pierd gentoiul.

Conținut-geantă: manualul de economie politică, un volum de Mezelaitis („Liriceskie etiudî” / „Crochiuri lirice”), conspect după Hippolyte Taine și Diderot. Alte fragmente de conspecte, în câteva blocnotesuri. Un volumaș de Machado (tip caiet, colecția «Izbrannaia lirica»). Caietul de poezii. Mapa de la conferința tinerilor scriitori, cu 1001 de flecuștețe în ea. Carnetul de note, carnetul de cititor la b-ca „Jdanov”, permisul de conducere, portmoneul voluminos (dar cam... găunos), pașaportul, chitanța pentru căciulă și – niciun ban! Celelalte lucruri nu prezintă prea mare interes. Așadar, dacă ar fi să pierd geanta, după ce mi-ar părea rău cel mai tare? Firește, după caietul cu versuri. Cu toate că recuperarea celorlalte, în special a actelor, m-ar costa mult mai mult timp și bani: în special, neplăceri. N-o spun prea tare?

19.XI.1970

Imprevizibilă situație! Și poate e bine că a fost să fie. După ora a treia de curs, dă peste mine Clava, secretara catedrei de jurnalistică. Mă întreabă cine e șeful cenaclului „Jurnalistul”.
– Ghiță Gorincioi.
– Nu l-am găsit. Se vede că lipsește... Dar cine sunt membrii cenaclului?
– Mulți. Și eu printre ei.
– Hai la Ion Filipovici. Vrea să știe ce întruniri mai proiectați.

Bu-un, mergem la Ion F. Mocreac, decanul facultății de filologie, în cadrul căreia respiră, cum poate, și

secția noastră.
– Cum îți zice? se interesează șeful.
– Butnaru.
– Leo Butnaru?
– Exact.
– Apoi, onomastica noastră a evoluat... Mata știi de unde provine numele de Leo?
– Din latină.
– Care-i declinarea? Leo, leonis?
– Nu țin minte.
– Poate știe Clava? se întoarce decanul spre secretară.
– Nu știu nici eu, recunoaște Clava.

(Firește, pe undeva pe sus, de-acu s-a și vorbit. Ia saltimbanci!) Referitor la cenaclu, mi s-a spus că ședințele sale trebuie să decurgă sub nemijlocita supraveghere a profesorilor. Tot tov. Mocreac ne-a evacuat/ confiscat de pe peretele holului facultății iarul de perete „Ion Creangă”, pe când eram încă la anul întâi universitar. Întrebare: „A cui organ este?” Cum al cui? Grupa a 3-a jurnalistică! Nu, nu era voie, trebuind să fie organul comsomolului, al sindicatului, al... A dracului viață, tovarăși studenți! O să vă meargă fumul.

23.XI.1970

Astăzi, am citit un volum de versuri de Salvatore Quasimodo. Probabil, din cauza că e o traducere în limba rusă, fără vibrație „latină”, unele poeme nu mi-au plăcut.
Măine e marți, afurisită zi a milităriei. Astăzi le-am trimis părinților o scrisoare, în vederea ameliorării situației mele financiare.

24.XI.1970

(La acea vreme studiam limba italiană, benevol, astfel că unele note le scriam în limba lui Dante. – L. B., 2017.)
Îmi amintesc de Volga. Apă răcoroasă, prielnică sănătății. A fi mereu sănătos, e un vis al meu.
Mio didascalia nella lingua italiana sono molto sombri e oscuri e sesse dubio, poveri. (Și... aveam dreptate! — L. B., 2017.)
Oggi io riceverò (acogeiero) di Mosca por posta dei libri, tuti nella una edizione bilingua: Ungaretti, Quasimodo, Lorca, Apollinaire, Eluard. (Este vorba de binecunoscutul set din cinci poeți, apărut în 1968 la „Editura pentru literatură”, București. Sistemul „Cartea prin poștă” nu fusese afectat de aberantele interdicții de difuzare a presei și a cărții românești în RSS Moldovenească, ajunsă, atunci, un fel de rezervație pentru „aborigeni”: oriunde în alte teritorii ale fostei URSS se putea abona presa și procura cartea românească, numai la noi – *niet!* – L. B., 2017.)

25.XI.1970

Citesc Ungaretti. Emblematic, pentru mai multe înecuri (urbane, dar și sentimental-umane) versurile:
*Ascolto il canto delle sirene
del lago dov'era la città.*

Dacă l-aș întâlni pe Ungaretti, l-aș întreba de ce a preferat „il canto” lui „il lamento” care mie mi se pare oarecum mai sugestiv. (Dar, să-l întâlnești pe... Ungaretti?!... Te poți scrânti...).

27.XI.1970

Oggi, io ho dato copia per leggere a Vasile Roman-ciuc e a A. Manda.
Leggo Diderot – lettura in lingua francese.

Am fost în oraș să procur traducerea în limba rusă a unei cărți de poezii de Miguel Hernandez. Concomitent, am procurat și volumul lui Iuri Jukov „Luptă după luptă” despre manifestările artistice contemporane în Occident (Franța, SUA, Anglia).

28.XI.1970

În „France nouvelles” din 21 octombrie a. c., mi-au atras atenția niște reproduceri de artă plastică, la noi – în acest stil – repudiată, din câte știu. La prima privire, am crezut că ar fi o iluzie optică și subiectivul și „vigilentul” meu gând încercă să mă convingă că, vezi, Doamne, nu-mi place. Însă, după alte câteva clipe, tentația conformismului și a compromisului cu „suprema idee” mă lăsă în pace.
Este vorba de câteva opere grafice, în cheie geometrică, ale lui Victor Vasarely. (*Né en Hongrie, en 1908, il devait venir à Paris en 1930 et y adopter la nationalité française.*)
Pentru prima oară mi-a fost dat să văd astfel de lucrări și nu prea știu ce să spun despre ele. O fugă de planuri în adâncul cel mai adânc al pânzei. Marie-Louise Caudert, cea care îl intervievează pe Vasarely, vorbește de „un recurs constant la géométrie”, despre „sensibilitatea artistică dezinvoltă”, despre „o simultaneitate absolut „calculată” și controlată de un gen de magie a măsurii”.

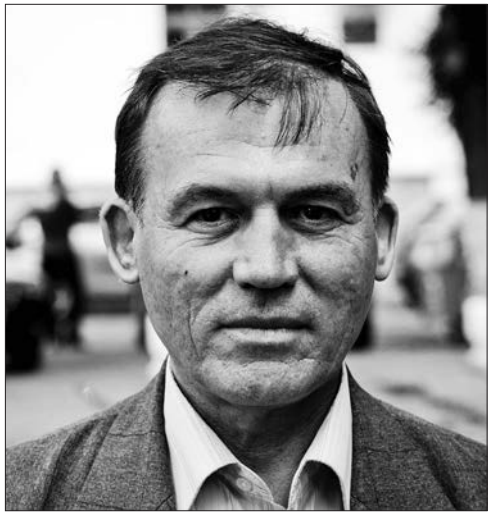
Grafică coloră sau monocoloră, în care culoarea de bază se extinde și, parcă, se adaugă ei înseși, de-a lungul albului spațiilor intermediare, pentru a-și spori și diversifica intensitatea tonalităților, devenind din solitară – polifonică. Vasarely consideră că „parmi tous les besoins physiques et psychiques de l’homme, le besoin visuel est primordial. Mon art est un appel impérieux a la visualité de l’homme”. Aflasem de undeva că noi, oamenii, în raport informațional, auzim de 20 de ori mai mult decât vedem (în ambele cazuri – acumulând).

Interferența liniilor, trecerea de planuri sau de segmente spațiale unele în altele, uneori cromatice, de ce n-ar putea fi „completate” și de următoarele versuri ale lui Ungaretti: „Fiecare culoare se revarsă și se potolește în celelalte/ Mai singură spre a fi când o privești”?

Aș putea scrie câte ceva despre unele dumeriri sau nedumeriri ale mele, chiar și despre „peintre clochard, inadapté à la vie de son temps”, dar...

Iar dacă va veni momentul, când cineva m-ar întreba: „Dar de ce publici astfel de opinii după atâta timp?”, ce i-ași răspunde? „Cititorule, gândește-te și tu cine m-ar fi putut lua în seamă pe mine, studentul de 21 de ani, pe când respiram cu toții un aer de superstiții și neîncredere ce ne învăluia? Pentru că cine credea, pe atunci, în posibilitățile unui tânăr de a se apropia de arta modernă, când în republica noastră nu se pomenea de vreo anumită bază teoretică tangentă modernismului, cu atât mai mult – agreată?” (Ora 1.45.)

VA URMA

VOX CLAMANTIS

CASA ȘI LUMEA

de GRIGORE CHIPER

Nu țin minte să fi citit un roman-cier indian, poate cu excepția lui Rushdie. Totodată am fost plăcut surprins să-l descopăr pe Rabindranath Tagore (Premiul Nobel, 1913) în calitate de prozator. Așadar am parcurs, la început din curiozitate, romanul său *Casa și lumea* (1916), având acel volum optim de circa două sute de pagini. Prima impresie este că opera, deși abordează o temă contemporană autorului, urmează tradiția literaturii vechi indiene. Cel mai apropiat model ar fi *Ramayana* (scrisă în hindi arhaică), în care, pe lângă descrierile naturii și efuziunile lirice, apare mistuirea personajelor principale în condițiile de confruntare cu presiunea exercitată de societate și moravurile vremii. Dar nu trebuie excluse și alte filoane, cum ar fi *Mahābhārata* (scrisă în sanscrită), întrucât romanul este însoțit de o puternică latură meditativ-filosofică. Multe dintre gândurile sau spusele protagoniștilor sunt expresia unui amestec între aforism și lirism. Protagonista romanului exclamă într-un loc: „Noi, femeile, suntem ca fluviile: forță hrănitore atâta timp cât curg între maluri, putere distructivă din clipa în care ies din matcă”.

O puternică impresie emanată pe parcursul lecturii este cea de diferență civilizațională și culturală între Orient și Occident. Numeroasele versuri la care apelează Tagore nu se disting printr-o concentrare ideatică sau imagistică. Obiceiurile, ritualurile, orațiile invocate sunt culese de pe o orbită străină. Bunăoară, *prasad* reprezintă „mâncare sfințită prin atingerea unei persoane pe care o venerăm”. În condițiile noastre extrem de vitrege însăși ideea de venerație este căzută în desuetudine, nemaivorbind de felul ciudat de a sfinți un aliment.

Ceea ce izbește este așadar insolitul pentru un cititor format la școala romanescă occidentală. Romanul se distinge prin limbajul său metaforic, uneori alegoric, proiectat pe un fundal social care se precipită tot mai mult și mai mult. Se poate vorbi despre un roman poetic, dacă adăugăm și faptul că personajele sau naratorul apelează chiar la diverse fragmente din texte poetice, extrase în temei din literatura autohtonă. Planul epic și cel liric translează fără vreo demarcație vizibilă sau anunțată într-un fel. Evocarea, apelul în permanență la zeitățile indiene și la tradiție, tivite măiestrit în pânza romanului, imprimă acestuia un aspect apropiat de literatura Antichității grecești, cu care suntem mai familiarizați, un spațiu literar în care zeii trăiau printre oamenii

de rând, iar intervenția zeităților era una curentă, firească, neîndoioasă. În societatea noastră monoteistă această conviețuire cu divinitățile nu mai este posibilă și nici de înțeles.

O altă trăsătură specifică a operei ține de prezența unor maeștri, niște dubluri ale personajelor. Maeștrii aduc farmec și surplus de semnificație mai ales în dialoguri. Mai rar, ei acționează în contradicție cu personajul pe care îl servesc, mai des, îl completează cu diverse nuanțe. Implicarea maestrului, alături de stăpânul său, maharajah, seamănă cu sunetele stereo sau celebrele dialoguri socractice. Replicile maestrilor conțin înțelepciune și un adaos de motivație într-o polemică, în care este angajat suveranul său. Atunci când argumentele lui maharajah par să se fi epuizat, firul discuției este preluat de maestru. Uneori cele două voci par să formeze în tandem un personaj unic și generic.

Dar maestrul nu constituie doar o piesă necesară a conversației, ci și componenta unei garnituri a moralității, luată în dezbatere în carte. Mai exact, este vorba de ideile de pacifism și non-violență, exteriorizate în special prin afirmațiile unuia dintre protagoniști. Unii interpreți au văzut în acest personaj principii din concepția social-politică a lui Mahatma Gandhi, întors în India în 1915, deși doctrina lui Gandhi, evoluată în timp, este cu mult mai complexă.

În centrul narațiunii se află trei personaje: Nikhil, soția sa Bimala și oaspetele sosit, Sandep. La început pare a se fi organizat un triumf amoros: Sandep îi face curte Bimalei, care se îndrăgostește de el. Apoi romanul ia o altă turnură: Bimala devine o simplă unealtă în mâinile lui Sandep, care urmărește scopuri politice și revoluționare, căci acțiunea se desfășoară într-o Indie colonială, dornică de emancipare. Până la urmă, romanul are un alt final, în răspăr cu așteptările cititorului non-indian.

Specificul narativ al acestei creații constă în faptul că fiecare protagonist este pus în situația să povestească o parte a subiectului, ce îi revine, și să o expună din propria perspectivă. Uneori una și aceeași secvență este redată, ca într-o telenovelă, de două sau de toate trei personaje.

Romanul apare în perioada mișcării *swadeshi*, care îi îndemna pe oameni să boicoteze produsele englezești, tratate astfel ca simboluri ale colonialității. În felul acesta, a început procesul de eliberare națională, încununat cu obținerea Independenței Indiei. În același timp,

mișcarea de independență a creat mari disensiuni între cele două grupuri etnice majoritare: hinduși și musulmani, soldate cu separarea musulmanilor într-un stat aparte, Pakistan. Deși Tagore și-a publicat opera înaintea acestor evenimente de amploare, el a intuit, ca mare artist, pericolul care păștea India. De aceea romanul său nu tratează probleme de ideologie și de luptă, ci de morală, onoare și demnitate, puse în valoare prin intermediul tuturor protagoniștilor. Menținându-i în coliziuni și permanentă tensiune, autorul a fost îngrijorat mai mult ca personajele sale să nu derapeze și să nu se întineze, să nu-și piardă fața umană, în ciuda nenumăratelor vicisitudini. Nici Sandep nu împinge aventura cu Bimala până la ultimele consecințe, în dorința sa neostoită de a obține banii lui Nikhil, maharajah, și nici Bimala nu acceptă provocările sosite din partea bărbatului cu aură de erou.

Morala romanului este transparentă: omul, orice s-ar întâmpla: ocupație, război sau intemperie, nu trebuie să cedeze și să degradeze chiar invocând idealuri și scopuri, nobil ambalate. În felul acesta, romanul rămâne la fel de actual mai ales pentru timpul pe care îl traversăm acum.

În încheiere, nu îmi rămâne decât să îmi exprim regretul că, după o sută de ani de la publicarea romanului, România nu are traducători din bengali măcar pentru autori importanți, cum e Tagore, fiind utilizată o versiune franceză.

RABINDRANATH TAGORE
CASA ȘI LUMEA
EDITURA AMALTEA, 2004

FIRUL CU PLUMB

LEONIDA LARI

1949-2011

DE PATRIE

*Când, aspră, mă scutură seara
Din ziduri prin pomi întomnați,
Mă sprijin cu gândul de țara
Străbunilor mei luminați.*

*Și merg înspre locuri retrase,
Cernând amintirile-n mers, –
Acolo un tei ascultase
Întâiul, stângaciul meu vers.*

*În vale, sub casa bătrână,
Mănată de-un dor negrăit,
Copila, privind în fântână,
Adâncul din noi am privit.*

*Pe deal, către marginea zării,
Cu sufletu-n palme întins,
Odată, în arșița verii,
De dragoste tristă am plâns.*

*Iar unde cărarea se stinge
Departede-partede-n țărâni
Pe unicul frate de sânge
L-am dus ca pe-un laur pe mâini.*

*Dragi dealuri, dorite de pace,
Smerite, nostalgice vai,
Eu nu spun ce-adaos voi face
Luminii străbunilor mei.*

*Dar spun că eu seara de seara
Mai greu, mai ușor, mai durut
Am stat pe o palmă de țară
Și focul aprins l-am ținut.*

DE LA COMPARAȚIE LA METAFORA CULTURALĂ

de MARIA PILCHIN

SEMN DE CARTE

Trăiesc de multă vreme cu impresia că la noi termenul de comparatism este înțeles de multe ori așa cum era perceput acum trei decenii, când am auzit și noi în republica noastră sovietică și socialistă că există literatură comparată. Acesta este și motivul pentru care m-am gândit să readuc în discuție o carte despre universalitatea literară. Este vorba despre volumul Elenei Prus *Literatura universală: transcendere a capitalului cultural* (Editura Fundației România de Mâine, București, 2014). Cercetătoarea este, alături de universitarii Sergiu Pavlicenco, Tatiana Ciocoi, Raisa Ganea și Emilia Taraburcă, o voce care s-a impus de mult timp în domeniul studiului literaturilor lumii, devenind un contrafort al domeniului în spațiul interriveran, dar și în cel de peste Prut unde știu că este prezentă în calitate de profesor invitat.

Modernitatea, constată autoarea, a abolit spațiul. Astfel, nu mai funcționează o abordare strict spațială a ceva, modelul european de gândire a lumii este cel raportat la timp, adică la o sincronie ideatică, ceea ce Pageaux va reliefa drept „literatură generală”, preluând termenul de la Paul Van Tieghem (a se reciti mai atent cartea *Literatură generală și comparată*). Postmodernitatea insistă pe mai mulți poli, iată de ce „lumea artei tinde spre deschidere, descentralizare și diversificare. Flexibilitatea a devenit un cuvânt și un concept la modă”. Și această flexibilitate a marcat și domeniul studiului comparativ al literaturii. Abordările propuse de Elena Prus sunt realizate după principiul „dinăuntru și

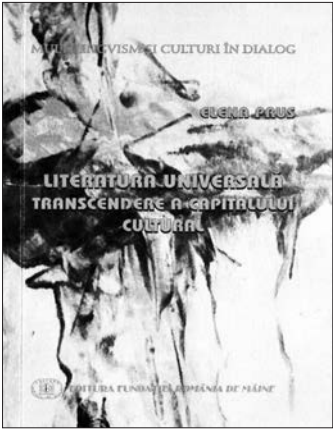
din afară”, o perspectivă, de altfel, foarte necesară Basarabiei culturale în care de multe ori lipsește detașarea.

Autoarea remarcă necesitatea unei coagulări a culturii europene, fără de care nu vom „reuși forjarea unui vis comun”. Suntem trimiși la Todorov care insistă pe conversiune și o adaptare conceptuală permanentă a europenilor. Și aceasta ține de toate domeniile existenței umane, cu atât mai mult a celei culturale. În sens literar, consideră autoarea, există nevoia de autoimagine și heteroimagine (imaginea care vine din exterior). Ultima foarte necesară în provincia noastră a lăncezelilor căldicele. Avem o identitate problematică, atât *intra cât și extra muros*. Nu prea știm ce suntem și nici cum să aflăm, așa cum nu știm să *fim*. Referindu-se la complexul etnic cultural românesc prin prisma modelului cioranian, Elena Prus menționează faptul că „modul particular de a fi în lume are la fiecare popor un anumit nivel de adâncime a specificului”. Or, ne lipsesc profunzimile, care sunt înlocuite de cele mai multe ori prin cramponări efemere de suprafață.

Autoarea scrie despre literatura basarabeană într-un gest firesc și necesar. În acest sens, cred că, în mod special, comparațiștii, cei care aspiră spre o literatură generală, aș parafraza, spre o literatură generoasă, gata să le primească pe toate la sânul ei, în pofida canonizărilor eurocentrice și de tot felul, anume comparațiștii trebuie să scrie despre literatura națională. Și această apropiere de național nu trebuie să aibă neapărat, după cum insistă unii, marca didactică

a comparației. În unele pagini ale acestei cărți, Victor Banaru, Dumitru Crudu, Val Butnaru, Constantin Cheianu, Mihai Fusu și Nicoleta Esinencu sunt cei care îi servesc cercetătoarei drept fundație pe care ea își construiește demersul comparatist, care de cele mai multe ori nu este cu, să zicem, comparația la vedere. Dacă e să ne permitem un joc de limbaj, comparatistul nu produce doar „comparații” de maniera cea mai rudimentară a metodei, el operează și cu metafore, cu acele asocieri ascunse a două entități conceptuale. Comparatismul nu mai presupune de mult pe profesorul din sala de clasă care urmează punctual un algoritm de text-analiză comparativ-contrastivă. El nu depășește doar spațiul național al literaturii (comparatismul în sine e un demers interdisciplinar), dar și spațiul literar al acesteia (transdisciplinaritate), iată de ce astăzi un comparatist este cel interesat de studii culturale. În cazul Elenei Prus este vorba de preocupări ce țin de artă, muzeologie, jurnalism, politologie, sociologie etc. Și toate aceste preocupări se derulează atât în spațiul de acasă, cât și în cel de dincolo.

Și dacă „pariziana nu poartă haine pentru a se acoperi, ci pentru a se descoperi avantajos”, mă întreb cum știe literatura basarabeană să se „dezgolească frumos” în contextul unei literaturi naționale, „unice și indivizibile” și în contextul celei generale. Care îi sunt deschiderile și totodată crispările și reticențele? Ține probabil și de obiceiul locului de a-și trăi „visul și memoria”, viitorul posibil

ELENA PRUS
**LITERATURA UNIVERSALĂ:
TRANSCENDERE A
CAPITALULUI CULTURAL
2014**

și trecutul de multe ori ignorat sau prost învățat, de felul în care știm sau nu să citim marile cărți ale umanității. În acest sens, „Visul și memoria – metafore proustiene ale imaginarului” este un model splendid de lectură și interpretare a operei marelui romancier francez. Elena Prus știe să revină la un autor și această revizitare le are pe toate cele necesare: analize, sinteze și o vădită dexteritate de operare pe texte, concepte și epoci. Ea citește cărți, autori și literaturi. Atunci când ni se vorbește despre Borges, este prezentă conștiința faptului că literatura lumii e alta după ce a venit argentinianul. Este vorba de o reconfigurare, o transcendere dinspre local spre universal. Textul, intertextul și alte procedee textuale au schimbat fața literaturii de după Borges. Inclusiv a celei basarabene. Astăzi suntem cu toții locuitori ai „satului global” în care ne ducem existența în calitatea noastră de nomazi, migranți în timp și spațiu, niște căutători.

Cartea Elenei Prus *Literatura universală: transcendere a capitalului cultural* este valoroasă prin deschiderea la care ne îndeamnă, prin aplicabilitatea de care dă dovadă, prin lecturile (de cele mai multe ori în limba originalului) pe care le conține, prin lejeritatea și organicitatea trecerii dintr-un spațiu în altul. Elena Prus este un spirit universal, pentru care literatura e generală și globală, în pofida diferențelor firești ale locului care o produce. Ea nu are prejudicata localismului și aceasta servește drept model. Capitalul cultural – iată un deziderat al unei existențe intelectuale.

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

ALEXIE MATEEVICI – 100 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN NEFIINȚA

VIAȚA LITERARĂ

Pe data de 23 august 2017 a avut loc un eveniment organizat de USM, Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu” și ICR Chișinău cu prilejul comemorării a sută de ani de la mutarea la cele veșnice a preotului și poetului Alexie Mateevici.

Moderatori ai manifestației au fost Arcadie Suceveanu și Vasile Malanețchi. În prima parte a festivității un sobor de preoți a oficiat un parastas la mormântul scriitorului din Cimitirul Central, apoi participanții au fost invitați să spună câteva cuvinte cu ocazia centenarului.

În cuvântul de deschidere, dl Arcadie Suceveanu a reiterat că asistența s-a adunat pentru a-l cinsti pe cel mai mare cântăreț al limbii române. Poetul rămâne în actualitate chiar și după un secol de la dispariția sa prematură. Din păcate, a precizat vorbitorul, realitatea lingvistică basarabeană s-a schimbat prea puțin. Se poartă și acum discuții despre numele corect al limbii. Totodată, limba română a fost o preocupare constantă a tuturor poezilor din Basarabia mai ales în perioada de limitare a drepturilor limbii noastre materne. Președintele USM a amintit de culegerea *Mama, graiul* – coordonată în perioada sovietică de Grigore Vieru – în care au fost adunate cele mai bune poezii dedicate limbii române. Dar, a conchis locutorul, în fruntea tuturor textelor despre limba românilor se află imnul lui Alexie Mateevici.

Mihai Cimpoi a ținut să precizeze că, în 1905, poetul îi îndemna pe reprezentanții Basarabiei în Duma de stat a Rusiei să solicite câteva lucruri importante, între care: „Vrem să ne rugăm Domnului în limba noastră maternă”. Dl academician a recunoscut că în suta de ani scursă de la moartea poetului s-a făcut câte ceva în domeniul lingvistic: se vorbește și se scrie cu mult mai bine românește acum decât în perioada sovietică, când presiunea limbii ruse era nemăsurată. Este de datoria noastră imperioasă de a traduce unele lucrări ale poetului scrise în limba rusă. Este vorba, întâi de toate, de teza sa de magistrul despre filosoful german Fechner.

Mircea Coloșenco (București) a readus în prim-plan faptul că poetul omagiat face parte, de rând cu Andrei Mureșanu și Vasile Alecsandri, din pleiada de mari autori de imnuri românești.

Ion Găină a adus la cunoștință că a participat pe data de 19 august la cinstirea numelui lui Mateevici la Movileni, județul Tecuci, localitate unde au fost dislocate trupele armatei țariste, din care a făcut parte, ca preot militar, poetul. În continuare, dl Găină a citit un poem scris în 1983 și dedicat martirului neamului. Vorbitorul a exprimat părerea că va veni cândva ziua când Alexie Mateevici va fi canonizat.

După o formulare metaforică a dlui Arcadie Suceveanu, poetul trebuie considerat sfânt, căci poemul-capodoperă a fost scris cu pana lui Dumnezeu.

Iulian Filip crede că Mateevici formează, împreună cu Eminescu și Stănescu, un triunghi emblematic, simbolizând durabilitatea.

Părintele Octavia Moșin a prezentat un volum despre figurile exponențiale ale clerului basarabean, în care a fost inclus, evident, și Alexie Mateevici.

În încheierea scurtelor alocuțiuni de la cimitir, Vasile Malanețchi a reamintit că poezia *Limba noastră* este imnul de stat al RM, că poezia a lucrat, pe parcursul a sută de ani, în interiorul mai multor generații. Locutorul a evocat o altă triadă, extrasă din prima monografie despre poet scrisă de un alt cinstit părinte al neamului, Vasile Țepordei: Alexie Mateevici s-a născut înger, și-a dus existența pe pământ ca erou național și a murit ca sfânt.

A doua parte a evenimentului cultural s-a derulat în sala cu cămin a USM, cuprinzând o expoziție de materiale documentare, lansarea carnetului de versuri de pe frontul de la Mărășești din 1917 și colocviul intitulat „Poetul Alexie Mateevici și poemul *Limba noastră*: un secol de nemurire”. Vasile Malanețchi a prezentat și a comentat setul de materiale expuse în vitrine: fotografii ale poetului și ale celor cu care a avut relații de familie, prietenie sau profesionale; portretul poetului realizat de Igor Vieru (preotul îmbrăcat în rasă, crucea fiind acoperită, sub presiunea cenzurii comuniste, de o carte); colecția ziarului *Cuvânt moldovenesc*, unde a fost tipărită pentru prima dată poezia *Limba noastră*, iar la scurt timp – necrologul poetului; facsimilul poeziei editat în anii 1930. Comentând caietul cu versuri scrise pe front, publicat acum în volum cu titlul *Limba vechilor cazonii*, directorul Muzeului a precizat că în perioada comunistă poemul a fost editat în formă trunchiată (fără versurile dedicate Domnului, în România fiind eliminată strofa în care figura cuvântul „Nistru”). Abia în 1988 s-a putut publica versiunea integrală.

Arcadie Suceveanu a informat publicul prezent că la emisiunea TV *Bună dimineața* au fost prezentate pe larg istoria acestui carnet, precum și împrejurările neclare în care a decedat subit poetul. Președintele USM și-a exprimat regretul că autoritățile participă doar la sărbătoarea de la 31 august, ce poartă un caracter festivist, ignorând evenimente cu mult mai importante și relevante, precum cel de față.

Istoricul literar Mihai Papuc a dat citirii un text despre genealogia familiei Mateevici, relevând că poetul se trage, pe linie paternă și maternă, din familii

cu vechi rădăcini preotești. După unele rude pe linie maternă, Neaga, este legat de localitatea Căușeni, în preajma căreia se află și Zaimul copilăriei lui Alexie Mateevici.

Mircea Coloșenco evidențiază trei ipostaze principale în activitatea lui Mateevici: de preot, de poet și de filosof. Autorul *Limbii noastre* este unul dintre puținii basarabeni preocupați de probleme ale filosofiei: în teza sa de magistrul ia în dezbatere doctrina filosofică a lui Gustav Fechner, în care acesta discută raportul dintre fizic și psihic.

Ana Bantoș a citit referatul *Alexie Mateevici – conștiința valorii imense a limbii*. Autoarea precizează că a împrumutat sintagma din titlu de la Alex Ștefănescu, utilizată de autor în legătură cu activitatea lui Grigore Vieru.

Ion Baci, medic legist, profesor, a atacat în mai multe articole și fragmente de carte problema morții neelucidate a lui Mateevici. O serie de fapte descrise de contemporani, cum ar fi internarea poetului diagnosticat cu tifos la spitalul Zemstvei în loc să fie internat la cel de boli infecțioase, evoluția atipică a bolii, prezența unor materiale echivoce ș.a., l-au determinat să ia o poziție circumspectă și să discute dispariția pre timpurie cu noi argumente, în lumina cunoștințelor moderne de medicină.

Istoricul Ion Varta a negat existența unei conjurații împotriva poetului, înfăptuită de medici și soldată cu moartea lui Mateevici: „Am studiat istoria Spitalului de Zemstvă și nu am depistat niciun caz veros, care ar oferi un grad de plauzibilitate versiunii unui omor premeditat”. Dimpotrivă, mulți medici s-au expus tratând oameni infectați. Dl Varta este de părere că ar trebui solicitate materiale din Arhiva Rusiei pentru a vărsa mai multă lumină asupra acestui caz.

Istoricul Ion Țurcanu a punctat câteva idei: 1) trebuie exclus faptul, vehicu-

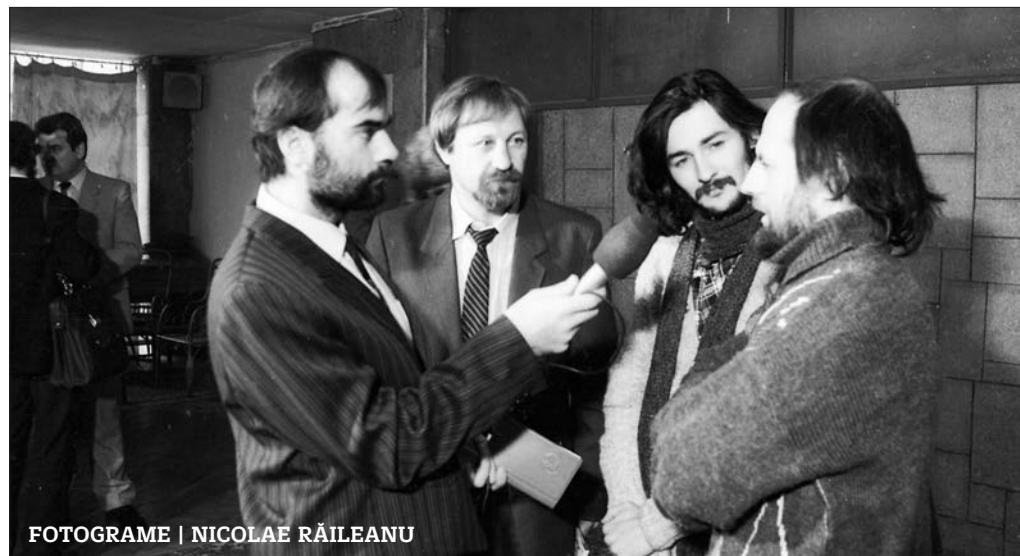
lat de unele surse, că Mateevici ar fi fost omorât împreună cu Murafa și Hodorghea, crimă săvârșită cu vreo săptămână mai devreme; 2) problema asasinării lui Mateevici trebuie abordată atunci când vor exista probe sigure; 3) teza de magistrul a lui Mateevici nu a fost tradusă și nici comentată, pentru că în spațiul nostru lipsesc filosofii – nu are cine să se pronunțe pe marginea unui tratat de filosofie; 4) poezia *Limba noastră* nu este o apariție accidentală, întrucât poetul a manifestat dintotdeauna interes pentru limba română; există un studiu de prin 1910-1911, în care poetul abordează, în cunoștință de cauză, problema limbii materne; 5) meritul lui Mateevici este că figura lui s-a ridicat și căpăta tot mai mare pondere într-un climat extrem de văduvit, iar poetul nu a avut în spațiul imperial rus mentori care să îl îndrume în materie de cultură română.

Iulian Pruteanu de la Muzeul Național de Literatură, Iași, a amintit de episodul din perioada când Mateevici era înrolat pe frontul românesc: având un scurt răgaz, a mers la Iași pentru a se întâlni cu personalități notorii, în primul rând cu Nicolae Iorga.

În finalul simpozionului, dl Ion Găină a povestit despre organizarea excepțională a unui eveniment Mateevici la Movileni, Tecuci, cuprinzând o slujbă religioasă, lansarea unui volum dedicat lui Alexie Mateevici (*Scrisori de pe frontul românesc*), dezvelirea bustului poetului basarabean în curtea școlii din localitate.

Pe marginea evenimentului de la USM au mai luat cuvântul Boris Marian, pictorii Alexandru Macovei și Alexandru Ermurachi, ultimii doi contribuind la editarea volumului *Limba vechilor cazonii*, coordonat de Vasile Malanețchi.

Ana CIUMAC

Mircea Surdu, Eugen Cioclea, Emilian Galaicu-Păun și Vsevolod Ciornei. Adunarea Generală USM (1994)

CHIȘINĂUL ȘI LOCUITORII LUI

STRADA MEA

de DINU MIHAIL

STRADA MEA ... este (de fapt, a fost) un bulevard – bulevardul Renașterii. Un nume frumos, care nu i-a fost pus întâmplător: A re-nvia, a te mai naște/E darul crudei tale sorți. În anii de re-înviere, de re-naștere națională a poporului nostru – 1988-1989 – pe aici treceau coloanele cu drapele tricolore spre Piața Marii Adunări Naționale. Erau cohortele de tineri și bătrâni din cartierele Poșta Veche, Râșcani și Ciocana ale capitalei, precum și din localitățile limitrofe: Ratuș, Măgdăcești, Cricova, Stăuceni, Ciorescu, Grătiești ș. a. Și în primăvara anului 2015 au marșat manifestanți. Ce-i drept, în număr mult mai mic, grosul moldovenilor fiind ocupați probabil cu cititul... Patima cititului s-a răspândit mai ales după ce la noi s-a adoptat (odată cu Independența născută, ca Venus, din spuma puciului de la Moscova din august 1991) legea conform căreia furtul de carte trebuie încurajat de Guvern ca un act de cultură!

Cu vreo 200 de ani în urmă, era cea mai importantă stradă a Chișinăului. Pe ea se ridicase vechea catedrală a orașului, în care a slujit și Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Lângă catedrală mai era o reședință metropolitană, precum și Muzeul Arheologic Bisericesc, unde a trudit preotul și cărturarul basarabean Paul Mihail.

Toate acestea nu se mai găsesc acum, pentru că au fost demolate prin anii '60. De buldozerele ideologice ale zănaticului N. S. Hrușciov. În locul catedralei se înalță orgolios pe verticală Centrul de Agreement Moscova – fostul cinematograf cu același nume, care în ultimul timp găzduiește Teatrul „Euge-

ne Ionesco”. Singura amintire despre vechea catedrală ne este indusă în memorie de o stradă învecinată: Sfântul Arhanghel Mihail, conducătorul oastei Domnești, patronul spiritual al Germaniei.

Dar lăcașurile sfinte nu au dispărut complet de aici. Puțin mai sus se află biserica Sf. Ilie, iar în spatele blocurilor – una dintre cele mai vechi biserici ale orașului, cea armeană. De fapt, o biserică moldovenească cedată filantropic comunității armenilor. Printre altele, în curtea acestui lăcaș sunt înhumate rămășițele pământești (se păstrează până și piatra tombală frumos incrustată) ale boierului de origine armeană Manuk-bei, care a avut pe timpuri moșii prin părțile Hânceștilor. Un „Han al lui Manuc” (e vorba de același Manuc-bei înhumat la Chișinău) se află la București, un fel de fortăreață bahico-gastronomică.

Tot aici se găsește și Monumentul victimelor Holocaustului din anii celui de-Al Doilea Război Mondial.

Ce îmi place în mod deosebit la acest bulevard este aleea care îl străbate dintr-un capăt în altul. Este aidoma unui tunel de clorofilă care nu cred că se mai repetă undeva în capitala noastră. Poate doar la Ciocana, pe bdul Mircea cel Bătrân. Ceva similar mai cunosc – o imensă alea de nuci plantată prin anii '70 – la intrarea în orașul Costești din raionul Râșcani... E un loc plăcut în care să lenevești, să flirtezi, să răsfoiești o carte, să „complotezi” la adresa regimului, să admiri vreo capodoperă anatomică cu bujori în obrăjori, să te plimbi, mai ales vara. Întrebare: Și cam de ce, mă rog, n-am complota? Răspuns: Într-adevăr, nu suntem răi din fire, dar cărcotași din tată-n fiu suntem... Pe semne, nu

întâmplător cel mai răspândit animal la moldoveni este Capra vecinului.

Apropo, iată ce spunea, prin anul 1938, eseistul, criticul de artă, în fine, intelectualul de marcă Petru Comarnescu, tovarăș de idei cu Mircea Eliade, Constantin Noica și Mihail Polihroniade, despre virtuțile sufletești ale basarabenilor: *“Supuși, dar nu trădători, blânzi, dar nu nepăsători, ei au știut să îndure vitregia sorții, adesea lăcrimând, uneori revoltându-se, alteori supunându-se, dar totdeauna cu gândul la Dumnezeu”*; *“Basarabenilor nu le impui prin forță sau autoritate – adică nu-i câștigi – ci prin purtări sincere și deschise, prin interesul pentru cele veșnice sau spirituale... pentru inimă și suflet”*; *“Orientarea spiritului basarabean este spre bunurile imateriale mai mult decât spre cele materiale...”*. Cam același lucru observa pătrunzător și Mihail Sadoveanu: *„Cu cât mergi mai mult spre Răsărit, cu atât omul este mai aproape de natură și de Dumnezeu”*.

Plimbându-mă deseori și făcând ochii roată, îmi dau seama că strada, fosta mea stradă are de toate: multe instituții financiare, începând cu Ministerul Finanțelor și Inspectoratul Fiscal de Stat, apoi Banca Națională, Banca Turco-Română (filiala Chișinău), Agroindbank; câteva cămine studențești (ale Universității Agrare), un hotel la prețuri rezonabile („Turist”), o maternitate („Bucură-te, țară, se naște un om!”), un oficiu poștal, o bibliotecă moldo-ruso-bulgară („Hristo Botev”) și, în sfârșit, multe magazine, farmacii, alimentare, baruri, restaurante, cazinouri, terase („Fortus”, „Sănătate”, „Pizza de Italia”). Dacă aș fi un ziarist ceva mai bogat

(vrabia visai mălează), mi-aș bea stresul cu paiul anume la „Fortus” – e FOCT, e STAS! Păcat de zis, și la „Pizza de Italia” e zeis. „Sănătate” e prea rustică. Or, rusticitatea, ca și ruralitatea, nu civilizează, ci mai mult poetizează. Mă rog, într-o democrație a gusturilor, fiecare cu bisericuța lui, cu preferințele sale.

Policlinicile și spitalele nu sînt nici ele departe: „Constructorul” și „Sf. Arhanghel Mihail”. Cât despre blocurile printre care mă învârt cu și fără treabă, aici au trăit câțiva importanți scriitori și ziariști. Să-i luăm pe rând: Liviu Deleanu, Victor Teleucă, Baca Deleanu (traducătoare), Aureliu Busuioc, Grigore Vieru, Liviu Damian, Nicolae Vieru (*Noli me tangere*, Ed. Hyperion, Chișinău, 1991), căci oasele durerii pricinuite de dispariția sa prematură îmi mai scârțâie și acum în urechi!), Paul Mihnea (poet și traducător), Raisa Suveică, Ihil Șraibman, Elena Damian, Pavel Darie, Tudor Țopa, Alexandru Negriș, Vasile Coțofan, Ioanichie Stadnicov, Vitalie Atamanenco, Nicolae Bătrânu (aceștia nu mai sunt „printre albine”), Vlad Olărescu, Buzdugan Fermecatov, profesorul universitar Leonid Frumin și alți nenerociți pătați de cerneală, după cum îi numește Kurt Vonnegut pe cei păliți de avionul scrisului.

Așadar un motiv în plus ca să mă mândresc cu... strada mea.

*** Recent, Asociația Armenilor din Moldova și-a completat rândurile cu noi membri: Cap Obsidian, Bulb Rahidian, Flok Venușian, Os Tarsian, Frunzik Leuștean, Herv Clitoridian, Toiag Arhimandritean, Puf Pubian, Dekret Putinian, Glanda Salivarian și Putz Artezian.**

„Garda veche”: Nicolai Costenco, Gheorghe Mazilu, Vasile Coroban și George Meniuc (1983)

Nicolae Vieru, Mihai Ștefan Poiată, Valeriu Babansky și Aurel Scobioală. Adunarea Generală USM (1994)

DEBUT

ARTIOM OLEACU

ARTIOM OLEACU S-A NĂSCUT ÎN 1986, LA CHIȘINĂU. POET ȘI DRAMATURG. FRECVENTEAZĂ ATELIERUL DE POEZIE „VLAD IOVIȚĂ” ȘI CENACLUL „REPUBLICA”.

X X X

încep cu prenumele
mă cheamă Ana
am 19 ani
mama mea e profesoară de română
tata e diplomat
nu sunt alcoolică
nu fumez
nu mă droghez
nu sunt bolnavă
de tuberculoză
n-am tumoare
diabet
cancer
sau SIDA
nu sunt ca voi
n-am nevoie de voi
ratați bețivani
dar am venit aici în cercul
alcoolicilor anonimi
pentru că întâmpin dificultăți
am o problemă
cine poate să m-ajute
am nevoie de o pereche de ochi pătrunzători
pentru motanul meu
din care toată lumea să-și citească destinul
poate nu chiar toată
cel puțin o parte
acea parte care va crede și-l va iubi cu-adevărat
mă cheamă Ana
n-am nevoie de aer ca să respir
îmi iubesc motanul
dorm cu el
am grijă de motanul meu
dar pe lângă acea Ancă pe care n-au înțeles-o
motanul meu e un ghem de întâmplări petrecute
în creștetul munților

un ghem de situații
e locul unde nu prea a călcat picior de om
mămuță
urs ori tigru
nu-ți voi spune niciodată
că ești un motan murdar
ofticos
neînțelegător
și indiferent
plin de purici
care mă refuză
refuză să fie matur
știu că ești special
nu voi auzi lucruri nasoale din astea
de la tine
scumpul meu
o să mă lași din primele clipe să trec
dincolo de graniță
nu vei fi egoist
voi pași sigură pe marginea liniei
voi trece de ea
nu vei avea dreptul să fii inuman cu mine
bădăran
nu vei avea dreptul să mă jignești
sau să mă faci să plâng în întuneric
așezată pe marginea capotei cu buchetul în mâini
totul abia începe
știu că mă voi pierde în pustiul mizerabil
extratereștrii pe celălalt capăt al pământului
mă vor lua
voi îmbătrâni cu ei
dar zâmbetul tău nu se va schimba
pentru că pământul e obosit de gunoaie
dacă vine sfârșitul lumii peste noi și-i vei lua
prin surprindere pe cei de la NASA
știi cum să coordonezi lucrurile
pentru că zâmbetul tău n-o să dispară
te/mă numesc Ana

IOANA ISAC

IOANA ISAC S-A NĂSCUT LA 13 IULIE 1993 ÎN ORAȘUL UNGHENI. ÎN 2012 A ABSOLVIT LICEUL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA, IAR ÎN 2015 FACULTATEA DE JURNALISM ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII A UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA. ACTIVEAZĂ ÎN DOMENIUL MANAGEMENTULUI SOCIAL-MEDIA. ÎN 2017 A FOST LAUREATA CONCURSULUI „SLAM POETRY” ORGANIZAT DE CENTRUL CULTURAL GERMAN „AKZENTE”.

AI DACĂ PRINZI

am firimituri pe umeri
și nu vin porumbeii să mi le ciugulească
sunt epoleții propriului război
că n-am murit atunci
ci mor continuu
ei confundau librăria cu libertatea
o cumperi pe prima căzută sub ochi
sau pe cea recomandată
îmi târâi spatele pe ochi
ca nu cumva să jongleze
cineva cu ascuțitul cuțitului
fără să-l văd pe cel
care nu are curaj
cu flori uscate la gât
vorbesc cu soarele până
pielea se face cimitir pentru ele
nu departe de el se construiește
un spital ca să nu fie
aproprate una de alta
nunta mea dintre
ador ardoare și dor
prind porumbei
le-nmoi aripile în smoală
îi închid în colivie
oricum
vor
zbura într-o zi

ei confundau libertatea cu librăria

NEAȘTEPTAT

dacă pășești prin mine
fii gata de coridoare
lungi cu pereți fără suflare
poți începe a număra

câți morți trăiesc în mine
mai poți lua câte unul în cutie
să îl scoți afară
poți extrage copilul din mine
ca pe-o păpușă într-o cârpă
închide ușa după tine
prima dată
o să-ți producă plăcere
o să vrei și a doua
iar după patru ierni
și nouă primăveri
o sa devii claustrofob
și o să te pătrundă pereții
trebuie sa-i întorc înapoi
să fiu mai vie
să șterg oglinzile cu saliva
să ne fragmentăm fragil
și incompleți la margini
ne marginalizăm
fără a ne completa
și-mi corectezi marginea
așa se cuvine
dacă-ți lași poezia fără gardă
mi-e frică
că nu îți e frică de pereți
și bagi frica-n ceilalți din mine
nu mai pășești ci
calci cu armata
arma
ta
evacuezi praful de pușcă
instaurezi liniștea
sau
ne-a acoperit
ne-asurzit pământul
căci suntem sub el
pe-o funie de rufe
fără clești
te zguduie
neașteptat se scrie cu a

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

BASARABIA ȘI ROMÂNIA MARE: 1918-1940*

de ALBERTO BASCIANI

“ISTORIA BASARABIEI, DE-A LUNGUL DECENIILOR DECISIVE CUPRINSE ÎNTRE CONGRESUL DE LA BERLIN DIN 1878 ȘI DESTRĂMAREA ROMÂNIEI MARI DIN 1940, ÎI OFERĂ LUI ALBERTO BASCIANI POSIBILITATEA SĂ SE CONFRUNTE CU PROBLEME FUNDAMENTALE ALE EPOCII CONTEMPORANE: IMPERIALISMUL ȘI NAȚIONALISMUL, RIVALITATEA DINTRE STATE, SUBORDONAREA BUNĂSTĂRII REGIONALE ÎN FAVOAREA INTERESELOR NAȚIONALE, OMOGENIZAREA CULTURII ȘI SUPRAVIEȚUIREA ALTOR ETNII. MODUL ÎN CARE ABORDEAZĂ ACEASTĂ PERIOADĂ DIN ISTORIA BASARABIEI ESTE AȘADAR STUDIAT CONFORM UNEI PERSPECTIVE EUROPENE, DEOARECE AUTORUL SE FOLOSEȘTE DE EVENIMENTELE DIN PROVINCIE PENTRU A CONTURA STAREA DE NELINIȘTE ȘI NESIGURANȚA CARE A CARACTERIZAT ANII DOUĂZECI ȘI TREIZECI AI SECOLULUI TRECUT.” (KEITH HITCHINS)

INTRODUCERE

La 28 mai 1812, chiar cu puține săptămâni înainte ca așa-zisa *Grande Armée* a lui Napoleon să invadeze Rusia, la București era încheiat un tratat de pace între o delegație otomană și una rusească. Semnarea acestuia pune sfârșit unui lanț de acțiuni războinice sângeroase și istovitoare începute cu șase ani înainte, în 1806, dar și tentativelor eșuate de a negocia între cele două imperii o pace onorabilă pentru ambele părți adverse. Semnarea tratatului ar fi trebuit să satisfacă ambițiile de expansiune ale rușilor în Balcani și la Dunăre pentru a cuceri strâmtorile, dar și pretenția Înaltei Porți de a-și întări pozițiile pe tabla de șah politică și geografică a Europei de sud-est, unde, de ceva timp, Imperiul Otoman manifesta deja simptomele îngrijorătoare ale unei crize economice, politice și militare.

(...) Era vorba de un teritoriu care în acele vremuri era în mare parte ostil, mai ales în porțiunea cuprinsă între fluviile Prut și Nistru, cunoscută atunci drept Bugiac. Cu toate acestea, rezultatul putea fi socotit drept unul satisfăcător, având în vedere că în anumite etape ale negocierilor, rușii pretinseseră să le fie cedate ambele principate dunărene, deci o porțiune mai mare decât suprafața Moldovei, de la Prut până la râul Siret. În mod formal, Basarabia aparținea Pincipatului Moldovei, dar se afla sub suzeranitatea Înaltei Porți; vremurile pline de vitejie ale războaielor antiotomane purtate de voievodului Ștefan cel Mare erau demult o amintire, iar principatul Moldovei menținea acum doar o aparentă autonomie. La fel ca la București (...), tronul Basarabiei fusese luat de otomani de la dinastiile autohtone care trimiseseră prea multe semnale cu subînțeles către vecinii austrieci și ruși, ce puteau să le devină aliați în lupta de redobândire a independenței politice pierdute. Pentru economia Imperiului Otoman, Principatele deveniseră chiar mai profitabile decât multe alte teritorii europene aflate sub controlul direct al funcționarilor și al armatelor otomane: de fapt, la un anumit interval, tronurile din Iași și București erau de-a dreptul scoase la licitație, iar dobândirea lor devenise o afacere internă a familiilor fanariote nobile și foarte bogate, toate cu origini grecești, strânse în cartierul din Constantinopol – numit Fanar. În fond, Curtea de la Iași nu era atunci în măsură să evite ca Moldova să

piardă Basarabia. De altfel, chiar și sultanul trebuie să se fi simțit puțin înșelat de concluziile la care ajunseseră delegații săi, pe care, după ceva timp, i-a făcut să plătească prin tăierea capului supunerea în fața pretențiilor impuse de ruși. Răzbu-narea împăratului nu a fost însă în stare să schimbe destinul teritoriilor dintre Prut și Nistru. În ajunul expediției insidioase întreprinse de Napoleon către însăși inima Imperiului, dinastia Romanov anexa Basarabia și obținea astfel o victorie deloc de neglijat în cadrul politicii de expansiune către apele calde ale Mediteranei. Începând din acest moment, influența și prestigiul Rusiei în Principatele dunărene n-a făcut altceva decât să crească neîncetat. Pacea de la Adrianopol din 1829 a proclamat Imperiul Rus drept putere protectoare a Principatelor care în scurt timp păreau că aveau să urmeze destinul Basarabiei, având în vedere condițiile care duseseră la accentuarea slăbiciunii față de puterea otomană. Încă o dată, enevimentele au luat o altă întorsătură. Câțiva ani mai târziu, marșul triumfal al armatelor rusești în teritoriile balcanice și dunărene a înregistrat o întrerupere bruscă. În Crimeea, ambițiile lui Nicolae I au fost nevoite să înfrunte formidabila mașinărie de război a englezilor și mai ales a francezilor. Pentru Rusia, înfrângerea a fost o lovitură foarte grea. Dezastrul militar a pus în evidență acele fisuri din sistem pe care autocrația de fier nu mai reușea să le ascundă, iar slăbiciunea Rusiei a fost proclamată în fața întregii Europe de concluziile Congresului de la Paris din 1856. Pe lângă celelalte concesi, Rusia a fost obligată să cedeze Principatului Moldovei partea meridională a Basarabiei, chiar acel teritoriu care conferea regiunii accesul la mare și la Delta Dunării. Vom vedea mai apoi cum stăpânirea moldovenească a acestui teritoriu s-a dovedit a fi destul de scurtă. După mai puțin de douăzeci de ani, aceleași mari puteri (la care se adăuga Germania lui Bismarck) i-au înapoiat lui Alexandru al II lea ceea ce îi fusese luat după puțin timp de la urcarea sa pe tron (martie 1855). Consecințele pe care această decizie le-a avut asupra dezvoltării raporturilor, nu numai de ordin politic, ci și cultural, dintre România și Rusia au fost nefaste. Consider totuși că față de problematica Basarabiei acest aspect nu ocupă tocmai un loc central.

Miezul problemei constă mai degrabă în faptul că, începând din anul 1812, Basarabia a luat o direcție complet diferită

față de toate telelalte teritorii românești, atât față de cele autonome cât și față de cele aflate sub dominație austriacă. Dacă în acea perioadă tinerii din Valahia, Moldova sau Transilvania se îndreptau către Paris, Bruxelles, Roma, Milano, Veneția sau Berlin unde prin intermediul universităților și al revistelor ajungeau să intre în contact (de ce nu?) până și cu revoluțiile și intrigile, cu politica și mai ales cu civilizația Europei occidentale, măsurându-și aspirațiile cu cele ale altor revoluționari din Europa centrală, în tot acest timp Basarabia era total exclusă din acest circuit.

(...) Din punct de vedere economic, acest raport a fost chiar mai strâns. Mărturiile călătorilor ne confirmă că Prutul era un soi de zid de netrecut, dar în toată această perioadă relațiile comerciale dintre câmpiile Basarabiei cu portul de la Odessa, dar și cu celelalte mari centre ale Imperiului Romanov n-au făcut altceva decât să se dezvolte odată cu trecerea timpului. Pe lângă acestea, politica autorităților țariste a alterat destul de profund chiar și natura etnică a Basarabiei. Deși datele oferite de responsabilii recensământului rusesc sunt puternic contestate de demografi și în general de către experții români, nu încapă îndoială că timp de un secol, alături de populația românească, (mereu majoritară), s-au stabilit aici și multe alte comunități, chiar și imigranți elvețieni, care au introdus în Basarabia o remarcabilă tradiție vinicolă. Centrele locuite erau oglinda cea mai fidelă a acestei transformări. Acolo se putea auzi vorbindu-se rusă, idiş, polonă, armeană, germană, și poate doar în zilele în care se organiza târgul, atunci când țărani veneau din zonele rurale, se răspândeau sunetul limbii române, o limbă din ce în ce mai arhaică comparativ cu cea română vorbită în celelalte teritorii istorice ale României de est.

În 1918, România Mare a înglobat deci în granițele proprii o regiune foarte diferită față de celelalte care aveau să formeze cel mai întins și populat stat din toată Europa dunăreană și balcanică. Necunoscută aproape în totalitate nu numai de opinia publică românească, ci și de majoritatea conducătorilor, a intelectualilor și a militarilor români, aceasta regiune a devenit foarte repede un fel de organism străin de care cei mai mulți se temeau pentru că îl vedeau ca pe un mijloc de propagare al virusului bolșevic în trupul sănătos al națiunii românești. Conștientizarea acestor diferențe enorme, a problemelor care izvorau de aici și care afectau conviețuirea

civilă și deplina integrare a Basarabiei în Statul Unitar Român, transpare cu putere din toate rapoartele, începând de la cele ale jandarmului din mediul rural până la declarațiile parlamentare.

(...) Basarabia fusese pierdută de români chiar înainte ca primul front revizionist să fisureze sistemul de tratate din 1919-1920. Toate acestea se petrecuseră pentru că în anii dintre cele două războaie aroganța, superficialitatea, corupția materială și morală a unei părți importante din clasa conducătoare românească transformaseră Unirea de la 1918 (care avusese și în Basarabia un imbold spiritual) într-un simplu construct fictiv. Nerăbdarea de a șterge chiar și amintirea experienței Sfatul Țării, a instanțelor autonomiste, a unei reforme agrare mult mai radicală și a unei toleranțe efective față de toate componentele etnice ale regiunii a golit de orice semnificație autentică unirea celor două teritorii despărțite de malurile Prutului. Probabil că, nici dacă ar fi existat o administrație mai atentă și mai onestă, nu s-ar fi putut evita tragedia din vara anului 1940, victoria sovietică și corolarul său de ucideri și deportări (...). De altfel, dacă e adevărat că România a trădat Basarabia, aceasta a fost trădată, împreună cu toate statele mici ale Europei Orientale, de supunerea și slăbiciunea pe care democrațiile occidentale le-au avut în fața aroganței revizionismelor totalitare. Poate că o unire întemeiată pe elemente mai consistente și mai concrete decât una bazată doar pe mărunțișurile naționaliste (...) și pe adoptarea unui model scolastic care își avea în românism aproape unica axiomă, ar fi reușit totuși să întărească fuzionarea statală românească. Ar fi putut să-i trezească acesteia cea forță morală, cea putere interioară care, chiar înainte de tratate și alianțe internaționale, ar fi trebuit să blindeze noile state ale Europei Centrale și Orientale, urmând să întărească Noua Europă, transformând-o într-o fortăreață concretă împotriva barbariilor naziste și comuniste. Poate și din cauza acestor vechi neajunsuri chiar și astăzi, după prăbușirea URSS-ului, după recucerirea democrației în România și instaurarea unei depline suveranități naționale între cele două maluri ale Prutului, continuă să existe bariere politice și mentale aproape imposibil de depășit.

* **Fragment din volumul „Basarabia și România Mare: 1918-1940”, în curs de apariție la Editura Cartier. Traducere din italiană de George Ivan.**